

**SAMHÄLLETS STÖD TILL ELEVER
MED PSYKOSOCIALA BEHOV
EN UNDERSÖKNING AV 23 GRUNDSKOLOR
1995 OCH 1998**

KNUT SUNDELL & MARIA COLBIÖRNSÉN

Knut Sundell & Maria Colbiörnsen
**Samhällets stöd till elever med psykosociala behov.
En undersökning av 23 grundskolor 1995 och 1998**

FoU-rapport 2000:7

Socialtjänstförvaltningen
Forsknings- och Utvecklingsenheten, 106 64 Stockholm

© Alla rättigheter förbehållna Forsknings- och Utvecklingsenheten samt författarna

Kopiering, även för undervisningsbruk, är helt förbjuden
utan Forsknings- och Utvecklingsbyråns skriftliga medgivande.

För tillstånd, ring 08 – 508 25 000

Omslag: Inger Rydén

Tryckt hos AWJ Kunskapsförlaget AB

ISSN 1404-3351

ISRN S-SotF-FOU--00/7--SE

ISBN 91-88738-79-5

FÖRORD

Det senaste decenniet har inneburit en ökad kunskap om de mekanismer som leder fram till att barns hälsa och utveckling riskerar att skadas. Forskning visar att samma barn ofta har flera parallella problem samtidigt eller efter varandra, samt att olika myndigheter och organisationer tycks ha förvånansvärt svårt att samordna sina insatser till barn med problem. Det har också visat sig att ju tidigare problemen upptäcks, desto bättre möjligheter finns att hjälpa barnen. En yrkesgrupp som har goda förutsättningar att identifiera barn som far illa är lärare, dels eftersom samtliga barn går i skolan, dels eftersom skolpersonal träffar barnen så gott som dagligen och kan jämföra deras agerande mot det normala eller mot hur barnet uppträtt tidigare. Denna studie undersöker hur många Stockholms elever som enligt skolpersonalen bedöms ha psykosociala problem, hur problemen hanterats och vilken hjälp eleverna får. Resultaten kan ses som en lägesbeskrivning av situationen för åren 1995 och 1998. Resultaten för år 1995 har redovisats i en tidigare FoU-rapport med namnet "Hand i hand" (Sundell & Colbiörnsen, 1996). Eftersom undersökningen beskriver eventuella förändringar mellan dessa år presenterats delar av de resultaten även i denna rapport.

Initiativet till undersökningen kommer från biträdande grundskolechef Monica A:son Gustafsson vid Stockholms dåvarande skolförvaltning. Undersökningen har planerats av rektor Maria Colbiörnsen och undertecknad. Maria Colbiörnsen har fungerat som samordnare för datainsamlingen vid båda datainsamlingstillfällena. Till sin hjälp har hon under 1995 haft biträdande rektor Solveig Pageryd, psykologerna Malena Bergström-Lindberg, Sissi Isenberg och Christina Sundberg samt förskollärare Ulla Lundström. Under 1998 har psykologerna Petra Strand Mannerstedt och Age Kempe samt socionom Ulrika Widmark medverkat. Socionom Christine Bender har medverkat i datainsamlingen vid

båda tillfällena. Datainsamlingen år 1995 finansierades i första hand av Stockholms Skolor. Svenska Kommunförbundet bidrog också med medel. Datainsamlingen för år 1998 har finansierats av Forsknings- och Utvecklingsenheten.

Flera personer har gett värdefull bidrag till undersökningen. Under datainsamlingen 1995 fanns en referensgrupp knuten till undersökningen bestående av Sofia Larsson, Svenska Kommunförbundet, Tommy Stern, Stockholms Skolförvaltning (numera Stockholms Utbildningsförvaltning) samt Bo Svensson, Ungdomsbyrån vid Stockholms Socialförvaltning (numera Placeringsenheten vid Stockholms Socialtjänstförvaltning). Deras kloka synpunkter bidrog aktivt till att undersökningen fick sin slutgiltiga utformning. Ann-Christin Krauss och Birgitta Nordenberg vid Omsorgsnämndens PBU-division inom Stockholms läns landsting (numer Omsorgsverksamhetens PBU-division) har hjälpt till med informationen från den Psykiska Barn- och Ungdomsvården och Göran Bodegård vid Karolinska sjukhuset, Frank Lindblad vid Huddinge sjukhus, Birgitta Rune vid Danderyds sjukhus samt P-A. Rydellius vid S:t Görans sjukhus för information från den Barn- och Ungdomspsykiatriska vården.

Det slutliga manuset har lästs och kommenterats av flera personer: Kicki Berg, Monica A:son Gustafsson, Bo Samuelsson och Tommy Stern vid Stockholms utbildningsförvaltning, Sofia Larsson vid Svenska Kommunförbundet, Anders Fall, Helena Nyman och Bo Svensson vid Stockholms socialtjänstförvaltning, Christine Bender vid Ersta Sköndal högskola samt psykolog Marcus Lindskog. Vi är mycket tack-samma för deras kloka synpunkter. Eventuella felaktigheter eller oklarheter i det tryckta manuset är dock endast vårt eget ansvar.

Resultat från utvärderingen har presenterats vid fyra vetenskapliga konferenser: eleventh International Congress on Child Abuse and Neglect, Dublin, 18-21 augusti 1996; den 25:e konferensen för Nordisk förening för pedagogisk forskning, Göteborg, 6-9 mars 1997; Nordiskt seminar om barnemishandling, Köpenhamn 25-27 maj 1998; samt

twelfth International Congress on Child Abuse and Neglect, Auckland 6-9 september 1998. Resultaten från 1995 har också refererats i Barnpsykiatrikommittén rapporter (SOU 1997:8; 1998:31), Elevvårdsutredningen (SOU 2000:19) samt i Socialdepartementets utredningar om barns villkor (Ds 1996:57; Socialdepartementet, 1997).

Läsanvisning

Som alltid har FoU-enhetens rapporter tre parallella målgrupper: tjänstemän, politiker samt forskare. Det innebär att rapporten försöker använda ett vardagsspråk samtidigt som den innehåller nödvändig vetenskaplig information. Rapporten är disponerad så att det första kapitlet ger en bakgrund till undersökningen. Bland annat presenteras tidigare relevant forskning och de frågeställningar som väglett undersökningen. Det andra kapitlet beskriver hur undersökningen genomförts. Kapitlen tre till tio redovisar olika delresultat. Vart och ett av de kapitlen avslutas med en kort sammanfattning av de viktigaste resultaten. I det avslutande diskussionskapitlet sammanfattas de viktigaste resultaten och deras tillförlitlighet kommenteras. Där diskuteras också vilka konsekvenser resultaten kan ha. Läsare som är mindre intresserade av hur resultaten erhållits, rekommenderas att framför allt läsa det första och sista kapitlet.

Stockholm i augusti 2000

Knut Sundell
forskningsledare

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING	9
1 BAKGRUND	13
Förekomst av skolrelaterade problem	14
Barn med psykosociala problem	15
Behov av samarbete	17
Frågeställningar	21
2 METOD	22
De undersökta skolorna	22
Datainsamling	25
Dataanalyser	29
3 ELEVVÅRDEN	31
Elevvårdspersonal	32
Konferenser	32
Speciallösningar	33
Kontakt med socialtjänsten	33
Elevvårdsindex	36
Förklaringar till elevvårdens organisation	38
Sammanfattning	38
4 KUNSKAP OM ANMÄLNINGSSKYLDIGHET	39
Kunskap om anmälningsskyldighet	40
Förklaringar till de anställdas kunskap	40
Sammanfattning	43
5 SKOLPERSONALENS FÖRVÄNTNINGAR PÅ ATT INFORMERA OCH ANMÄLA	44
Förväntade konsekvenser av att informera föräldrar	45
Förväntade konsekvenser av att informera elevvården	47
Förväntade konsekvenser av en anmälan till IFO	49

Förklaringar till förväntningarna	52
Sammanfattning	54
6 ELEVER MED PSYKOSOCIALA PROBLEM	55
Elever med problem	56
Typ av problematik	59
Bakgrund till att problemen upptäckts	67
Kontaktade grupper	69
Särskild hjälp	75
Sammanfattning	77
7 SKOLANS ARBETE MED BARNEN	78
Problemen upptäcks	79
Aktualiserad inom skolan	79
Kontakt med föräldrarna	83
Kontakter med Individ- och familjeomsorgen	85
Från misstanke till handling	87
Sammanfattning	88
8 INDIVID- OCH FAMILJEOMSORGENS ARBETE MED FAMILJERNA	89
Barn som fått hjälp	90
Förklaringar till vilka som erhöll hjälp	100
Sammanfattning	101
9 HJÄLP TILL ELEVERNA	102
Hjälp från skolan	103
Hjälp från socialtjänsten	103
Hjälp från PBU och BUP	103
Samlad bild av hjälpen till eleverna	104
Sammanfattning	105
10 SOCIALSEKRETERARES UPplevelSER AV SAMVERKAN MED SKOLAN	106
Kontakt med skolorna	107
Ej kontakt med skolorna	110

Sekretess	111
Samverkansrutiner	113
Stadsdelsreformen	115
Överensstämmelse med skolpersonalens upplevelser	116
Sammanfattning	117
11 DISKUSSION	118
Sammanfattning av resultaten	118
Tillförlitlighet och allmängiltighet	123
Förändringar mellan 1995 och 1998	127
Hjälp till eleverna	133
LITTERATUR	140
BILAGA 1 – 10	144

SAMMANFATTNING

Det senaste decenniet har inneburit en ökad kunskap om de mekanismer som leder fram till att barns hälsa och utveckling riskerar att skadas. Forskning visar att samma barn ofta har flera parallella problem samt att olika myndigheter och organisationer tycks ha förvånansvärt svårt att samordna sina insatser till barn med problem. Syftet med studien var att undersöka vilka inlärningsmässiga, sociala, beteendemässiga, psykiska och psykiatriska problem som en slumpvis grupp elever har samt vilken hjälp som eleverna får från i första hand skolan och socialtjänsten.

Undersökningen bygger på 23 slumpvis valda grundskolor i Stockholm; 17 kommunala skolor och fem friskolor. Grundskolorna har undersökts vid två tillfällen, 1995 och 1998. Vid det första tillfället gick drygt 7 000 elever i skolorna och vid det andra drygt 8 000. Resultaten bygger i första hand på uppgifter från all skolpersonal i skolorna som fick besvara en enkät om de elever som de visste eller misstänkte hade inlärnings- eller psykosociala problem. Vår bedömning är att metoden fångat in de flesta elever med problem. Av eleverna som på det sättet identifierades valdes en grupp ut slumpvis för en fördjupad analys. Deras skolsituation undersöktes genom intervjuer med eleven närstående skolpersonal. I förekommande fall granskades också barnens personakter inom Individ- och familjeomsorgen (IFO), samt genom intervjuer med den socialsekreterare som ansvarat för barnavårdsutredningen. Information samlades också in om eventuell hjälp från den Psykiska Barn- och Ungdomsvården (PBU) och Barn- och Ungdomspsykiatrisk vård (BUP).

Undersökningens viktigaste resultat är:

- Skolpersonalen bedömde att 11% av eleverna hade någon form av inlärnings- eller psykosocial problematik. Andelen var densamma

både 1995 och 1998 och var ungefär lika stor i alla årskurser från ettan till nian.

- Andelen elever med någon form av problem varierade kraftigt mellan olika skolor, från 0 till över 30%. Pojkar var överrepresenterade, liksom barn med invandrarbakgrund och de som växte upp i enföräldershushåll.
- Elevernas problem hade i allmänhet blivit uppmärksammade genom skolpersonalens egna observationer kombinerat med information från klasskamraterna, klassföreståndaren eller elevens föräldrar. Det var mycket ovanligt att IFO hade kontaktat skolan om att elever hade psykosociala problem utanför skolan.
- Fyra av fem elever hade enligt skolpersonalens beskrivningar problem som berörde minst två organisationers ansvarsområden (t ex inlärningsproblem och omsorgssviktande föräldrar). Situationen var likartad vid båda tillfällena.
- Uppskattningsvis en tredjedel av eleverna borde ha anmälts till socialtjänsten enligt 71 § Socialtjänstlagen. Det var lika stor andel både 1995 och 1998. Det motsvarar ungefär 3% av alla elever i de aktuella skolorna respektive år.
- Var fjärde elev med inlärnings- eller skolanpassningsproblem var samtidigt föremål för pågående insatser från IFO. Sammanlagt hälften av eleverna var eller hade varit aktuella för social barnavård.
- Det blev vanligare att skolpersonalen diskuterade elevernas problem med någon inom skolan och med elevens föräldrar. År 1998 var det endast undantagsvis som det inte skett. Andelen elever som varit aktuella vid en elevvårdskonferens ökade också från knappt 40% till drygt 60%. Det var ganska ovanligt att skolpersonalen anmält sina misstankar till individ- och familjeomsorgen. Det handlade om ungefär 10% år 1995 och 20% år 1998.
- Skolornas reaktion på elevernas problem följde ofta ett och samma mönster. Först behandlades eleven på klasskonferens, därefter fick eleven stöd. När problemen kvarstod aktualiserades eleven på en elevvårdskonferens. Först efter att det stöd som då beslutades om

inte hjälpt kontaktades i några fall socialtjänsten. Då hade det i genomsnitt gått 17 (1995) respektive 10 månader (1998).

- Fyra av fem elever, oberoende av problematik, hade fått någon form av hjälp. Vanligast var hjälp från skolan (ca 70%). Näst vanligast var hjälp från IFO (ca 25%). Slutligen var ungefär var tionde elev med problem aktuell vid PBU/BUP. Det var bara ungefär var fjärde elev som hade fått hjälp från mer än en organisation.
- Skolpersonalens kunskap om anmälningsskyldighet förbättrades från 1995 till 1998. Trots det fanns kunskapsluckor inom vissa områden. De som hade bäst kunskap var elevvårdspersonalen och de som arbetade i små skolor.
- Skolpersonalen förväntade sig i första hand att en elevvårdskonferens skulle gynna eleven, i andra hand att ett föräldrasamtal skulle göra det och först i tredje hand att en anmälan till socialtjänsten skulle vara bra för barnet. Skolpersonalens förväntningar förändrades inte på något avgörande sätt mellan 1995 och 1998.
- Socialsekreterarna blev sämre på att kontakta skolorna under sina barnavårdsutredningar. Andelen minskade från 80% år 1995 till 58% år 1998. Kontakten hade i samtliga fall handlat om informationsinhämtande under utredningen och i inget fall om samverkan kring beslut eller bistånd.
- Samtliga skolor hade skolsköterskor anställda och de flesta hade också antingen psykolog eller kurator. I samtliga skolor förekom elevvårdskonferenser, medan klasskonferenser förekom i tre av fyra skolor. Drygt hälften av rektorerna angav att de hade en regelbunden kontakt med IFO. Ungefär lika många var nöjda med samarbetet med IFO. Elevvården var bättre organiserad i kommunala skolor än i friskolor.

Sammanfattningsvis betyder det att skolornas elevvård i en rad avseenden har förbättrats från 1995 till 1998. Till dem hör att skolpersonalen oftare diskuterade elevernas problem med föräldrarna, eleverna aktualiserades oftare till en elevvårdskonferens, IFO kontaktades oftare samt att flera av eleverna erbjöds särskilt stöd. IFO kontaktades även snabbare. Flera bland skolpersonalen upplevde också att elev-

vården gynnade eleverna. År 1998 var det endast en av tio som inte upplevde att en aktualisering inom elevvården skulle gynna eleven.

I andra avseenden skedde ingen förändring. Skolpersonalens förväntningar på IFO var oförändrad och antyder ett visst misstroende. Det var exempelvis bara hälften som trodde att IFO skulle kunna hjälpa eleverna och bara var tredje trodde att en anmälan skulle leda till samarbete med IFO. Inte heller IFO hade ökat sina kontakter med skolorna. Resultaten talar tvärt om för att det blivit något mindre vanligt 1998.

Även om skolornas elevvård förbättrats finns en allvarlig brist som handlar om att endast ungefär var femte elev som borde anmälts till IFO verkligen blev det.

Rapporten avslutas med en diskussion om varför situationen såg ut som den gjorde och vad som kan göras för att utveckla samarbetet mellan skolan och IFO.

Sökord: Psykosocial problematik, barn som far illa, anmälningskyldighet, samverkan, elevvård, individ- och familjeomsorg

Kapitel 1
BAKGRUND

Johnny går i högstadiet. Han upplevs av sin omgivning som blyg och svår att få kontakt med. Han går för det mesta för sig själv och ses sällan i sällskap med andra. Han är sällan glad och upplevs som grinig. Johnny är också ointresserad av skolarbetet. Han är långsam och har svårt att komma igång med uppgifter. Han kommer ofta för sent, göra inga läxor och har stor frånvaro. Johnnys lärare har varit orolig för hur Johnny mår. Bland annat har läraren misstänkt att Johnny använder droger. Johnny har varit aktuell i elevvårdsteamet. Skolan har haft en kontinuerlig kontakt med Johnnys föräldrar och man har rekommenderat föräldrarna att kontakta PBU och Socialtjänsten. Under den senaste terminen upplever lärarna att Johnnys situation har blivit bättre. Ungefär samtidigt blir Johnny känd av Socialtjänstens Individ- och familjeomsorg. Han har påträffats narkotikapåverkad. Vid polisförhör erkänner Johnny att han rökt hasch regelbundet under det senaste året. Socialtjänsten bedömer att den bästa vården för Johnny är regelbunden kontakt med Maria ungdomsenhet¹ och fortsatta stödsamtal med socialsekreteraren. Skolan kontaktas inte.

Beskrivningen av Johnny har hämtats från en intervju med en av hans lärare och från informationen i hans personakt vid Individ- och familjeomsorgen². Johnnys situation åskådliggör två fenomen som vi kommer att återkomma till många gånger i denna rapport: att elever har flera parallella problem som bidrar till deras svårigheter, samt att olika myndigheter alltför sällan samarbetar för att hjälpa dessa elever.

---

¹ Maria Ungdomsenhet bedrivs i samarbete mellan Stockholms stad och Stockholms läns landsting. Målgruppen är ungdomar under 20 år som har missbruksproblem.

Syftet med denna undersökning är att granska förekomsten av olika typer av problem bland ett tvärsnitt av Stockholms grundskoleelever. Fokus ligger på skolrelaterade och psykosociala problem (sociala, beteendemässiga, psykiska, psykiatriska). Därmed ges också en grund för att diskutera förutsättningarna för samarbete mellan olika myndigheter kring elevers problem. Undersökningen baseras på ett material som samlats in vid två tillfällen från ett slumpvis urval av grundskolor i Stockholm.

Innan vi går vidare med att beskriva hur undersökningen genomförts och dess resultat ska vi först presentera relevant forskning om den svenska grundskolan och om barn med särskilda behov.

Förekomst av skolrelaterade problem

Den svenska skolan har under de senaste decennierna successivt fått ändrade arbetsuppgifter. Det handlar framför allt om att den tidigare betoningen på ämnesinläring ersatts med dagens fokus på inläring av förmågan att lära samt på elevers sociala utveckling. Under samma period har skolan också genomgått flera administrativa och organisatoriska omvandlingar, exempelvis:

- En ny lärarutbildning med nya krav på kompetens hos lärare
- Införandet av arbetslag där lärare och exempelvis förskole- och fritidspersonal samarbetar
- Skolan har övertagit ansvaret för fritidshemsverksamheten
- Skolan har övertagit ansvaret för sexåringarnas skolförberedande verksamhet
- Ett mer individualiserat arbetssätt för elever
- Integrering av elever i behov av särskilt stöd i de ordinarie klasserna

← **Formaterat:** Indrag: Vänster: 0,25 cm, Hängande: 0,49 cm, Punktlista + Nivå: 1 + Justerad vid: 0 cm + Tabbar efter: 0,63 cm + Indrag vid: 0,63 cm, Tabbar: 0,75 cm, Listflik + Inte vid 0,63 cm

---

² Samtliga fallbeskrivningar som redovisas i rapporten har redigerats så att det inte ska gå att identifiera barnen och familjerna.

- Ökade krav om inflytande för elever och föräldrar
- Ett ökat antal friskolor och en ökad möjlighet för föräldrar att välja skola till sina barn
- Ett nytt betygssystem

Vid internationella jämförelser brukar den svenska skolan oftast hävda sig bra. Det finns dock resultat som talar för att det finns allvarliga problem. Enligt Skolverket (1998) har fyra av tio pojkar och tre av tio flickor fått stödundervisning någon gång under mellan- eller högstadiet³. Bengt Persson (1998) som undersökt samma grupp elever som Skolverket, fann att ungefär var femte elev fick särskilt stöd per år och att andelen som erhållit stöd någon gång mellan grundskolans år 3 till 6 var 35%. Mer än var tredje elev hade alltså vid något tillfälle bedömts vara i behov av särskilt stöd. Exempel på sådant stöd är individuell studieplan, specialundervisning och särskilda undervisningsgrupper. Perssons studie visar också att stödet oftare gavs till pojkar än flickor, oftare till arbetarbarn än till tjänstemannabarn och oftare till barn med invandrarbakgrund än barn med helsvensk bakgrund. Däremot beskrivs inte exakt vilka skolproblem eleverna hade eller om de problemen samvarierade med problem utanför skolan.

Barn med psykosociala problem

Det senaste decenniet har inneburit en ökad kunskap om vad som kan leda fram till att barns hälsa och utveckling riskerar att skadas. I den forskningen har svenska vetenskapsmän haft en stor del. Av speciellt intresse för vår undersökning är en studie om skolbarn som genomförts av Uppsalaforskarna Dagmar Lagerberg och Claes Sundelin. De har följt Uppsalabarn genom barndomen fram till 18 års ålder. Information har samlats in om barnens hälsa, skolsituation, betyg, psykiat-

---

³ För enkelhets skull används de gamla stadienämningarna. Det motiveras också av att de skolor som ingår i undersökningen är organiserade på det sättet (t ex att de omfattar elever i grundskolans år 1 till 3, 4 till 6 eller 7 till 9).

riska problem, kriminalitet samt kontakter med sociala myndigheter. I en rapport⁴ sammanfattas deras egen och andras forskning:

- Andelen elever med psykosociala problem varierar kraftigt mellan olika undersökningar; från 10 till 79%. Den stora variationen beror förmodligen på en rad faktorer, bland annat att olika grupper av barn undersökts, att psykosociala problem definierats på olika sätt samt att olika datainsamlingsmetoder använts
- Olika typer av psykosociala problem tenderar att samvariera, alternativt att ett problem ersätts av ett annat⁵
- Vissa forskare har funnit att psykosociala problem minskar i förekomst hos äldre barn medan andra har funnit att de är vanligare hos äldre barn
- Riskfaktorer för en ogynnsam utveckling är bland annat att vara pojke, att komma från en lägre socialgrupp, att ha lägre intelligens, att vara aggressiv och att ha ett sämre socialt nätverk
- Vissa undersökningar talar för att problem är stabila över tid medan andra talar för att de inte är stabila. Det betyder att prediktionsförmågan är måttlig på gruppnivå och sämre för enskilda individer⁶
- När psykosociala problem upptäcks när barn är unga ökar risken för problem högre upp i åldrarna, även om det finns en betydande variation⁷
- Vissa problem tenderar att vara mer stabila; de är mer motståndskraftiga mot omgivningens försökt till förändring⁸

Av speciellt intresse för vår undersökning är överlappningen av olika typer av problem hos en och samma individ. Det exemplifieras bland

---

⁴ Lagerberg, Mellbin, Sundelin & Vuille, 1994

⁵ Denna företeelse har många olika namn inom forskarvärlden: komorbiditet, problem-gravitation och snöbollseffekt (t ex Stattin & Magnusson, 1996).

⁶ se t ex Garbarino, Dubrow, Konstelny & Pardo, 1992; Malmström, 1993; Rutter, 1985; Vinnerljung, 1996.

⁷ T ex Stattin & Magnusson, 1995.

⁸ För exempel om kriminalitet, se Benda & Tollett (1999) och om aggressivitet, se Tremblay (2000).

annat av två stockholmsundersökningar. I den ena undersöktes överlappningen av kamratproblem och inlärningsproblem i grundskolans år 2 och 5⁹. Resultaten visar att mellan 30 och 40% av eleverna med inlärningsproblem år 2 respektive 5 också hade kamratproblem. I den andra undersökningen beskrivs en grupp kriminella ungdomars liv från barndom till vuxen ålder¹⁰. Samtliga ungdomar hade varit aktuella för samhällets insatser på grund av ett asocialt liv. Minst två av tre av dem hade haft inlärnings- eller kamratproblem under grundskoletiden, något som förmodligen bidragit till deras fortsatta problem utanför skolan.

Annan forskning visar att olika myndigheter och organisationer har förvånansvärt svårt att samordna sina insatser till barn med problem. Den frågan behandlas i nästa avsnitt.

Behov av samarbete

För barn med vitt skilda typer av problem kan myndigheter behöva samarbeta så att barnen får den hjälp de behöver. I offentliga organisationer är det lagar och förordningar som reglerar ansvarsförhållanden och verksamheter. Samarbete mellan myndigheter bygger däremot främst på frivillighet från de samverkande parternas sida. Det finns inte några färdiga modeller för hur samarbete mellan myndigheter ska bedrivas och inga färdiga roller för aktörerna att kliva in i. Därför uppstår ofta problem som berör gränsdragningar, bland annat vad gäller juridiska, ekonomiska och organisationskulturella faktorer¹¹.

Förekomst av samarbete. Med tanke på att det finns en bred enighet om att samarbete är positivt och önskvärt är det överraskande att det inte finns någon generell statistik om hur ofta samarbete förekommer.

---

⁹ Sundell & Colbiörnsen, 1999a; in prep.

¹⁰ Sundell, Nyman & Alvasdotter, 2000.

¹¹ Hallett & Birchall, 1992; Mallander, 1998; Wikström, Löfström, Jansson, Mühlenbock & Siverbo, 1998.

Det är även få svenska vetenskapliga undersökningar som behandlat samarbete kring barn som far illa. De undersökningar som gjorts antyder att förekomsten av samarbete beror på vilken yrkesgrupp som tillfrågas. I en undersökning av ett slumpvis urval av totalt 210 BVC-sköterskor, förskolepersonal, lärare, fritidspersonal samt socialsekreterare från fem Stockholmsstadsdelar¹² ansåg 84% att de samarbetade med minst en organisation kring barn i riskzonen. Den yrkesgrupp som oftast beskrev att de samarbetade var socialsekreterarna. När deras beskrivning jämfördes med de påstådda samarbetspartnerna var dock överensstämmelsen dålig. Socialsekreterarna ansåg sig oftare samarbeta med de andra än deras samarbetspartners gjorde med dem. Det fanns också skillnader inom skolorna. Av fritidspersonalen upp-gav till exempel åtta av tio att de samarbetade med lärarna medan knappt hälften så många av lärarna ansåg att de samarbetade med fritidspersonalen. Tillfredsställelsen med samarbetet varierade också; socialsekreterare och lärare var mer nöjda med samarbetet och hade mindre ofta önskemål om nya samarbetspartners än de andra yrkes-grupperna. Boklund (1995) redovisar liknande resultat i sin avhandling som omfattar barnomsorgshandläggare, äldreomsorgshandläggare och socialsekreterare.

Så gott som all forskning visar att det är svårt att etablera ett varaktigt och funktionellt samarbete mellan olika verksamheter och yrkesgrupper¹³. Det som tycks finnas försvåra samarbete är bland annat bristande arbetsledning, revirtänkande, att yrkesgrupper har olika uppdrag som kan vara motsägelsefulla, bristande kontinuitet och dålig kommunikation. Ett exempel på det senare är att bristande feedback från utredande socialsekreterare skapar missnöje hos anmälarna, något som i förlängningen minskar sannolikheten för nya anmälningar.

---

¹² Sundell & Colbiörnsen, 1999b.

¹³ T ex Birchall & Hallet, 1995; Boklund, 1995; Davén & Sundell, 1998; Farmer & Owen, 1995; Gibbons, Conroy & Bell, 1995; Glisson & Hemmelgarn, 1998; Sundell, 1997; Sundell & Flodin, 1997.

Obligatoriskt samarbete, anmälningsskyldigheten. Socialnämnden har enligt 12 § Socialtjänstlagen huvudansvaret för att barn och ungdomar växer upp under trygga och goda förhållanden. När så inte sker är socialnämnden skyldig att utreda och bistå dessa barn. Grovt sett handlar det om två grupper av barn, dels de som växer upp tillsammans med omsorgssviktande vårdnadshavare (t ex föräldrar som misshandlar barnet, är missbrukare, är psykiskt sjuka eller kriminella), dels de ungdomar som genom sitt beteende utsätter sig själva för en påtaglig risk att skadas (t ex genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller annat socialt nedbrytande beteende). Ansvaret för att dessa barn blir aktuella för utredning och bistånd ligger enligt 71 § Socialtjänstlagen på samtliga organisationer som genom sitt arbete kommer i kontakt med barn. Dessa yrkesgrupper är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till en underårigs skydd. Anmälningsskyldigheten gäller även vid obestyrkta misstankar. Barnen behöver alltså inte själva visa symptom på att fara illa. Det är socialtjänsten som ska utreda om barnen faktiskt far illa och inte anmälaren. Anmälningsskyldigheten ställer alltså krav på en form av samarbete som närmast kan liknas vid samordning, att en organisation överför information till en annan och underordnar sig deras agerande.

Svensk och internationell forskning visar att samordningen fungerar dåligt i och med att misstankar sällan anmäls. Lagerberg (1998) fann i en undersökning av svenska BVC-sköterskor att endast 11% av de barn som de misstänkte for illa hade anmälts till socialtjänsten. I tre svenska studier, som tillsammans omfattar mer än 16 000 förskolebarn, varierade andelen barn som anmälts på grund av att de misstänkts fara illa mellan 30 och 45%¹⁴. I undersökningar från andra länder är bilden snarlik; högst hälften av misstankarna anmäls¹⁵. Dessa siffror visar att många barn inte aktualiseras på grund av tjänstemäns

---

¹⁴ Sundell, 1997; Sundell & Colbiörnsen, 1999b; Sundell & Flodin, 1997.

¹⁵ Se Sundell & Egelund (2000) för en genomgång av internationell forskning.

underlåtenhet att anmäla sina misstankar – trots en laglig skyldighet att göra det. En del av barnen blir dock anmälda av andra tjänstemän som också misstänker att de far illa. En studie av Sundell (1997) visar att en tredjedel av de barn som förskolepersonal inte anmält trots att de misstänktes fara illa kom att aktualiseras av andra under den följande femårsperioden.

Socialnämndens arbete. Socialnämnden och dess tjänstemän i Individ- och familjeomsorgen (IFO) har en laglig skyldighet att dels utreda barn och ungas behov av stöd och hjälp, dels att vid behov bistå med den hjälp som barnen behöver för att växa upp under trygga och goda förhållanden. Denna verksamhet regleras framför allt av Socialtjänstlagen och Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. Vilka barn som samhället ska bistå är inte tydligt angivet i lagstiftningen utan är i allmänhet en bedömningsfråga. Många anmälningar som utreds leder därför inte till något bistånd. Exakt hur vanligt det är i Sverige är oklart, eftersom det inte registreras i officiell statistik, men olika svenska tvärsnittstudier talar för att ungefär varannan utredning avskrivs utan åtgärd¹⁶. Den svenska forskningen visar också att ungefär hälften av de barn som är föremål för en barnavårdsutredning har utretts vid minst ett tillfälle tidigare.

Förändringar för att utveckla samarbete. Det är åtminstone tre viktiga förändringar som ägt rum under senare år som berör förutsättningarna för samarbete i Stockholm. Det första är att Stockholms skolförvaltning under hösten 1996 informerade skolpersonalen om behovet av samarbete mellan skolan och IFO. Det andra är stadsdelsreformen 1997 som bland annat syftade till att utveckla samarbetet mellan olika verksamheter. Det tredje är att den nya Socialtjänstlagen som trädde i kraft i januari 1998 tydligare betonar tjänstemäns anmälnings-skyldighet. Flera förändringar som ägt rum i skolan under senare år har också haft som syfte att underlätta samarbete, exempelvis införandet av arbetslag.

---

¹⁶ Se Sundell & Egelund (2000) för en genomgång av internationell forskning.

Frågeställningar

Syftet med denna studie är att undersöka förekomsten av elever med psykosociala problem och vilken hjälp eleverna får. Följande åtta frågeställningar undersöks:

1. Hur har skolorna organiserat elevvården?
2. Vilken kunskap har skolpersonal om den obligatoriska anmälningsskyldigheten när barn misstänks fara illa?
3. Vad förväntar sig skolpersonal att föräldrasamtal, elevvårdskonferens samt en anmälan till socialtjänsten ska leda till?
4. Hur många elever har problem enligt skolpersonalen?
5. Vilken hjälp får eleverna från skolan?
6. Hur många eleverna får hjälp från Individ- och familjeomsorgen?
7. Vilka elever får hjälp från skolan, Individ- och familjeomsorgen, Psykiska Barn- och Ungdomsvården samt Barn- och Ungdomspsykiatri?
8. Hur uppfattar socialsekreterare kontakten med skolan i samband med barnavårdsutredningar?

← **Formaterat:** Indrag: Vänster: 0 cm, Hängande: 0,75 cm, Numrerad lista + Nivå: 1 + Nummeringsformat: 1, 2, 3, ... + Starta vid: 1 + Justering: Vänster + Justerad vid: 0 cm + Tabbar efter: 0,63 cm + Indrag vid: 0,63 cm, Tabbar: Inte vid 0,63 cm

Varje frågeställning behandlas i ett separat resultatkapitel. I nästa kapitel beskrivs först hur undersökningen genomförts.

Kapitel 2

METOD

Undersökningen beskriver förekomsten av psykosociala problem hos elever i 23 grundskolor vid två tillfällen, 1995 och 1998. I det här kapitlet beskrivs de skolor som ingår i undersökningen, de metoder som använts för att samla in data samt de sätt som dessa data analyserats på.

De undersökta skolorna

Undersökningen omfattar 23 Stockholmsgrundskolor. De valdes ut slumpvis från de 174 grundskolor som fanns år 1995¹⁷. Eftersom skolorna valts ut slumpmässigt från alla skolor är de teoretiskt sett representativa för alla Stockholms skolor det året.

År 1995 drevs 16 av de undersökta grundskolorna av Stockholms Skolförvaltning, två av stadsdelsnämnder som fanns på försök i Stockholm samt fem av privata organisationer. I och med Stockholms stadsdelsreform överfördes ansvaret för de kommunala grundskolorna till stadsdelarna i januari 1997. Det betyder att de 16 grundskolor som drevs av Stockholms skolförvaltning före 1997 därefter överfördes till stadsdelarnas ansvar. Tillsammans med de två skolor som försöksstadsdelar ansvarat för redan innan stadsdelsreformen, drevs således 18 skolor av stadsdelar år 1998. De fem friskolorna har i mindre utsträckning påverkats av stadsdelsreformen. Av dem hade fyra en speciell pedagogisk profil.

---

¹⁷ Ursprungligen valdes 24 grundskolor ut slumpmässigt. I en skola valde skolpersonalen att inte medverka i undersökningen med motiveringen att de saknade tid eftersom de många elevvårdsärendena krävde alla resurser.

Skolornas närmiljö. Skolorna låg år 1995 i 13 av Stockholms dåvarande 20 socialdistrikt och stadsdelar. År 1998 tillhörde de 17 av de då befintliga 24 stadsdelarna. År 1998 hade stadsdelarna valt olika form på sin förvaltning. Två skolor fanns i stadsdelar med en mycket platt organisation där varje rektor var direkt ansvarig inför stadsdelsdirektören. I dessa stadsdelar fanns också en gemensam stödenhet för barnomsorg, skola och socialtjänst. Femton skolor fanns i stadsdelar där grundskolan och de delar av individ- och familjeomsorgen som rör barn och unga fanns i samma enhet med en gemensam chef. I tre av dessa skolor hade stadsdelen skapat geografiska enheter som ansvarade för barnomsorg, skola och individ- och familjeomsorg. Fem skolor fanns i stadsdelar där skolan och socialtjänsten fanns i olika enheter.

Skolornas sociala närmiljö kodades med hjälp av information från den senaste genomförda Folk- och Bostadsräkningen från år 1990 (FoB-90). Fördelen med FoB-90 är att dess information går att utläsa på bostadsområdesnivå. Skolorna låg i socialt mycket olika områden (tabell 2:1)¹⁸. För att underlätta de fortsatta analyserna har de sex sätten att mäta närområdets sociala karaktär slagits samman till ett index¹⁹.

Fyra av skolorna bestod endast av ett stadium (tre lågstadieskolor och en högstadieskola), 12 bestod av två stadier (11 med låg- och mellanstadier samt en med mellan- och högstadier) och sju av alla tre stadierna. Under läsåret 1994/95 fanns det 7 212 elever i årskurserna ett till

---

¹⁸ Två skolor kan tjäna som exempel på variationsvidden. I bostadsområdet som skola O låg i var 66% av den vuxna befolkningen högskoleutbildade (eftergymnasial utbildning samt forskarutbildning), 0.2% levde helt eller delvis på socialbidrag, ingen bodde i lägenheter ägda av allmännyttan, 3% var utländska medborgare, 8% klassificerades som arbetare och 66% var höginkomsttagare (taxerad inkomst över 265 000). I bostadsområdet som skola T låg i, var 14% högskoleutbildade, 25% hade socialbidrag, 68% bodde i allmännyttan, 51% var utländska medborgare, 56% var arbetare och 2% höginkomsttagare.

¹⁹Först z-transformerades varje delmätt. Andelen höginkomsttagare och högutbildade inverterades så att ett högt värde på samtliga mått skulle utgöra en indikator på social utsatthet. Z-poängen för varje delmätt adderades därefter till ett index. Indexet motiveras genom att Cronbachs (1951) α -värde är högt (.91). Ett värde mellan .80 och .90 betraktas som substantiellt (De Vellis, 1991).

Tabell 2:1 Skolornas närmiljö år 1990 enligt FoB-90 ($N = 23$)			
	Medel- värde (M)	standard- avvikelse (SD)	Min-max
Högskoleutbildade (%)	33,9	14,6	14 – 66
Socialbidragstagare (%)	6,2	5,3	0,2 - 24,6
Boende inom allmännyttan (%)	23,2	23,1	0 - 68
Utländska medborgare (%)	9,6	10,1	2,3 - 51,4
Arbetare (%)	27,3	12,1	8 - 56
Höginkomsttagare (%)	21,1	14,7	2 - 66
<i>Index</i>	<i>0,00</i>	<i>4,94</i>	<i>-9,6 – 11,8</i>

nio inskrivna i de 23 skolorna. Antalet elever varierade kraftigt mellan de olika skolorna, allt från 17 till 649 och med ett genomsnitt (M) av 313 och med en relativt stor spridning i form av standardavvikelse (SD)²⁰, 181. Antalet elever per skolpersonal var 13,1 ($SD = 4,0$)²¹ med en variation mellan 7,7 och 23,0. Tre år senare, läsåret 1997/98 hade antalet elever i dessa 23 grundskolor ökat med 13% till 8 137 ($SD = 208$)²². Variationen var nu från 35 elever i den minsta skolan till 762 i den största. Antalet elever per skolpersonal var nu 10,4 ($SD = 3,2$) med en variation mellan 6,5 och 16,3. Den genomsnittliga personaltätheten hade alltså ökat något, främst eftersom antalet skolpersonal ökat mer än antalet elever²³.

²⁰ Standardavvikelse är ett standardiserat mått på spridning som innebär att 68% hamnar inom +/- 1 standardavvikelse. I det aktuella fallet innebär det att 68% av skolorna har mellan 132 och 494 elever.

²¹ Siffran avser omvandlat till heltidstjänster av lärare, fritidspedagoger, skolsköterskor, skolpsykologer, skolkuratorer, elevassistenter men inte vaktmästare, städpersonal, kontorspersonal och kökpersonal.

²² Om även barn i sexårsverksamhet / förskolegrupper medräknas var antalet 9 119.

²³ Att personaltätheten i Stockholms samtliga grundskolor ökat mellan läsåren 1994/95 och 1997/98 bekräftas av Skolverkets statistik: 1994/95 fanns det 12,5 elever per lärare (omräknat till heltidstjänster) och 1997/98 8,0 (personlig kommunikation Heidrun Kellner, Svenska Kommunförbundet, 15 augusti 2000).

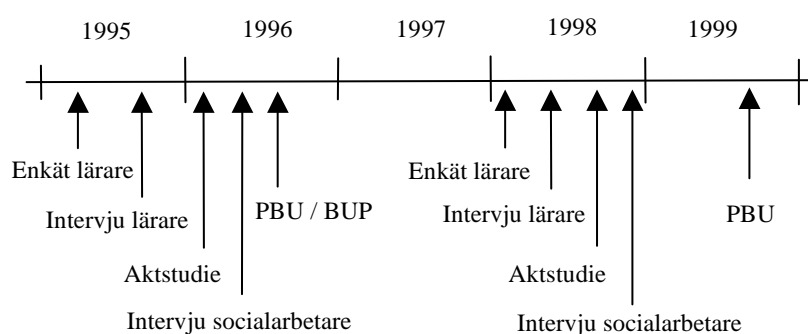
Även om samma 23 skolor undersökts har ungefär en tredjedel av eleverna bytts ut mellan 1995 och 1998. Bland annat har många av eleverna från 1995 gått ut högstadiet och ersatts av nya elever.

Datansamling

Datansamlingen har genomförts i fem sammankopplade steg och beskrivs grafiskt i figur 2:1:

- (1) enkätstudie till skolpersonal om elever med kända eller misstänkta psykosociala problem.
- (2) intervjuer med skolpersonalen om ett slumpvis urval av eleverna.
- (3) personaktstudie av eleverna i punkt 2 om de varit aktuella inom socialtjänstens Individ- och familjeomsorg.
- (4) intervjuer med socialsekreterare om de barnavårdsutredningar som berört elever under punkt 3.
- (5) uppgiftre om eleverna under punkt 2 varit aktuella inom den Psykiska Barn- och Ungdomsvården eller vid Barn- och Ungdomspsykiatriska kliniker. Informationen om BUP finns endast för år 1995.

Nedan beskrivs detaljerat hur respektive steg genomfördes.

Figur 2:1 Tidpunkter när datansamlingen skett.

Enkät till all skolpersonal. I det *första steget* tillsändes all skolpersonal i de 23 utvalda skolorna en enkät om elever som de misstänkt eller känt till haft psykosociala problem under läsåret (bilaga 1).

Innebörden av psykosocial problematik definierades i enkäten genom ett 30-tal konkreta kännetecken eller beteenden som hämtats från Achenbach och Edelbrocks symtomlista (1981). Dessa kännetecken och beteenden omfattade såväl typiska skolproblem (t ex inlärnings-svårigheter, koncentrationsproblem, skolk), som psykiatriskt relaterade problem (t ex huvudvärk och magont) och sådant som omfattas av anmälningsskyldigheten enligt § 71 socialtjänstlagen (t ex ungas missbruk, kriminalitet, föräldrars vanvård). Skolpersonalen hade också möjlighet att själva ange andra symtom eller beteenden. För att undvika dubbelräkning av elever (att en och samma elev rapporterades av flera lärare oberoende av varandra) samlades också information in om i vilken klass eleven gick, dess födelseår och månad, kön samt om eleven hade invandrarbakgrund eller ej. I ungefär 5% av fallen gick det inte att avgöra om två eller flera enkäter avsåg en eller flera elever i från samma klass. I de fallen kontaktades de som lämnat uppgifterna för att undvika dubbelräkning.

Under läsåret 1994/95 fanns 865 personer anställda i de 23 skolorna som i sitt dagliga arbete hade kontakt med elever (lärare, skolpsykologer, skolkuratorer, skolsköterskor, speciallärare, fritidspedagoger, elevassistenter och kamratstödjare) i klasserna 1 till 9. Från 658 av de tillfrågade (78%) erhöles svar. Svarsfrekvensen från de olika skolorna varierar från 44 till 100% (median = 81%). I samma 23 grundskolor fanns tre år senare 928 skolpersonal som arbetade med klasserna 0 till 9, varav 718 besvarade enkäten (77%). År 1998 kunde skolpersonalen lämna ett gemensamt svar. Svarsfrekvensen från de olika skolorna varierar från 22 till 100% (median = 80%).

Rektorerna i de 23 skolorna ombads år 1995 att i en enkät beskriva elevvårdens organisation. Svar erhöles från 22 av rektorerna. I en skola

fanns ingen rektor vid tidpunkten för datainsamlingen. År 1998 intervjuades samtliga rektorer om elevvårdens organisation och rutiner.

Intervju med ett urval av skolpersonalen. I *steg två* intervjuades skolpersonal om ett slumpvis urval av de elever som bedömdes ha problem. Från varje år valdes 148 elever ut. Det motsvarar ungefär var sjätte elev med problem. År 1995 fanns elever från 21 av de 23 grundskolorna representerade i detta urval och år 1998 fanns elever från 22 av 23 grundskolor. Endast tre av de 148 som valdes ut 1995 återfanns bland de slumpvis utvalda år 1998.

Om det fanns flera av skolpersonalen som rapporterat samma elev valdes i första hand klassläraren ut för en uppföljande intervju. Om eleven inte rapporterats av klassläraren valdes skolpsykologen, skolkuratoren eller skolsköterskan. Om inte heller någon av dessa rapporterat eleven valdes en slumpmässigt från de som rapporterat eleven. Sammanlagt intervjuades 112 skolpersonal²⁴ om de 148 eleverna som valts ut 1995. År 1998 intervjuades 116 skolpersonal om de specialstuderade eleverna²⁵.

Vid intervjuerna samlades information in om när misstankarna först väcktes, vilka kontakter som tagits på grund av misstankarna samt attityder till att informera skolans elevvårdsteam, föräldrar samt socialtjänst (bilaga 2).

Personaktstudie. I det *tredje steget* undersöktes om de specialstuderade eleverna eller deras föräldrar var eller hade varit aktuella inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg. Aktstudien genomfördes dels mellan februari och maj 1996 och avsåg utredningar till och med första halvåret 1995, dels mellan augusti och november 1998 och avsåg då utredningar till och med första halvåret 1998. Vid det senare

---

²⁴85 lärare, 13 fritidspedagoger, 5 skolsköterskor, 4 skolkuratorer, 3 elevassistenter samt 2 skolpsykologer.

²⁵ 84 lärare, 10 fritidspedagoger, 10 skolsköterskor, 4 kamrattstödare, 3 skolkuratorer, 2 skolpsykologer, 2 syokonsulenter samt 1 elevassistent.

tillfället undersöktes också om de 148 elever som undersöktes 1995 blivit aktuella för nya utredningar eller bistånd efter maj 1996. Eftersom många elever bytt bostadsadress vid ett flertal tillfällen kom samtliga socialdistrikt och stadsdelsnämnder i Stockholm att inkluderas, liksom åtta närkommuner till Stockholm.

I de fall det fanns en personakt noterades vem som aktualiserat barnet, motivet att starta en utredning, när utredningen påbörjats respektive avslutats samt vilket beslut som utredningen lett fram till (t ex vilka insatser som barn resp. föräldrar blivit föremål för). Utredningstiden (antal dagar mellan utredningsstart till att ett beslut fattats) registrerades också. I de fall det fanns flera utredningar om barnet eller dess föräldrar registrerades ovanstående information för samtliga utredningar.

Intervju med socialsekreterare. I *steg fyra* intervjuades de socialsekreterare som ansvarat för den senaste barnavårdsutredningen om de specialstuderade eleverna²⁶. Undersökningen begränsades till att gälla barnavårdsutredningar som pågått under 1995 respektive 1998 för att minska risken för retrospektiva omtolkningar. Eftersom långt ifrån alla elever utretts enligt 50 § Socialtjänstlagen kom intervjuerna att omfatta 35 av 42 (83%) barn som varit föremål för en barnavårdsutredning under 1995. Intervjuer om tre elever kunde inte genomföras eftersom de socialsekreterare som handlagt dessa ärenden bytt arbetsplats. Ytterligare fyra barnavårdsutredningar upptäcktes först vid uppföljningen 1998. De 35 barnen hade utretts av 30 socialsekreterare, varav tre var män. Socialsekreterarna hade arbetat i genomsnitt 10,8 år i yrket ($SD = 6,6$). De arbetade i 11 socialdistrikt, två stadsdelsnämnder och en närkommun till Stockholm och eleverna som berördes gick i 12 av de 23 skolorna. Intervjuerna gjordes i maj 1996.

---

²⁶ Om familjerna endast varit aktuella för ekonomiskt bistånd genomfördes ingen intervju.

År 1998 var 40 av 148 specialstuderade barn aktuella för en barnavårdsutredning. Totalt intervjuades 35 socialsekreterare om 39 av de 40 eleverna²⁷. En socialsekreterare var långtidssjukskriven och kunde inte intervjuas om ett barn. De socialsekreterarna hade i genomsnitt arbetat 10,7 år i yrket ($SD = 6,8$). De arbetade i 16 av Stockholms dåvarande 24 stadsdelar.

Information från PBU och BUP. I *steg fem* samlades information in från den Psykiska Barn- och Ungdomsvården och från Barn- och Ungdomspsykiatriska kliniker för att se om de 148 eleverna erhållit bistånd från dem under 1995. För år 1998 har det endast gått att få motsvarande information från den Psykiska Barn- och Ungdomsvården.

Dataanalyser

Analysenheten i undersökningen varierar beroende på vilken frågeställning som undersöks. När frågan gäller elevvårdens organisation bygger resultaten på underlaget från 22 skolor år 1995 och 23 skolor år 1998. Skolpersonalens kunskap om anmälningsskyldighet baseras på de 112 personer som intervjuats år 1995 och de 116 år 1998. Analyserna som handlar om skolpersonalens attityder till samverkan, elevernas problem och hur de hanterats av skolpersonalen bygger på de 148 elever från 1995 och de 148 elever från 1998 som skolpersonalen fått besvara enkäter och intervjuats om. Socialsekreterarnas upplevelser av samverkan med skolan bygger på svar om 35 elever år 1995 och 39 från år 1998.

I huvudsak har tre statistiska metoder använts för att underlätta tolkningar av resultaten: χ^2 -analys, *variansanalys* och *logistisk regressionsanalys*. χ^2 -analys används när man vill jämföra en erhållen fördelning av svar mot den fördelning som kan förväntas uppkomma av slumpen. Är

---

²⁷ Tre av socialsekreterarna var ansvariga för två ärenden och en socialsekreterare för tre ärenden.

till exempel proportionen ja-svar större i en grupp jämförd med en annan? Variansanalys används när det som undersöks är på intervall- eller kvotskalenivå (t ex hur gamla barnen var). Metoden innebär att två eller flera gruppers medelvärden jämförs utifrån spridningen inom, respektive mellan grupperna. Om spridningen inom en grupp är liten innebär det att gruppen är homogen. Är spridningen däremot stor talar det för att gruppen är heterogen, vilket gör det oklart vad resultaten kan generaliseras till. Logistisk regressionsanalys används för att undersöka hur flera möjliga variabler tillsammans påverkar en effektvariabel. I de fallen är det viktigt att förklaringsvariablerna inte är högt korrelerade. Regressionsanalys ger både svar på frågan hur stor del av den totala variansen som förklaras av förklaringsvariablerna (R^2) och vilka av förklaringsvariablerna som har det största förklaringsvärdet. Den förklarade variansen kan i princip uppgå till 100% men överstiger sällan 50% vid analyser i samhällsvetenskap. Innan logistisk regressionsanalys använts har data först justerades för skaltekniska olikheter och för bristande reliabilitet med hjälp av *PRELIS* (Jöreskog & Sörbom, 1993). Enstaka data som saknades estimerades också med hjälp av *PRELIS*. Analyserna genomfördes med hjälp av Windows-versionen av *LISREL 8.30*.

För att nödvändig statistisk information inte i onödan ska belasta texten är den placerad i form av en fotnot längst ner på sidan. Om fotnoten inleds med ett *F* betyder det att variansanalys använts. Inleds den med χ^2 har data bearbetats med χ^2 -analys samt *r* med korrelationsanalys. Siffrorna inom parentes avser hur många frihetsgrader som sannolikhetsgränsen bestämts av. Siffrorna efter parentes beskriver värdet på det statistiska testet. Den avslutande bokstaven *p* anger hur säker man kan vara att skillnaden är sann och inte orsakad av slumpen. Endast resultat som är statistiskt säkerställda på minst 95%-nivån ($p < .05$) kommenteras i den löpande texten. Ju lägre *p*-värde, desto säkrare resultat. Ett *p*-värdet på $p < .0001$ betyder exempelvis att det bara är en chans på 10 000 att det resultatet skulle ha kunnat erhållas av slumpen. För den icke-statistiskt intresserade förklaras innebörden av de statistiska testningarna i löpande text.

Kapitel 3

ELEVVÅRDEN

Adam går i lågstadiet. Han har koncentrationsproblem och har svårt att sitta still. Han har även svårigheter med kamrater, retar ofta andra barn och blir själv mobbad. Pojken använder ofta svordomar och har enligt lärarens uppfattning ett obscen språk. Vid några tillfällen har han snattat. Pojken kommer från en familj med stora sociala och ekonomiska problem. Efter skoltid driver pojken omkring utanför skolan. Han har hög frånvaro och är ofta smutsig och dåligt klädd. Pojken bråkar mycket med sina föräldrar, struntar ofta i tillsägelser och utsätter sig själv för farliga situationer utan att visa ängslan. På skolan är man orolig för pojkens situation och han har tagits upp vid två elevvårdskonferenser. Klassföreståndaren och Adams föräldrar har ett nära samarbete kring Adams skolarbete. Skolsköterskan har haft kontinuerlig kontakt med pojken. Skolan har kontaktat Individ- och familjeomsorgen angående pojkens behov av en fritidshemsplats, något som stadsdelsförvaltningen beslutade bekosta. Föräldrarna erbjöds dessutom en samtalskontakt men avböjde. Utredningen avslutades då det inte bedömdes föreligga någon grund för fortsatt utredning.

Även om begreppet elevvård har använts i drygt 35 år saknas entydig definition av vad det innebär (Statens offentliga utredningar, 2000) och hur många elever som berörs. Av grundskoleförordningen framgår att det ska finnas en elevvårdskonferens för att behandla elevvårdsfrågor. Enligt Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet har rektor ansvaret för utformningen av elevvården så att eleverna får den hjälp de behöver. Till elevvårdspersonalen hör skolpsykolog, skolkurator, skolläkare samt skolsköterska. I det här kapitlet presenteras information om hur de 23 skolorna hade organiserat elevvården. Resultaten bygger

på uppgifter från skolornas rektorer. För år 1995 saknas information från en friskola som saknade rektor.

Elevvårdspersonal

Skolhälsovård är obligatorisk enligt skollagen. År 1995 hade samtliga skolor en skolsköterska anställd. Skolsköterska fanns i genomsnitt 0,07 veckotimmar per elev. Det motsvarar ungefär en timme per 20 elever. Variationen var dock stor, mellan 0,04 och 0,24 veckotimmar per elev. År 1998 fanns skolsköterska i 22 av skolorna medan en friskola för tillfället saknade sådan. Det genomsnittliga antalet veckotimmar per elev var 0,06 med en variation mellan 0 och 0,17.

Skolkurator eller skolpsykolog är inte obligatoriskt. År 1995 hade alla skolor utom tre antingen psykolog (vanligen låg- eller mellanstadieskolor) eller kurator (skolor med högstadium) anställda. De tre skolor som saknade det var samtliga friskolor. År 1998 saknade fortfarande en av de tre friskolorna skolkurator eller skolpsykolog. Dessutom saknade två kommunala skolorna det. Det genomsnittliga antalet veckotimmar per elev som användes till skolpsykolog eller skolkurator var 0,06 år 1995. Variationen var mellan 0 och 0,23 veckotimmar per elev. År 1998 var motsvarande siffra 0,05 veckotimmar per elev. Det betyder att det år 1995 i genomsnitt fanns 0,14 timmar elevvårdspersonal (skolsköterska och skolkurator eller skolpsykolog) per elev, vilket var ungefär detsamma tre år senare, 0,11 timmar. Omräknat till en genomsnittlig skola med 300 elever fanns det således ungefär en elevvårdspersonal på halvtid och en skolsköterska på halvtid.

Konferenser

I samtliga skolor förekom elevvårdskonferenser. Klasskonferenser fanns år 1995 i 77% av skolorna och i 70% år 1998. De som främst

medverkade i elevvårdskonferenserna var förutom rektor även skolköterskan, skolkurator eller skolpsykolog samt klassföreståndare.

Speciallösningar

I tre av de 23 skolorna fanns det år 1995 speciella lösningar för att hantera sociala problem i skolan. Det handlade i samtliga fall om så kallade skolserviceenheter²⁸. År 1998 fanns det speciallösningar i sju av de 23 skolorna. De tre skolserviceenheterna hade då upphört att existera. Istället hade två skolor skaffat så kallade kamratstödjare²⁹, två skolor hade anställt en speciell person för att samordna elevvården och en skola vardera hade en socialsekreterare som hade sin tjänst förlagd till skolan; kamratstödjare plus socialsekreterare i skolan samt kamratstödjare och speciellt anställd samordnare för elevvården. Friskolorna fanns inte representerade bland skolorna med speciella lösningar.

Kontakt med socialtjänsten

Det var ungefär lika vanligt att rektorerna uppgav att de hade regelbunden kontakt med socialtjänsten de båda åren (64 resp. 55%). Resultatet är något överraskande med tanke på att stadsdelsreformen delvis genomfördes för att skapa ett bättre samarbete mellan olika kommunala enheter. För att bättre förstå rektorernas svar intervjuades de år 1998 mer ingående om sin syn på samarbetet med individ- och familjeomsorgen. Tre rektorer sade sig inte kunna besvara frågan eftersom de inte var inblandade i den delen. Två av friskolorna bedömde samarbetet som dåligt eftersom kontakten var sporadisk. Sex rektorer bedömde att samarbetet var acceptabelt, varav tre motiverade sitt svar med att kontakten var för sporadisk, två att inget är så bra att det inte

---

²⁸ För en beskrivning av Skolserviceenheter, se t ex Ohlsson, 1994.

²⁹ Kamratstödjare har sitt ursprung i Hassela solidaritet.

kan bli bättre och en att kontakten med stödenheten fungerade bra men inte med individ- och familjeomsorgen i stort. Tio rektorer tyckte samarbetet i huvudsak fungerade bra. Deras motivering visade emellertid att det ändå fanns allvarlig kritik. Tre tyckte att det var svårt att få kontakt med individ- och familjeomsorgen, en nämnde att kontakten med stödenheten fungerade bra men inte den med individ- och familjeomsorgen i stort och två tyckte att kontakten var för sporadisk för att vara acceptabel. Två rektorer tyckte slutligen att samarbetet fungerade utmärkt. Sammanfattningsvis rörde problemen i första hand skillnader i synen på sekretess, tidsbrist, dålig information samt svårigheter att få tag på rätt person.

”Problemet med samarbetet är att vi inte får veta någonting när vi gör en anmälan och föräldrar, skola och socialtjänsten ska samarbeta. Socialtjänsten informerar inte oss om vad de gör. Vi får inte veta hur de går vidare och vi får inte några synpunkter på vårt eget agerande.”

”Socialtjänsten och skolan har olika tidsperspektiv. Socialtjänsten arbetar mer långsiktigt medan skolan ser barnet varje dag och ser hur det växer utan att någonting förändras. Det måste in mer kraftfulla åtgärder tidigare för att någon förändring ska ske.”

”Problemet med socialtjänsten är att det tar för lång tid för dem att utreda. Skolan lämnar upplysningar och får ingenting tillbaka. Det pratas förbi varandra och socialtjänstens process tar alldeles för lång tid. Sekretessen kan ibland vara ett hinder.”

”Ibland är det oklart vems bord det är. Skolan får inte alltid veta vad som försiggår med ärendet som de är inblandade i och det finns en viss frustration över att eleven inte får den hjälp den behöver.”

”Problemet med socialtjänsten är att de är så regelfixerade oavsett vad det specifika ärendet rör. De borde vara mer flexibla och försöka hitta nya metoder.”

Nio rektorer tyckte dock att det skett en förändring till det bättre. Bland annat hade det blivit en annan syn på samverkan kring barnet och att personalen i de olika förvaltningarna fått mer respekt för varandra.

”Det har blivit bättre, mycket beroende på bra personliga kontakter. Ju närmare och lättare kontaktvägarna är, desto bättre samarbete.”

”Arbetet har blivit enklare och mer självklart efter att vi fått socialsekreterare inne på skolan och efter att fritidspersonalen slagits samman med fältarna.”

”Vi har fått mer respekt för varandra. Idag förstår soc att skolan vill barnen väl och skolan inser att socialtjänsten gör så gott de kan utifrån sina förutsättningar.”

Rektorerna intervjuades även om hur de upplevde att stadsdelsreformen hade påverkat arbetet med elever med psykosociala problem. Rektorerna i friskolorna menade att det inte skett någon direkt förändring för deras del. Ytterligare fyra rektorer i kommunala skolor tyckte sig inte ha märkt någon förändring. Övriga 14 rektorer tyckte att stadsdelsreformen varit positiv. Bland det positiva som nämndes var att stadsdelsreformen inneburit en bättre samordning, att det var lättare att nå politiker och tjänstemän. Det var dock endast två som nämnde att det gjort det lättare att få extra resurser för elevvården. Även om de flesta som helhet var positiva fanns det ett missnöje kring vissa delar. Av de 18 tyckte exempelvis 13 att reformen inneburit merarbete i form av mer byråkrati, fler möten och mer administration kring elevvården. Åtta rektorer, delvis de samma som ovan, menade också att reformen urholkat skolkompetensen inom stadsdelens ledning. Fem

rektorer tog upp att kontakten med S:t Örjans specialenhet³⁰ hade blivit mer svårarbetad. Sammanfattningsvis visar intervjuerna med rektorerna att samarbetet utvecklats efter stadsdelsreformen men att det fortfarande finns många problem som behöver lösas.

Elevvårdsindex

För att underlätta de fortsatta analyserna skapades ett index för att sammanfatta skolornas organisation av elevvården. Indexet består av åtta olika mått som först z-transformerats och sedan adderats (tabell 3:1). Utgångspunkten är att elevvården antas vara bättre organiserad när det finns mycket elevvårdspersonal, det finns ett formellt överlämnandesystem mellan skolor eller stadier, kontakten med socialtjänstens individ- och familjeomsorg är regelbunden, det fanns speciella resurser i skolan, elevvårdskonferenser och klasskonferenser är vanliga och att många nyckelpersoner deltar i dessa. Ett högt värde på indexet talar för att skolan har en bättre beredskap att hantera elevvården. Eftersom de delmått som indexet sammanställts av omvandlats till att ha 0 som medelvärde blir indexets medelvärde av nödvändighet också 0. Spridningen visade sig dock ha minskat från 1995 (från det högsta värdet som var 6,5 till det lägsta som var -10,5) till 1998 (från 4,6 till -7,4). Det antyder att elevvården blivit mer enhetlig i de 23 grundskolorna. Detta index kommer att användas i analyserna i kapitlen 4 till 10.

Även om det finns skolor som ändrat sitt värde på elevvårdsindexet från 1995 till 1998 så finns en stor likhet som helhet (tabell 3:1).

---

³⁰ S:t Örjans skolor är ett rektorsområde tillhörande utbildningsförvaltningens avdelning för elevstöd. S:t Örjans skolor erbjuder stadsdelarnas grundskolor elevplaceringar i olika särskilda undervisningsgrupper, som bland annat skoldaghem samverkansklasser, skola med behandling, Asperger- och DAMP-grupper.

/tabell 3:1/

Förklaring till elevvårdens organisation

I de flesta fall var det svårt att förklara elevvårdens organisation (mätt som elevvårdsindexet); ibland fanns samband mellan en förklaringsfaktor och elevvården ett år men inte det andra. Det var endast i ett fall som resultaten var stabila över tid; elevvården var sämre organiserad både 1995 och 1998 i friskolorna än i de kommunala skolorna³¹. Det fanns inte något samband mellan antalet elever i skolan och elevvårdens organisation år 1995, men däremot år 1998; när skolan hade många elever var elevvården bättre organiserad³². Personaltätheten var högre år 1995 när elevvården var sämre organiserad³³. Det sambandet var inte längre statistiskt säkerställt år 1998. Antal elever med hemspråksundervisning var inte relaterat till elevvårdens organisation.

Det fanns inte något statistiskt säkerställt samband mellan elevvårdens utformning och närmiljöns sociala belastning eller antal stadier som skolan bestod av. År 1998 låg skolorna i stadsdelar som valt att organisera sin verksamhet på olika sätt (se kapitel 2). Inte heller det tycks ha påverkat skolornas elevvård.

Sammanfattning

Så gott som samtliga skolor hade skolsköterskor anställda och de flesta hade också antingen skolpsykolog eller skolkurator. I samtliga skolor förekom elevvårdskonferenser. Klasskonferenser fanns i ungefär tre av fyra skolor. Elevvårdens organisation uttryckt i form av ett index var relativt stabilt över tid. Analyserna visade att elevvården framför allt var bättre organiserad i de kommunala skolorna än i friskolorna. Kontakten med socialtjänsten hade inte direkt förändrats för de rektorer som arbetade i kommunala grundskolor.

---

³¹ År 1995: $F(1/21) = 13.90$, $p > .001$ ($M_{\text{kommunala skolor}} = 1,4$, $M_{\text{friskolor}} = -5.0$). År 1998: $F(1/22) = 6.81$, $p > .01$ ($M_{\text{kommunala skolor}} = 0,8$, $M_{\text{friskolor}} = -3.0$).

³² $r = .53$, ($p < .01$)

³³ $r = -.70$, ($p < .001$)

KUNSKAP OM ANMÄLNINGSSKYLDIGHET

Emil går i mellanstadiet. Han kommer ofta till skolan utan att ha ätit, klagar ofta över magont och huvudvärk. Emil har inte heller någon tillsyn efter skoltid. I klassrummet är han ofta störande, har svårt att koncentrera sig och kan inte sitta still. Emil vill gärna vara i centrum, styra andra och få igenom sin vilja. Sedan början av mellanstadiet har Emil varit aktuell inom elevvårdsteamet. Pojken har berättat för sin klasslärare att han inte trivs hemma. Skolpersonalen tror att det förekommer missbruk i familjen. Eftersom man inte är helt säker har man avvaktat med att göra en anmälan till Individ- och familjeomsorgen. I skolan träffar Emil regelbundet skolpsykologen. Han har inga svårigheter i skolarbetet men föredrar att arbeta hos specialläraren då det är lugnare där än i klassen. Skolan ovetande är familjen aktuell inom Individ- och familjeomsorgen sedan flera år. Enligt en barnavårdsutredning saknar mamman kunskap om sonens behov. Nyligen har det inkommit en anonym anmälan om att mamman röker hasch. Efter det fick Emil en kontaktfamilj som stöd. Individ- och familjeomsorgen har försökt få kontakt med barnens pappa men utan framgång.

Emils situation är inte unik. Förutom skolrelaterade problem finns också allvarliga psykosociala problem i Emils hem. Den enda formen av samarbete som är juridiskt reglerad är den obligatoriska anmälningskyldigheten för alla som arbetar med barn. Om skolpersonal i sitt arbete får kännedom om eller misstänker att en elev far illa är hon eller han enligt 71 § Socialtjänstlagen skyldig att anmäla misstanken till socialtjänsten. Denna form av samarbete kan närmast liknas vid *samordning*. Barn kan även behöva professionell hjälp utöver den som lärare normalt kan erbjuda utan att det behöver föreligga en skyldighet

att kontakta socialtjänsten (t ex inlärningsvårigheter som kan kräva logopedhjälp). I de senare fallen kan hjälp också fås från S:t Örjans skolor. Det kan också vara aktuellt att eleven får hjälp från den Psykiska Barn- och Ungdomsvården (PBU) eller från Barn- och Ungdomspsykiatri (BUP).

I det här kapitlet undersöks vilken kunskap skolpersonalen hade om anmälningsskyldigheten. Resultaten bygger svaren från 112 skolpersonal år 1995 och 116 år 1998.

Kunskap om anmälningsskyldighet

Resultaten i tabell 4:1 visar att skolpersonalen i de 23 grundskolorna delvis fått bättre kunskap om innebörden av delar av 71 § Socialtjänstlagen. Det var flera som kände till att de omfattades av lagstiftningen och vem anmälan skulle göras till (dvs. socialtjänsten) år 1998 än 1995. Däremot minskade andelen något som ansåg att lagen om anmälningsskyldighet är bra.

Tabell 4:1 Andel (%) av de intervjuade som kände till olika delar av anmälningsskyldigheten enligt 71 § Socialtjänstlagen			
Område:	År:		$\chi^2(1)$
	1995 (N=112)	1998 (N=116)	
Omfattas av anmälningsskyldigheten	81	97	15,80 ^c
Vem ska anmälan göras till	86	99	13,71 ^c
Anmäla även om endast misstanke	68	73	0,80
Anmäla även om chefen säger nej	64	66	0,04
Ny anmälan trots tidigare anmälan	—	66	—
Hur ska anmälan göras	—	28	—
Lagen om anmälningsskyldighet är bra	82	74	7,05 ^a

^a $p < .05$; ^b $p < .01$; ^c $p < .001$

Ungefär två av tre av de intervjuade kände till att anmälningsskyldigheten gäller vid blotta misstanken och att den skyldigheten inte kan delegeras. Det sista innebär att den enskilde tjänstemannen måste göra en anmälan även om exempelvis rektor säger att skolan ska avvakta. Andelen som kände till det var ungefär densamma båda åren. År 1998 ställdes också några frågor som inte ställdes 1995. De resultaten visar att kunskapen var ganska god om att skolpersonalen är skyldig att göra nya anmälningar om eleven fortsätter fara illa – även om en tidigare gjorts. Däremot var kunskapen sämre om hur en anmälan ska göras. Det var ungefär bara var fjärde som visste att det går lika bra både muntligt och skriftligt.

Förklaringar till de anställdas kunskap

Det undersöktes om alla yrkesgrupper i skolan hade samma kunskap om anmälningsskyldigheten (tabell 4:2). Eftersom några yrkesgrupper var dåligt representerade bland de intervjuade slogs personalen från de båda åren samman till en enda analys. Dessutom betraktas all elevvårdspersonal som en grupp (psykologer, kuratorer och skolsköterskor) och kamrattstödare, syokonsulenter och assistenter som en (övriga). Elevvårdspersonalen visste oftare än övrig skolpersonal att anmälningsskyldigheten gäller även vid obevisade misstankar, att den gäller även om chefen säger nej, att nya anmälningar måste göras trots tidigare anmälningar när problemen kvarstår samt att anmälan kan vara både muntlig och skriftlig. Det ska noteras att även om elevvårdspersonalen som grupp betraktat hade bäst kunskap om hur en anmälan ska göras var det ändå bara hälften som visste hur anmälan skulle göras. Elevvårdspersonalen ansåg också oftast att lagreglerad anmälningsskyldighet var bra, något som exempelvis tre av fyra lärare ansåg och bara hälften i gruppen ”övriga”.

Skolpersonalens yrkeserfarenhet (antal år i yrket) kunde inte förklara deras kunskaper. De som arbetat kort tid hade alltså i genomsnitt ungefär samma kunskaper som de som arbetat länge.

/infoga tabell 4:2/

Skolor med färre elever hade oftare personal som kände till vem anmälan skulle göras till samt att anmälan ska göras även om misstankarna inte är bekräftade³⁴. Det fanns inte några statistiskt säkerställda skillnader mellan personalens kunskap och personaltäthet, den sociala belastningen i skolans närmiljö, elevvårdens organisation eller för stadsdelarnas val av organisation (1998).

Av de intervjuade arbetade endast nio av 229 i friskolor. Det bedömdes därför inte som meningsfullt att undersöka om det fanns någon skillnad i kunskap mellan de som arbetade i friskolor och de i kommunala skolor.

Sammanfattning

Kunskapen om vad anmälningsskyldigheten innebär varierade bland den intervjuade skolpersonalen. Kunskapen var bland annat lägre om att anmälningsskyldigheten även gäller när misstankar ännu inte är klarlagda, att det är socialtjänsten som ska utreda misstankarna samt att anmälningsskyldigheten inte kan delegeras. Från 1995 till 1998 ökade dock andelen med goda kunskaper om anmälningsskyldigheten.

Bäst kunskap hade elevvårdspersonalen. De som arbetade i små skolor hade delvis bättre kunskap om anmälningsskyldigheten jämfört med de som arbetade i större skolor.

---

³⁴ Vem anmälan ska göras till år 1995: $F(1/110) = 4,97, p < .05$ ($M_{\text{ej känner till}} = 478$ elever; $M_{\text{känner till}} = 391$ elever); Anmälan även vid misstanke år 1995: $F(1/110) = 5,85, p < .05$ ($M_{\text{ej känner till}} = 446$ elever; $M_{\text{känner till}} = 379$ elever); Anmälan även vid misstanke år 1998: $F(1/115) = 4,02, p < .05$ ($M_{\text{ej känner till}} = 473$ elever; $M_{\text{känner till}} = 420$ elever).

Kapitel 5

SKOLPERSONALENS FÖRVÄNTNINGAR PÅ ATT INFORMERA OCH ANMÄLA

Berit går i lågstadiet. Föräldrarna befinner sig i en vårdnadstvist och talar inte med varandra. Skolpersonalen uppfattar att föräldrarna använder olika regler för flickan. Berit har dålig självkänsla, är ofta ledsen, har stora koncentrationsproblem och är rastlös. I kamratkontakterna förlorar hon ofta humöret, men gråter istället för att bli arg. Hon kan ibland försätta sig i farliga situationer utan att inse faran. Skolan uppfattar att flickan far illa på grund av föräldrarnas svårigheter att komma överens och att Berit hamnar i en lojalitetskonflikt mellan föräldrarna. Skolpersonalen har kontakt med Berits föräldrar var för sig. Rektorn har rekommenderat arbetslaget att fortsätta samtalet med föräldrarna om skolans oro och att avvakta med att kontakta socialtjänsten. Den viktigaste anledningen till det är att skolan tvingats prioritera andra barn som har haft allvarligare svårigheter än Berit. Enligt rektor försvåras samarbetet med socialtjänsten också av att skolan vill ha en kontakt som främjar barnet medan socialtjänsten mer ser till föräldrarnas behov.

Den här skolans rektor visar tydligt sin misstro till socialtjänstens individ- och familjeomsorg (IFO). Som en konsekvens av det blir inte Berits hemsituation noggrant utredd. I det här kapitlet presenteras vad skolpersonalen trodde att en kontakt med föräldrarna, elevvården samt IFO skulle leda till. Skolpersonalen ombads utgå från de 148 specialstuderade eleverna från år 1995 respektive år 1998.

Så gott som alla har bedömt konsekvenserna av information till elevvården respektive föräldrarna. De få som inte tagit ställning till våra påståenden har kommenterat detta med att de inte ansåg sig känna

eleven tillräckligt väl eller att de inte ansåg att problemen var särskilt allvarliga. Däremot var det relativt många som inte ansåg sig kunna besvara frågorna om vad en anmälan till IFO skulle leda till. Anledningen till det var att de inte ansåg att elevens problematik angick IFO. Det gällde framför allt för år 1998.

Förväntade konsekvenser av att informera föräldrarna

Skolpersonalen fick ta ställning till tio påståenden med hjälp av en femgradig skala, där läge 1 innebar att personen helt instämde och läge 5 att hon eller han inte alls instämde. För att underlätta för läsaren presenteras andelen som helt eller i huvudsak instämde³⁵ i tabell 5:1. I kolumnen längst till höger redovisas ett test av om skillnaden mellan åren är statistiskt säkerställd. I de fall skillnaden är statistiskt säkerställd anges det med en bokstav efter det numeriska värdet (t ex 5,50^a).

Som framgår av tabellen ansåg skolpersonalen att det i huvudsak var positivt för barnen att tala med föräldrarna. De som menade att det skulle gynna eleverna, menade i allmänhet också att informationen skulle skapa bättre samverkan kring eleven, att det inte svek elevernas förtroende, inte medförde eget obehag, inte bröt mot sekretessreglerna etcetera³⁶. Det enda undantaget från det handlar om att bara knappt hälften förväntade sig att det skulle medföra mer resurser för arbetet med eleven. Även om de flesta var positiva till ett föräldrasamtal fanns det en grupp som hade små förväntningar på vad ett föräldrasamtal skulle leda till.

”Jag tror inte att det skulle hjälpa pojken. Mamman har mycket höga förväntningar på sitt barn och jag tror det tar tid innan informationen kan gynna pojken.”

---

³⁵ Svarsalternativen 1 + 2.

³⁶ Det bekräftas av Cronbachs α -koefficient: .81 (1995) och .77 (1998). Ju närmare värdet är 1,0, desto mer samvarierar svaren på de tio frågorna. Ett värde på 0 visar att svaren inte alls är relaterade till varandra.

Tabell 5:1 Förväntade konsekvenser (%) av att kontakta föräldrarna			
	År:		$\chi^2(1)$
	1995 (n=147)	1998 (n=140)	
<i>Förväntade konsekvenser:</i>			
Gynnar eleven	74	78	1,02
Sviker elevens förtroende	12	4	5,50 ^a
Föräldrasamarbetet försvåras	8	7	0,10
Medför eget obehag	14	18	0,72
Minskar möjligheten att hjälpa	8	4	2,66
Bryter mot sekretessreglerna	3	0	4,81 ^a
Ökar möjligheten att ge familjen stöd	71	70	0,06
Ökar informationen om eleven	53	46	1,02
Ökar resurserna att arbeta med eleven	35	36	0,05
Skapar samverkan kring eleven	76	76	0,00
Index	3,10	3,03	$F(1/288)$ = 0,80

^a $p < .05$

”Det skulle inte gynna flickan. Jag tror hon skulle få stryk av föräldrarna eftersom de har en annan kultursyn.”

”Föräldrarna har respekt och förtroende för mig som lärare men oförmåga att stötta sitt eget barn.”

”Jag vill helst inte tala med föräldrarna. Det är obehagligt när de pratar sitt eget språk över huvudet på mig.”

Skolpersonalens svar som grupp betraktad var påtagligt lika de två åren. År 1995 var det exempelvis 74% som trodde att ett föräldrasamtal skulle gynna eleven och år 1998 78%. I två avseenden fanns dock statistiskt säkerställda skillnader: något färre ansåg år 1998 att ett sam-

tal med föräldrarna skulle svika elevens förtroende liksom bryta mot sekretessreglerna.

Ett index på positiva förväntningar av information till föräldrar skapades genom att utgå från den femgradiga skala och summera alla tio svarsalternativ till ett genomsnittligt värde. I förekommande fall har skalorna vänts så att höga värden innebär höga förväntningar på ett föräldrasamtal. Resultaten visar att den genomsnittliga förväntningen var statistiskt oförändrad mellan 1995 och 1998. Det stärker alltså slutsatsen om att det i stora drag var samma förväntningar som skolpersonalen hade på vad information till föräldrar skulle medföra.

Förväntade konsekvenser av att informera elevvården

På samma sätt som förväntningarna på information till föräldrarna samvarierade kom också förväntningarna på en anmälan till elevvården att göra det; när skolpersonalen menade att en anmälan till elevvården skulle gynna eleven, menade han eller hon i allmänhet också att det inte svek elevens förtroende, att det skulle gynna föräldrasamarbetet etcetera³⁷. Det fanns dock skolpersonal som inte trodde att en elevvårdskonferens skulle ha några positiva konsekvenser. Noterbart är att bara knappt hälften menade att kontakten med elevvårdsteamet skulle öka resurserna i arbetet med eleven.

”Min erfarenhet säger att man inte får hjälp när man behöver. Därför gynnar det ingen eller gör någon nytta att informera.”

”En elevvårdskonferens ger inte några extra resurser om eleven skulle behöva det. Man kan inte söka mer pengar till hjälp och stöd mitt i en termin, och i början av terminen vet man inte alltid alla behov som finns.”

---

³⁷ Cronbachs α -koefficient: .81 (1995) och .74 (1998).

”Genom elevvårdens brist på kunskap, rädsla och passivitet fungerar inte deras arbete.”

Skolpersonalen hade ungefär samma förväntningar på vad kontakt med elevvården skulle leda både 1995 och 1998 (tabell 5:2). Endast i ett avseende fanns en statistiskt säkerställd skillnad: år 1998 menade något flera bland skolpersonalen att information till elevvården gynnade eleverna än 1995. Det sammanslagna indexet bekräftade att attityderna i princip var oförändrade över tid.

Tabell 5:2 Förväntade konsekvenser (%) av en anmälan till elevvården			
	År:		$\chi^2(1)$
	1995 (n=145)	1998 (n=136)	
<i>Förväntade konsekvenser:</i>			
Gynnar eleven	79	89	5,40 ^a
Sviker elevens förtroende	6	2	2,04
Föräldrasamarbetet försvåras	11	6	2,38
Medför eget obehag	10	7	0,90
Minskar möjligheten att hjälpa	4	2	0,98
Bryter mot sekretessreglerna	4	2	0,86
Ökar möjligheten att ge familjen stöd	72	71	0,02
Ökar informationen om eleven	66	69	0,20
Ökar resurserna att arbeta med eleven	44	43	0,03
Skapar samverkan kring eleven	74	77	0,39
Index	3,25	3,24	$F(1/281)$ = 0,01

^a $p < .05$

Förväntningarna på vad en kontakt med elevvården skulle leda till liknade delvis förväntningarna på vad information till föräldrar skulle

medföra. I några avseenden fanns dock skillnader som talade till förmån för elevvården³⁸:

- flera trodde att kontakten med elevvården skulle gynna eleven³⁹
- flera trodde att kontakten med elevvården skulle öka skolans möjlighet att hjälpa eleven⁴⁰
- färre menade att kontakten med elevvården skulle svika elevens förtroende⁴¹
- färre trodde att kontakten med elevvården skulle medföra eget obehag⁴²
- flera trodde att kontakten med elevvårdsteamet skulle öka informationen om eleven⁴³
- flera trodde att kontakten med elevvården skulle ge mer resurser i arbetet med eleven⁴⁴

Resultaten talar alltså för att skolpersonalen hade högre förväntningar på elevvården än på ett föräldrasamtal.

Förväntade konsekvenser av en anmälan till IFO

Liksom de förväntade konsekvenserna av information till föräldrar och elevvårdsteam visade resultaten att skolpersonalens svar samvarierade vad gäller de förväntade konsekvenserna av en anmälan till IFO⁴⁵. Skolpersonalens förväntningar såg också ungefär lika ut 1995 och 1998 (tabell 5:3).

---

³⁸ Det har undersökts genom variansanalys där år använts som förklaringsfaktor och skolpersonalens femgradiga skattningar som beroendemått.

³⁹ $F(1/277) = 4,72, p < .03$ ($M_{\text{föräldrar}} = 1,8; M_{\text{elevvård}} = 1,6$)

⁴⁰ $F(1/277) = 5,70, p < .05$ ($M_{\text{föräldrar}} = 4,7; M_{\text{elevvård}} = 4,6$)

⁴¹ $F(1/277) = 9,06, p < .002$ ($M_{\text{föräldrar}} = 4,4; M_{\text{elevvård}} = 4,6$)

⁴² $F(1/277) = 24,81, p < .0001$ ($M_{\text{föräldrar}} = 4,2; M_{\text{elevvård}} = 4,6$)

⁴³ $F(1/277) = 23,15, p < .0001$ ($M_{\text{föräldrar}} = 2,8; M_{\text{elevvård}} = 2,1$)

⁴⁴ $F(1/277) = 6,47, p < .01$ ($M_{\text{föräldrar}} = 3,2; M_{\text{elevvård}} = 3,0$)

Tabell 5:3 Förväntade konsekvenser (%) av en anmälan till IFO			
	År:		$\chi^2(1)$
	1995 (n=123)	1998 (n=74)	
<i>Förväntade konsekvenser:</i>			
Gynnar eleven	46	51	0,49
Sviker elevens förtroende	30	23	1,10
Föräldrasamarbetet försvåras	45	43	0,10
Medför eget obehag	37	30	1,07
Minskar möjligheten att hjälpa	21	26	0,50
Bryter mot sekretessreglerna	5	4	0,03
Ökar möjligheten att ge familjen stöd	44	57	3,13
Ökar informationen om eleven	16	28	3,68 ^a
Ökar resurserna att arbeta med eleven	18	15	0,14
Skapar samverkan kring eleven	24	36	2,80
Index	2,19	2,31	$F(1/199)$ = 0,80

^a $p < .05$

Det var endast i ett avseende som en statistiskt säkerställd skillnad fanns: flera menade att en anmälan till IFO skulle öka informationen kring eleverna. Även om andelen som trodde det nästan fördubblats från 1995 till 1998 så var det ändå nästan tre av fyra som inte trodde det år 1998. Det sammanslagna indexet talar inte heller för att skolpersonalens förväntningar ändrats.

Det är värt att notera att skolpersonalen inte hade några överdrivna förväntningar på att en anmälan till socialtjänsten skulle gynna eleven; bara hälften trodde det. Nästan hälften trodde att en anmälan skulle försvåra föräldrasamarbetet och ungefär var tredje förväntade sig personligt obehag av en anmälan. Endast ungefär var tredje trodde att en anmälan skulle skapa samverkan med IFO kring eleven.

⁴⁵ Cronbachs α -koefficient: .87 (1995) och .86 (1998).

”Man måste ha ett bra och grundmurat föräldrasamarbete och samtycke till en anmälan först, annars stjälpes man familjen. I det här fallet måste vi ge föräldrarna lite mer tid att se till vad deras barn behöver. Vi har uppmärksamhet på familjen under tiden och ser till att vi har ett samarbete med dem. Fortsätter de att samarbeta med oss så behöver vi kanske inte anmäla.”

”Man skulle vilja tro att en anmälan till soc skulle gynna pojken, att skolan och soc skulle kunna samarbeta i stödet till familjen. Men jag tror det är önsketänkande.”

”Det är inte aktuellt att kontakta soc. Föräldrarna har problem. De behöver hjälp för att lösa sin konflikt. Barnet har ännu inte så stora problem.”

Statistiska analyser bekräftade att det fanns skillnader mellan vad skolpersonalen förväntade sig av i första hand information till föräldrar och elevvård och i andra hand en anmälan till IFO. I relation till ett föräldrasamtal respektive en elevvårdskonferens trodde färre att en anmälan till IFO skulle⁴⁶:

- gynna eleven⁴⁷
- gynna föräldrasamarbetet⁴⁸
- förbättra möjligheterna att ge hela familjen stöd⁴⁹
- öka informationen kring eleven⁵⁰
- resultera i mer resurser för arbetet med eleven⁵¹
- skapa samverkan med IFO kring eleven⁵²

---

⁴⁶ Dessa analyser har endast utförts för den skolpersonal som bedömt konsekvenserna för barnet för alla tre områdena: informera föräldrar, elevvårdsteam och IFO.

⁴⁷ $F(2/188) = 41,93, p < .0001; (M_{\text{föräldrar}} = 1,8; M_{\text{elevvårdsteam}} = 1,6; M_{\text{IFO}} = 2,9)$

⁴⁸ $F(2/188) = 59,43, p < .0001; (M_{\text{föräldrar}} = 1,8; M_{\text{elevvårdsteam}} = 1,8; M_{\text{IFO}} = 3,1)$

⁴⁹ $F(2/188) = 13,11, p < .0001; (M_{\text{föräldrar}} = 2,0; M_{\text{elevvårdsteam}} = 2,0; M_{\text{IFO}} = 3,1)$

⁵⁰ $F(2/188) = 51,72, p < .0001; (M_{\text{föräldrar}} = 2,7; M_{\text{elevvårdsteam}} = 2,1; M_{\text{IFO}} = 3,7)$

⁵¹ $F(2/188) = 32,35, p < .0001; (M_{\text{föräldrar}} = 3,1; M_{\text{elevvårdsteam}} = 2,9; M_{\text{IFO}} = 3,9)$

⁵² $F(2/188) = 65,36, p < .0001; (M_{\text{föräldrar}} = 1,9; M_{\text{elevvårdsteam}} = 1,9; M_{\text{IFO}} = 3,3)$

Vidare trodde flera att en anmälan till IFO skulle:

- svika elevens förtroende⁵³
- innebära personligt obehag⁵⁴
- förstöra möjligheten för skolan att hjälpa eleven⁵⁵
- bryta mot sekretessreglerna⁵⁶

Resultaten visar också att skolpersonalen (oberoende av tidpunkt) hade högre förväntningar (mätt i form av indexen) på ett positivt utfall av information till föräldrar och elevvård än till IFO⁵⁷.

Förklaringar till förväntningarna

Eftersom det endast fanns marginella skillnader mellan 1995 och 1998 i skolpersonalens förväntningar har de två åren slagits samman. För att ytterligare underlätta analyserna undersöks endast vad som kan förklara de tre indexen.

Till viss del gick det att förklara skolpersonalens förväntningar statistiskt. Sambanden var dock inte i något fall betydande. Den största delen av variansen har med andra ord inte kunnat förklaras. Flera variabler tycks också sakna betydelse. Till dem hör om eleven hade invandrabakgrund eller inte. Inte heller kunde skolpersonalens yrkeserfarenhet mätt som antalet år i yrket förklara hans eller hennes förväntningar. År 1998 låg skolorna i stadsdelar som valt att organisera sin verksamhet på olika sätt⁵⁸. Inte heller det tycks ha påverkat skolpersonalens förväntningar.

---

⁵³ $F(2/188) = 31,92, p < .0001; (M_{\text{föräldrar}} = 4,3; M_{\text{elevvårdsteam}} = 4,5; M_{\text{IFO}} = 3,5)$

⁵⁴ $F(2/188) = 49,57, p < .0001; (M_{\text{föräldrar}} = 4,2; M_{\text{elevvårdsteam}} = 4,6; M_{\text{IFO}} = 3,4)$

⁵⁵ $F(2/188) = 43,15, p < .0001; (M_{\text{föräldrar}} = 4,5; M_{\text{elevvårdsteam}} = 4,8; M_{\text{IFO}} = 3,8)$

⁵⁶ $F(2/188) = 4,00, p > .05; (M_{\text{föräldrar}} = 4,8; M_{\text{elevvårdsteam}} = 4,8; M_{\text{IFO}} = 4,6)$

⁵⁷ $F(2/193) = 76,86 (M_{\text{föräldrar}} = 1,7; M_{\text{elevvårdsteam}} = 1,9; M_{\text{IFO}} = 2,8), p < .0001$

⁵⁸ Två skolor fanns i stadsdelar med en mycket platt organisation där varje rektor var direkt ansvarig inför stadsdelsdirektören. I dessa stadsdelar fanns också en gemen-

Föräldrar. När eleven var en pojke trodde skolpersonalen i allmänhet att ett samtal med föräldrarna skulle vara mer gynnsamt än när eleven var en flicka. Det resultatet var statistiskt säkerställt båda åren⁵⁹. Personal från skolor med en bättre organiserad elevvård år 1998 trodde oftare att ett samtal med föräldrarna skulle kunna hjälpa eleven⁶⁰. Det resultatet var inte statistiskt säkerställt år 1995. Vilket yrke uppgiftslämnaren hade spelade inte någon roll.

Elevvård. Personal från skolor med en bättre organiserad elevvård var år 1995 mer positiva till elevvårdens möjligheter att hjälpa⁶¹. Det resultatet var inte statistiskt säkerställt år 1998.

Elevvårdspersonalen (skolsköterskor, psykologer och kuratorer) hade båda åren högre förväntningar på kontakter med elevvården jämfört med lärare samt fritidspedagoger och elevassistenter⁶².

Inställningen till att informera elevvården var mer positiv år 1995 när skolans personaltäthet var lägre⁶³. Inte heller det sambandet var statistiskt säkerställt år 1998.

Elevens kön och nationalitet spelade inte någon tydlig roll för skolpersonalens attityder.

---

sam stödenhet för barnomsorg, skola och socialtjänst. Femton skolor fanns i stadsdelar där grundskolan och de delar av IFO som rör barn och unga fanns i samma enhet med en gemensam chef. I tre av dessa skolor hade stadsdelen skapat geografiska enheter som ansvarade för barnomsorg, skola och individ- och familjeomsorg. Fem skolor fanns i stadsdelar där skolan och socialtjänsten fanns i olika enheter.

⁵⁹ År 1995: $F(1/145) = 6,36$ ($M_{\text{pojke}} = 4,2$; $M_{\text{flicka}} = 3,9$), $p < .05$; År 1998: $F(1/139) = 3,70$ ($M_{\text{pojke}} = 4,1$; $M_{\text{flicka}} = 3,8$), $p < .05$

⁶⁰ $r(n = 141) = -.19$, $p < .05$

⁶¹ $r(n = 145) = .22$, $p < .05$

⁶² År 1995: $F(2/140) = 3,13$ ($M_{\text{elevvårdspers.}} = 1,4$; $M_{\text{lärare}} = 1,8$; $M_{\text{fritidspers.}} = 2,0$), ($p < .05$) ; År 1998 $F(2/126) = 5,81$ ($M_{\text{elevvårdspers.}} = 1,4$; $M_{\text{lärare}} = 1,8$; $M_{\text{fritidspers.}} = 2,2$) ($p < .01$)

⁶³ $r = .27$, $p < .01$

Individ- och familjeomsorg (IFO). Personal från skolor med en bättre organiserad elevvård var år 1995 mer positiva till IFO:s möjligheter att hjälpa⁶⁴. Det resultatet var inte statistiskt säkerställt år 1998. I övrigt gick det inte att statistiskt förklara vilka elever som anmäldes till IFO.

Sammanfattning

Resultaten i det här kapitlet baseras på drygt 100 slumpvis valda skolpersonal från respektive år. I första hand handlar det om lärare och fritidspersonal. Endast undantagsvis har samma person intervjuats båda åren.

Skolpersonalen förväntade sig i första hand att samtal med föräldrarna om elevens problem skulle gynna eleven och i andra hand att en anmälan till elevvården skulle gynna eleven. En anmälan till socialtjänsten förväntades inte i samma utsträckning gynna eleven. Som grupp betraktad förändrades inte skolpersonalens inställning på något avgörande sätt från 1995 till 1998.

Endast en del skolpersonalens förväntningar kunde förklaras statistiskt.

---

⁶⁴ $r(n = 124) = .18, p < .05$

ELEVER MED PSYKOSOCIALA PROBLEM

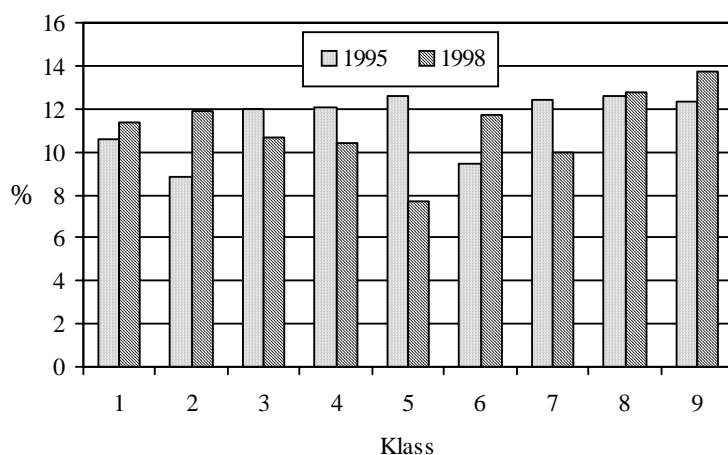
Fredrik går i mellanstadiet. Han är ofta borta från skolan. Han utsätter sig själv för faror och råkar ofta ut för olyckor som kräver sjukhusbesök. Fredrik klagar ofta över magont och visar tydliga tecken på oro och ängslan. Pojken har väldigt stora inlärningssvårigheter och en mycket dålig självkänsla. För att ta sig an uppgifter i skolan behöver han mycket uppmuntran och stöd från läraren. Han har också kamratproblem, något som bland annat beror på att han vill att saker och ting ska ske på hans villkor. Fredrik har svårt att hålla sig till sanningen och ljuger ofta för att göra ett gott intryck. Han har stora svängningar i humöret och får ibland vredesutbrott. Fredrik har under hela mellanstadietiden haft stödsamtal med skolsköterskan. Han får enskild undervisning med klassföreståndaren en timme per vecka. Socialtjänsten har inte kontaktats. Skolpersonalen är oroliga för Fredriks situation. Fredriks föräldrar är skilda och han bor tillsammans med mamman. Mamman har sedan flera år en stödkontakt med IFO. Av personakten framgår att hon ofta är deprimerad och har psykosomatiska problem. Fredrik beskrivs inte i personakten.

Fredrik är en av många elever i vår undersökning som har flera parallella problem. Det är en fråga som vi återkommer till längre fram i kapitlet. Dessutom kommer vi att beskriva hur många elever som skolpersonalen i de 23 grundskolorna upplevde hade olika typer av problem läsåren 1995 respektive 1998, vilka problemen var, hur de upptäckts och vilka kontakter som skolpersonalen tagit på grund av problemen. Resultaten är hämtade från skolpersonalens enkätsvar.

Elever med problem

I de 23 skolorna fanns år 1995 drygt 7 000 elever inskrivna. De gick i klasserna ett till nio. Av dem bedömdes 837 elever ha någon form av psykosociala problem. Det motsvarade 11,6% av eleverna eller i genomsnitt ungefär tre elever i varje klass.

Tre år senare fanns det drygt åtta tusen elever i samma 23 grundskolor⁶⁵. Av dem bedömde skolpersonalen att 904 hade någon form av psykosociala problem. Det motsvarar 11,1%, vilket är ungefär samma andel som tre år tidigare. Resultaten talar alltså inte för någon ökning av andelen barn med problem. Problemen var relativt jämt fördelade över grundskolans samtliga klasser (figur 6:1). Resultaten talar alltså vare sig för att andelen elever med problem ökar med åldern eller att

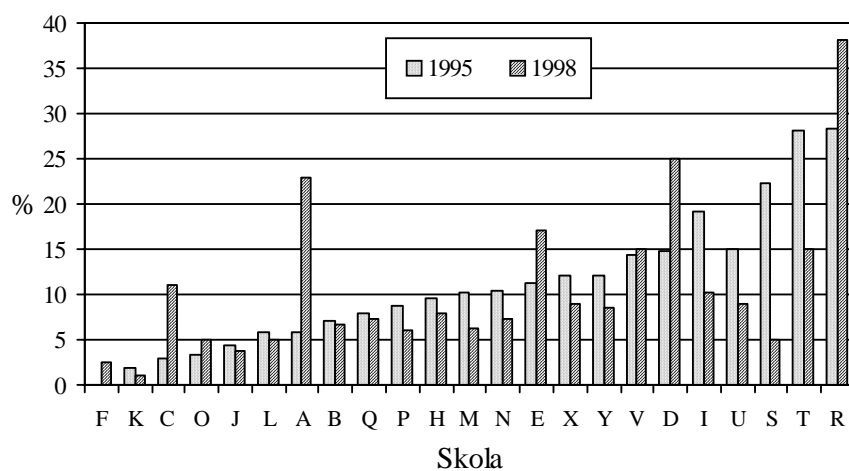
Figur 6:1 Andel elever som skolpersonalen ansåg hade problem fördelat på klass

⁶⁵ Dessutom fanns ytterligare 982 elever i sexårsklasser. Av dem misstänktes 63 (6%) ha psykosociala problem. För att skapa jämförbarhet över tid inkluderas de inte i de följande analyserna.

andelen minskar. Längre fram behandlas frågan om det handlar om olika problem som förekommer vid olika tidpunkter.

Däremot visar resultaten att det fanns en stor variation mellan olika skolor i hur stor andel av eleverna som bedömdes ha psykosociala problem. År 1995 var variationen mellan 0 och 28% och år 1998 mellan 1 och 39% (Figur 6:2).

Figur 6:2 Andel elever som skolpersonalen ansåg hade problem år 1995 och 1998 (varje stapel är en skola)

Ofta var det samma skolor som båda åren hade en hög andel elever med problem⁶⁶. I några skolor ökade dock andelen barn som bedömdes ha problem medan några minskade sin andel. En förklaring till dessa förändringar är att det finns tillförlitlighetsproblem både i form av att skolpersonal inte angett alla barn de bedömer haft problem och att det finns en osäkerhet om vilka elever som ska medräknas i gruppen som har problem. En annan förklaring är att skolorna med få ele-

⁶⁶ $r(N = 23) = .50 (p < .01)$.

ver gjort att enstaka problemelever fått mycket stort genomslag⁶⁷. En tredje förklaring är att förekomsten av problem faktiskt varierar över tid.

Vilka var eleverna? Förekomsten av problem var något vanligare bland pojkar än bland flickor; 61% var pojkar år 1995 och 68% år 1998.

Av barnen var 38% två- eller flerspråkiga år 1995. Motsvarande siffra var 35% år 1998. Det innebär att det var något vanligare med invandrarbarn bland de elever med psykosociala problem jämfört med i hela Stockholm där ungefär var fjärde elev har invandrarbakgrund.

Barn från enföräldershushåll var också överrepresenterade. I hela Stockholm växer ungefär vart femte barn i åldrarna 0 till 15 år upp tillsammans med endast en föräldrar. Av eleverna med problem levde 40% med endast en förälder år 1995 och 35% år 1998.

År 1995 var det vanligare med en hög andel elever med psykosociala problem när skolan låg i ett bostadsområde med låg social status, när många elever hade hemspråksundervisning samt när många hade svenska-2 undervisning⁶⁸. Dessa samband var inte längre statistiskt säkerställda för år 1998. Inte heller fanns något samband mellan skolans storlek (antal inskrivna elever), respektive antal stadier som skolan omfattade. För år 1998 fanns dock ett samband som visar att elevvården var bättre organiserad (jfr Kapitel 3) när det fanns många elever med problem⁶⁹. Det sambandet tenderade också att vara statistiskt säkerställt för år 1995⁷⁰.

---

⁶⁷ Om de fyra minsta skolorna (A = ca 35 elever; F = ca 40; S = ca 100 och U = ca 75) utesluts ur analysen ökar sambandet kraftigt, $r(N = 19) = .75$ ($p < .001$).

⁶⁸ $r(N = 23) = .57, .62$ resp $.57$ (samtliga $p < .01$)

⁶⁹ $r(N = 23) = .46$ ($p < .05$)

⁷⁰ $r(N = 22) = .35$ ($p < .10$)

År 1998 låg skolorna i stadsdelar som valt att organisera sin verksamhet på olika sätt. Inte heller det tycks ha påverkat förekomsten av elever med problem.

Typ av problematik

I enkäten fick skolpersonalen också beskriva vilka problem eleverna hade. Till sin hjälp hade de 29 olika symtom eller beteenden som hämtats från Achenbach och Edelbrocks symtomlista (1981). Skolpersonalen hade också möjlighet att själva ange andra problemsymtom. För båda åren nämndes i genomsnitt drygt sju olika problem per rapporterad elev⁷¹, med en variation mellan 1 och 25. Det var mycket sällsynt att skolpersonalen endast angett ett eller två problem (8%). Av tabell 6:1 på nästa sida framgår att de vanligaste problemen var koncentrationssvårigheter, dålig självkänsla och kamratproblem. Vanligt var också att eleven ofta vägrade följa vuxnas uppmaningar, hade inlärningsproblem och lätt för att bli förnärmad eller störd av andra, ofta förlorade humöret, ofta skyllde egna misstag på andra, retade andra respektive var tysta och inåtvända. Mindre vanligt var kriminalitet eller att barnet var utan tillsyn efter skoltid, att eleven var grym mot människor, hade missbruksproblem eller hade spår efter fysisk misshandel.

Som framgår av tabell 6:1 förekom problemen ungefär lika ofta både 1995 och 1998. De statistiskt säkerställda skillnader som finns är i de flesta fall marginella. Den tydligaste skillnaden var att andelen tysta och inåtvända elever minskade något från 1995 till 1998. Övriga statistiskt säkerställda skillnader talar också för att det skett en minskning från 1995 till 1998.

---

⁷¹ År 1995: $M = 7,4$ ($SD = 4,1$); År 1998: $M = 7,5$ ($SD = 4,4$)

Tabell 6:1 Typ av problematik (%) de båda åren (flera alt. möjliga)			
	1995 (N=837)	1998 (N=904)	$\chi^2(1)$
Koncentrationssvårigheter	65	61	3,15
Dålig självkänsla	58	55	1,66
Kamratproblem	47	41	5,93 ^a
Inlärningsproblem	40	41	0,32
Vägrar följa vuxnas uppmaningar	39	32	9,26 ^b
Blir ofta förnärmad/störd av andra	38	33	4,88 ^a
Skyller ofta egna misstag på andra	36	30	5,52 ^a
Förlorar ofta humöret	34	30	3,70
Retar andra	32	33	0,01
Tyst och inåtvänd	33	26	10,54 ^c
Blir ofta arg och stött	28	22	8,37 ^a
Hög frånvaro	25	21	2,44
Bråkar ofta med vuxna	22	20	1,68
Hög ogiltig frånvaro	24	24	0,07
Använder svordomar/obscent språk	21	23	1,57
Ljuger ofta	21	16	7,16 ^a
Har ofta huvudvärk	19	14	8,54 ^a
Har ofta magont	17	14	2,61
Bråkar ofta med föräldrarna	16	14	1,58
Startar ofta slagsmål	14	16	1,30
Är smutsig eller har dåliga kläder	13	11	1,19
Är ofta skadeglad och hämndlysten	12	10	3,72
Förstör medvetet andras ägodelar	11	9	1,75
Utan tillsyn efter skoltid	9	5	10,07 ^b
Är kriminell	6	5	0,65
Grym mot människor	7	7	0,06
Mobbad	9	8	0,87
Missbruk av alkohol eller droger	5	3	6,51 ^b
Spår efter fysisk misshandel	2	1	0,59

^a $p < .05$; ^b $p < .01$; ^c $p < .001$

För att få en bild av om de olika problemen samvarierade bearbetades svaren med hjälp av en statistisk metod kallad Faktoranalys, en för respektive år (bilaga 3 – 4). De analyserna visar att båda åren samvarierade 11 av symtomen. De symtomen beskriver på olika sätt en oppositionell och bråkig elev. Elever som exempelvis ofta startade slagsmål, förlorade också ofta humöret, retade ofta andra, var ofta hämndlystna och skadeglada, bråkade ofta med vuxna etcetera. Av eleverna var 77% oppositionella eller bråkiga år 1995 och 73% år 1998. Minskningen är inte statistiskt säkerställd. I övrigt visar faktoranalyserna att övriga symtom förekom relativt oberoende av varandra. Det betyder att det finns ett behov av en bred beskrivning av problembeteenden i skolan. För att underlätta den fortsatta resultatredovisningen används ett sammanslaget mått för oppositionellt och bråkigt beteende.

I flera fall var det olika vanligt med symtomen hos pojkar respektive flickor (tabell 6:2). Eftersom dessa skillnader var snarlika både 1995 och 1998 presenteras resultaten sammanslagna för båda åren. Resultaten visar att pojkar till exempel oftare var oppositionella, oftare hade koncentrationssvårigheter och inlärningsproblem medan det var vanligare att flickorna hade ogiltig frånvaro, var ledsna och ängsliga samt visade psykosomatiska symtom som magont och huvudvärk.

Tabell 6:2 Typ av problematik (%) för pojkar och flickor (flera alt. möjliga)

	<i>Kön:</i>		$\chi^2(1)$
	Flicka (<i>N</i> =622)	Pojke (<i>N</i> =1119)	
Oppositionell och bråkig	63	82	78,42 ^c
Koncentrationssvårigheter	46	72	118,01 ^c
Dålig självkänsla	61	54	10,31 ^c
Kamratproblem	40	46	4,85 ^a
Inlärningsproblem	37	43	6,89 ^b
Tyst och inåtvänd	32	28	2,57
Hög frånvaro	28	20	12,54 ^c
Hög ogiltig frånvaro	26	22	2,29
Har ofta huvudvärk	25	11	50,99 ^c
Har ofta magont	24	10	63,82 ^c
Bråkar ofta med föräldrarna	16	14	1,11
Är smutsig eller har dåliga kläder	11	12	0,57
Förstör medvetet andras saker	4	13	33,32 ^c
Mobbad	8	9	0,45
Utan tillsyn efter skoltid	7	7	0,00
Är kriminell	4	7	7,22 ^b
Missbruk av alkohol eller droger	5	3	2,97
Spår efter fysisk misshandel	2	2	1,05

^a $p < .05$; ^b $p < .01$; ^c $p < .001$

Det fanns också tydliga åldersskillnader. För att underlätta framställningen har eleverna grupperats stadiervis (dvs. åren 1 – 3, 4 – 6 resp. 7 – 9). Även i det fallet var skillnaderna ungefär desamma båda undersökningsåren, varför de presenteras sammanslagna (tabell 6:3).

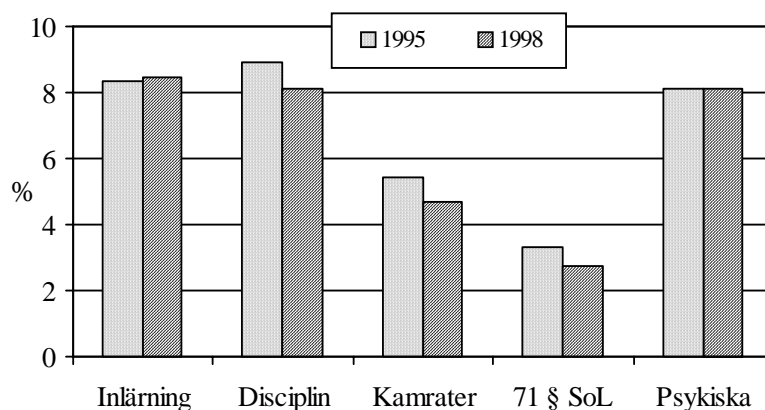
Tabell 6:3 Typ av problematik (%) över klasser (flera alt. möjliga)

	Klass:			$\chi^2(1)$
	1 – 3 (n=564)	4 – 6 (n=473)	7 – 9 (n=704)	
Oppositionell och bråkig	81	76	70	18,78 ^c
Koncentrationssvårigheter	66	64	59	5,89 ^a
Dålig självkänsla	62	59	50	20,57 ^c
Kamratproblem	60	49	27	140,16 ^c
Inlärningsproblem	34	46	42	18,23 ^c
Tyst och inåtvänd	30	32	27	3,29
Hög frånvaro	12	17	36	121,51 ^c
Hög ogiltig frånvaro	11	14	41	190,71 ^c
Har ofta huvudvärk	14	19	16	4,04
Har ofta magont	19	17	11	15,97 ^c
Bråkar ofta med föräldrarna	15	18	12	6,52 ^a
Är smutsig eller har dåliga kläder	19	12	6	49,33 ^c
Förstör medvetet andras saker	11	9	10	1,39
Utan tillsyn efter skoltid	5	12	5	28,67 ^c
Är kriminell	3	5	9	25,78 ^c
Missbruk av alkohol eller droger	1	1	9	69,66 ^c
Mobbad	5	12	9	8,90 ^b
Spår efter fysisk misshandel	2	1	2	2,55

^a $p < .05$; ^b $p < .01$; ^c $p < .001$

Vanligast var att eleverna i klass 7 – 9 skilde sig från de i 1 – 3 och 4 – 6. Bland annat var det vanligare i klasserna 7 – 9 med ogiltig frånvaro, kriminalitet och missbruk medan det var vanligare i 1 – 3 och 4 – 6 med oppositionellt och utagerande beteende, koncentrationsproblem, dålig självkänsla, föräldrabråk, magont, ledsenhet samt ångslan.

Fem typer av problem. Elevernas problem kan sammanfattas under fem huvudtyper som presenteras i figur 6:3 (se även bilaga 5).

Figur 6:3 Förekomst av olika typer av problem bland eleverna i de 23 grundskolorna

De *första tre* problemen kan knytas till skolans uppgifter som uppfostrare och undervisare: (1) problem med inläring (drygt 8% av eleverna bedömdes ha sådana problem respektive år), (2) disciplinproblem (ungefär 9% år 1995 och 8% år 1998) samt (3) kamratproblem (omkring 5% resp. år). Dessa problem ska normalt kunna hanteras inom skolans egen organisation. Överlappningen var stor mellan de tre typerna av problem. När båda åren slås samman var det 46% av de med inlärningsproblem som också ansågs ha kamratproblem och 80% som ansågs ha disciplinproblem. Av de med kamratproblem hade 78% också inlärningsproblem och 82% disciplinproblem. Av de som var oppositionella var det 80% som hade inlärningsproblem och 49% som hade kamratproblem. Andelen som både hade inlärningsproblem och antingen kamrat- eller disciplinproblem var 65%. Någon form av skolrelaterade problem hade 10,8% år 1995 och 10,3% år 1998. Om inlärningsproblemen leder till kamratproblem och bråkighet, om kamratproblem och bråkighet skapar inlärningsproblem eller om skolproblemen beror på någon bakomliggande faktor går inte att utläsa av denna

studie (bilaga 6). Förekomsten av problem såg också ungefär lika ut båda åren i de olika skolorna, framför allt när de fyra minsta skolorna utesluts ur analyserna (bilaga 7).

Den *fjärde* huvudtypen av problem rör elever som omfattas av 71 § Socialtjänstlagen (SoL), det vill säga de barn som omfattas av anmälningskyldigheten. Exakt vilka barn som omfattas av denna lagstiftning framgår inte av SoL utan det överlåtes till stor del åt tjänstemännen att bedöma. Några exempel på problematik som brukar inkluderas är när unga lever ett brottsligt liv (t ex stöld, snatteri, klotter), när de missbrukar alkohol och droger, när de utsätts för vanvård av sina föräldrar (t ex i får tillräckligt med mat) samt när de utsätts för fysiska och sexuella övergrepp. Resultaten visar att av eleverna med problem bedömdes ungefär var fjärde elev ha sådana problem att de omfattas av 71 § SoL (29% år 1995 och 25% år 1998). Det motsvarar ungefär 3% av alla elever i skolorna (figur 6:3). De eleverna borde alltså ha anmälts till Individ- och familjeomsorgen (IFO). Om så skett eller inte behandlas längre fram i kapitlet. Analyser visar att andelen elever i respektive skola som misstänktes fara illa och som omfattas av 71 § SoL var ungefär lika stor både 1995 och 1998⁷².

Den *femte* typen av problem avser elever med mer varaktiga psykiska problem (t ex deprimerade elever och elever med anorektiska symptom). En del av dessa symptom är troligen direkt relaterade till skolsituationen, till exempel att kamratproblem gör eleven nedstämd eller att inlärningssvårigheter orsakar dålig självkänsla. Andra symptom berör främst den Psykiska Barn- och Ungdomsvården (PBU) och Barn- och ungdomspsykiatrisk vård (BUP), exempelvis varaktig nedstämdhet. Av alla elever bedömdes ungefär 8% ha någon typ av psykiska problem respektive år (figur 6:3). Av de med psykiska problem är det dock troligen flera vars problematik inte nödvändiggör en kontakt med PBU eller BUP.

---

⁷² $r(N = 23) = .54, p < .05$. Om de fyra minsta skolorna utesluts – de med högst 100 elever – ökar sambanden; $r(N = 19) = .63, p < .01$.

Kombinationer av olika problematik. Tabell 6:4 visar att ungefär var sjätte fall handlade om problem som endast berörde skolan, en mindre andel handlade endast om psykiska problem och så gott som ingen om problem som endast berörde IFO enligt 71 § SoL. Därmed kan en viktig slutsats slås fast. I de allra flesta fall finns ett tydligt behov av samarbete mellan olika grupper, i några fall skola och IFO, i andra skola och barn- och ungdomspsykiatri. Tabellen visar också att nästan alla elever med problem utanför skolan också hade problem i skolan, oavsett om det handlade om svårigheter med inläringen, kamratkontakter eller skolk. Det var endast ungefär var tjugonde elev som bara hade problem som berörde andra organisationer än skolan. Noterbart är att det sällan fanns elever som bara hade sådana problem att han eller hon borde anmälas till IFO; eleverna som borde anmälas hade så gott som alltid också andra typer av problem. De elever som visade mer psykologiska symtom hade så gott som alltid också problem som rörde inläring eller den sociala anpassningen i skolan (se bilaga 8).

Tabell 6:4 Kombinationer av olika typer av problematik bland elever med problem (%)		
	År:	
	1995 (N = 837)	1998 (N = 904)
(A) Skolproblem	15	14
(B) 71 § SoL	1	0
(C) Psykiska problem	4	6
A + B	7	5
A + C	47	52
B + C	1	1
A + B + C	25	21

Bakgrund till att problemen upptäckts

Vanligast (56%) var att uppgiftslämnarna angav flera orsaker till att problemen upptäckts. I allmänhet hade problemen upptäckts genom egna observationer eller genom information från kollegor i skolan. Relativt vanligt var också att eleven själv berättat, att föräldrarna berättat eller att överlämnande organisation gjort det, till exempel förskolepersonal eller lärare på lägre stadier. Däremot var det mycket ovanligt att skolpersonalen angav att IFO informerat dem. Längre fram kommer vi att undersöka hur många av eleverna som var aktuella för IFO:s utredningar eller bistånd under den aktuella perioden. Den enskilt vanligaste bakgrunden var skolpersonalens egna observationer, något som förekom i 29% av fallen. Det var sällsynt att problematiken upptäckts enbart genom uppgifter från avlämnande organisationer (1%).

Som framgår av tabell 6:5 var bilden relativt lika de båda undersökningsåren. De enda statistiskt säkerställda skillnaderna var att det var vanligare att informationen kom från den egna skolan år 1995 samt att det var vanligare att överlämnande organisationer informerat år 1998.

	År:		$\chi^2(1)$
	1995 (N=837)	1998 (N=904)	
Egna observationer/info. från kollegor	82	77	7,75 ^b
Elevens egen berättelse	30	27	1,42
Elevens föräldrar visade att de var oroliga	29	26	1,62
Information från överlämnande organisation	23	27	3,78 ^a
Kamraters oro	16	17	0,78
Andra föräldrars information	8	9	0,34
Samtal från Individ- och familjeomsorgen	4	4	0,03

^a $p < .05$; ^b $p < .01$; ^c $p < .001$

Eftersom skillnaden var liten mellan de två åren har de båda åren slagits samman. Analyserna visar att anledningen till att problemen upptäckts varierade starkt beroende på vilket stadium eleverna gick i (tabell 6:6). Det blev successivt allt vanligare med ökad ålder att informationen kom från avlämnande organisationer, kamrater samt klasskamraters föräldrar. Det var också mindre vanligt att problem upptäckts i klass 1 – 3 genom information från elevens föräldrar, genom egna observationer eller genom information från kollegor i skolan.

Tabell 6:6 Bakgrund till att problemen upptäckts (flera alt. möjliga)

	Klass:			χ^2
	1 – 3 (n=564)	4 – 6 (n=473)	7 – 9 (n=704)	
Egna observationer/info kollegor	73	84	83	27,61 ^c
Elevens egen berättelse	31	25	29	5,19
Elevens föräldrar var oroliga	22	32	29	17,80 ^c
Info från överlämnande organisation	17	28	35	55,28 ^c
Kamraters oro	13	16	23	20,93 ^c
Andra föräldrars information	4	9	13	34,17 ^c
Samtal från IFO	3	4	5	2,46

^a $p < .05$; ^b $p < .01$; ^c $p < .001$

Faktoranalys visade att bakgrunden till upptäckten inte enkelt kunde grupperas i olika typer, vare sig för år 1995 eller för 1998 (bilaga 9). De enda alternativ som tenderade att gruppera sig tillsammans var när elevens klasskamrater informerat hade också ofta klasskamraternas föräldrar gjort det. Det var också ofta så att upptäckten av elevernas problem endast baserades på information från överlämnande organisationer. I övrigt förekom alternativen i olika kombinationer men utan att bilda några genomgående mönster.

Förklaringar till att problemen upptäckts. Eftersom det var små skillnader mellan de två åren har data slagits samman. Analyserna visade att upptäckten av elevernas problem framför allt kunde kopplas till elevernas kön. När eleven var en flicka var det vanligare eleven själv som berättat om problemen⁷³. Det betyder att vid samma typ av problematik så var det vanligare att flickorna anförtrodde sig till läraren än vad pojkarna gjorde. När eleven var en pojke var det vanligare att andra föräldrar gjort skolpersonalen uppmärksamma på problemen⁷⁴, att klasskamraterna gjort läraren uppmärksam⁷⁵, överlämnande organisationer⁷⁶ samt egna observationer i skolan⁷⁷. När föräldrarna var ensamstående var det vanligare att IFO varit i kontakt med skolan⁷⁸. Däremot fanns det ingenting som talar för att det spelade någon roll om barnet var tvåspråkigt eller ej, respektive hur stadsdelen organiserat sin verksamhet år 1998.

Kontaktade grupper

Så gott som all skolpersonal uppgav att de varit i kontakt med någon med anledning av elevernas problem. Det var endast för två av 837 eleverna år 1995 och fem av 904 år 1998 som det inte gjorts. Oftast hade elevvårdspersonal, föräldrar och kollegor informerats. Det var något mindre vanligt år 1998 att ha kontaktat S:t Örjans specialenhet och kollegor medan det ökade något att ha kontaktat IFO (tabell 6:7). År 1998 ställdes frågan om särskolan kontaktats. Det hade så gott som aldrig skett. Det var alltså ovanligt att IFO kontaktats trots de ökade kraven på ett förbättrat samarbete mellan skola och IFO.

---

⁷³ $\chi^2(1) = 30.78, p < .001$ (andel som själva berättat: flicka = 37%; pojke =24%)

⁷⁴ $\chi^2(1) = 14.06, p < .001$ (andra föräldrar som berättat: flicka = 5%; pojke =10%)

⁷⁵ $\chi^2(1) = 7.09, p < .01$ (klasskamrater som berättat: flicka = 13%; pojke =18%)

⁷⁶ $\chi^2(1) = 21.24, p < .001$ (organisationer som info.: flicka = 19%; pojke =29%)

⁷⁷ $\chi^2(1) = 20.95, p < .001$ (egna observationer: flicka = 74%; pojke =83%)

⁷⁸ $\chi^2(1) = 6.36, p < .001$ (IFO kontaktat: ensam förälder = 5%; sammanboende föräldrar =3%)

Tabell 6:7 Kontaktade grupper (%) de två åren (flera alt. möjliga)

Kontaktade grupper:	År:		χ^2
	1995	1998	
Elevers föräldrar	61	61	0,00
Elevvårdspersonal (inkl. rektor)	75	75	0,00
S:t Örjans specialenhet	4	2	4,57 ^a
Särskola	—	0	—
Kollegor	61	53	9,97 ^b
Individ- och familjeomsorgen	9	12	4,45 ^a
PBU	5	5	0,02
Polis	1	2	1,12

^a $p < .05$; ^b $p < .01$; ^c $p < .001$

Skolpersonalens kontakter till följd av elevernas problem såg lite olika ut beroende på vilket klass eleverna gick i (tabell 6:8). Det var således vanligare att elevers föräldrar, kollegor samt PBU hade kontaktats i

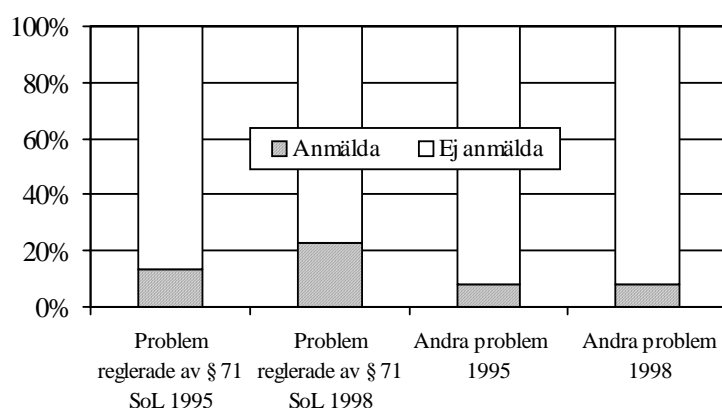
Tabell 6:8 Kontaktade grupper (%) över klasser (flera alt. möjliga)

Kontaktade grupper:	Klass:			$\chi^2(2)$
	1 – 3 (<i>n</i> =564)	4 – 6 (<i>n</i> =473)	7 – 9 (<i>n</i> =704)	
Elevers föräldrar	69	67	51	55,20 ^c
Elevvårdspersonal (inkl. rektor)	74	81	72	12,87 ^b
S:t Örjans specialenhet	3	4	2	3,15
Särskola	0	0	0	1,21
Kollegor	63	64	47	44,72 ^c
Individ- och familjeomsorgen	10	10	12	0,67
PBU	7	6	3	9,38 ^b
Polis	0	2	2	9,17 ^b

^a $p < .05$; ^b $p < .01$; ^c $p < .001$

klass 1 – 3 och 4 – 6, att elevvårdspersonalen informerats i klass 4 – 6 och att polisen kontaktats i 4 – 6 och 7 – 9. Faktoranalys visade att det fanns en viss systematik i vilka kontakter som tagits (bilaga 10). Situationen var snarlik båda åren. När elevvårdsteamet kontaktats hade i allmänhet också elevens föräldrar kontaktats. När S:t Örjans specialklinik kontaktats hade ingen annan kontakt tagits. I övrigt förekom alternativen i olika kombinationer men utan att bilda några genomgående mönster.

När elever misstänks fara illa ska de anmälas till IFO enligt 71 § Socialtjänstlagen. När de elever som omfattas av dessa problem studeras separat (figur 6:4) framgår att ökningen av anmälningar till IFO nästan fördubblats, från 13 till 23%. Den skillnaden är statistiskt säkerställd⁷⁹. Det förekom också att elever anmäldes till IFO trots att deras problem till synes var av ett annat slag. Den andelen var oförändrad: 8% vid vardera tillfället.

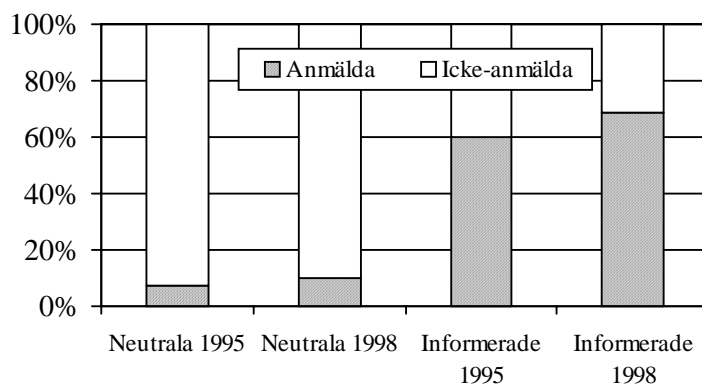

Figur 6:4 Andel anmälda elever beroende på om eleven berördes av anmälningsskyldigheten eller ej

⁷⁹ $\chi^2(1) = 9,09, p < .003$

Barnen som anmäldes kom till stor del från olika skolor de två åren. Det fanns alltså inte något statistiskt säkerställt samband vad gäller andelen elever som anmäldes från respektive skola år 1995 och 1998.

I tabell 6:5 redovisades bakgrunden till att eleverna bedömdes ha problem. Enligt skolpersonalen var det endast i 4% av fallen som IFO kontaktat skolpersonalen om barnavårdsutredningar som skolan inte själva initierat. Som framgår av figur 6:5 var det väsentligt vanligare i de fallen att skolpersonalen vid ett senare tillfälle anmält nya misstankar om att eleven för illa än när de inte hade kontaktats av IFO. Situationen var snarlik båda åren.

Figur 6:5 Skolpersonalens anmälningsbenägenhet beroende på om IFO informerats om pågående barnavårdsutredningar eller ej

Problematikens betydelse för kontakterna undersöktes genom att dela upp eleverna i problem som berörde skolan, IFO och PBU eller kombinationer av de tre grupperna. För att underlätta analyserna har de båda åren slagits samman. I tabell 6:9 har den problematik eller kombination av problematik som oftast resulterat i kontakter färgats grå.

/infoga tabell 6:9/

Som framgår av tabell 6:9 var det problematik som samtidigt rörde skolan och IFO som ökade sannolikheten för olika typer av kontakter. I det fallet var det exempelvis 66% av dessa elevers föräldrar som hade informerats om elevernas problem, 81% av elevvårdsteamerna samt 60% av kollegorna.

Förklaring till kontakterna. Den variabel som bäst kunde förklara vilka kontakter som tagits var elevens kön. Det var således vanligare att skolpersonalen kontaktat föräldrarna⁸⁰, elevvårdspersonalen⁸¹, S:t Örjans specialenhet⁸², kollegor⁸³ och polis⁸⁴ om eleven var en pojke, men IFO oftare om eleven var en flicka⁸⁵.

Om barnet var en- eller tvåspråkigt tycks också ha spelat roll; när barnet var enspråkigt var det vanligare att skolpersonalen kontaktat föräldrarna⁸⁶, S:t Örjans specialenhet⁸⁷ och PBU⁸⁸. När barnet var tvåspråkigt var det dock vanligare att polisen kontaktats⁸⁹. Föräldrar som var ensamstående blev oftare rapporterade till IFO⁹⁰.

För år 1995 fanns det inte några statistiskt säkerställda samband mellan hur elevvården var organiserad (se kapitel 3) och hur många elever med problem som anmälades, vare sig vad gäller barn som tydligt omfattas av 71 § SoL eller andra med mer diffusa problem.

---

⁸⁰ $\chi^2(1) = 7.57, p < .05$ (Föräldrar kontaktade: flicka = 57%; pojke = 64%)

⁸¹ $\chi^2(1) = 4.99, p < .05$ (Elevvårdspers. kontaktade: flicka = 72%; pojke = 77%)

⁸² $\chi^2(1) = 4.97, p < .05$ (S:t Örjans kontaktad: flicka = 2%; pojke = 4%)

⁸³ $\chi^2(1) = 33.73, p < .001$ (Kollegor informerade: flicka = 48%; pojke = 62%)

⁸⁴ $\chi^2(1) = 9.84, p < .01$ (Polisen kontaktad: flicka = 0%; pojke = 2%)

⁸⁵ $\chi^2(1) = 6.04, p < .01$ (IFO kontaktad: flicka = 13%; pojke = 10%)

⁸⁶ $\chi^2(1) = 4.16, p < .05$ (Föräldrar kontaktade: enspråkig = 66%; tvåspråkig = 56%)

⁸⁷ $\chi^2(1) = 4.78, p < .05$ (S:t Örjans kontaktad: enspråkig = 5%; tvåspråkig = 2%)

⁸⁸ $\chi^2(1) = 9.42, p < .01$ (PBU kontaktad: enspråkig = 7%; tvåspråkig = 2%)

⁸⁹ $\chi^2(1) = 4.78, p < .05$ (Polisen kontaktad: enspråkig = 0%; tvåspråkig = 2%)

⁹⁰ $\chi^2(1) = 24.20, p < .001$ (IFO kontaktad: ensam förälder = 15%; sammanboende föräldrar = 7%)

För år 1998 var dock sambanden statistiskt säkerställda både för de som omfattas av 71 § SoL och övriga⁹¹. När det fanns flera elever i skolan var det också vanligare att eleverna som omfattades av 71 § SoL anmäldes till IFO år 1998 men inte år 1995⁹². Än tydligare var sambandet mellan antal elever i skolan och andel elever med andra problem som anmäls till IFO, både år 1995 och 1998⁹³. För år 1998 finns det inget i resultaten som talar för att stadsdelarnas organisation spelade en viktig roll för vilka kontakter som togs.

Särskild hjälp

I enkäten för år 1998 fick personalen ange om eleverna med problem också fick någon form av särskild hjälp i skolan. Totalt angavs att mer än hälften (58%) hade fått det. Vanligast var särskild hjälp med undervisningen (39%). Det var också relativt vanligt att eleverna fick hjälp för psykiska- eller beteende-problem (12%) samt andra typer hjälp (29%), till exempel stödsamtal med elevvårdspersonal och stödsamtal i flickgrupp. Det betyder alltså att många elever fick särskilda stödåtgärder i skolan.

Som framgår av tabell 6:10 innebar olika typer av problem olika sannolikhet för särskild hjälp. Med reservation för att några problemkategorier endast representerats av få elever visar resultaten att:

- (1) bara drygt hälften (52%) av eleverna som endast hade skolrelaterade problem som fick särskild hjälp i skolan
- (2) många elever med problem som primärt inte berör skolan fick trots det stöd från skolan (t ex 41% av de som hade psykiskt inriktade problem)

---

⁹¹ $r = .43$ resp $.47$, båda $p < .05$

⁹² $r = .44$, $p < .05$

⁹³ $r = .59$ ($p < .01$) respektive $.64$ ($p < .001$)

/tabell 6:10/

- (3) flera parallella problemområden ökar sannolikheten att eleverna fått särskilt stöd i skolan; av de som bara hade en problemtyp (t ex skolproblem) fick ungefär hälften hjälp, av de med två områden (t ex skol- och IFO-problem) närmare 60% och alla tre områdena nästan 70%

Sammanfattning

Av eleverna i de 23 grundskolorna misstänkte skolpersonalen att ungefär 11% hade någon form av psykosocial problematik. Andelen var densamma både 1995 och 1998. Andelen var också ungefär lika stor i alla årskurser från ettan till nian. Däremot varierade andelen kraftigt mellan olika skolor, från 0 till ungefär 30%. Pojkar var överrepresenterade, liksom de med invandrarbakgrund och barn som växte upp i enföräldershushåll.

Av eleverna hade ungefär en tredjedel sådana problem att de tillhör IFO:s primära målgrupp vad gäller barn som far illa. Tre av fyra elever hade problem som berörde minst två organisationers ansvarsområden (t ex inlärningsproblem och omsorgssviktande föräldrar). Andelen elever som enligt lärarnas beskrivningar borde ha anmälts enligt 71 § SoL och som också anmälde ökade från 13 till 23%.

Kapitel 7

SKOLANS ARBETE MED ELEVERNA

Eva går i högstadiet. Sedan sjätte klass går hon regelbundet hos skolsköterskan och klagar över magont och huvudvärk. I skolarbetet har hon koncentrations- och inlärningsproblem. Hon får specialundervisning i vissa ämnen. För skolsköterskan har Eva berättat att hon blir slagen av sin pappa som har alkoholproblem. Skolan har haft kontakt med föräldrarna. Enligt mamman är Eva besvärlig, olydig och uppkäftig och mamman försvarar pappans agerande. Pappan medger att han någon gång har dragit, slitit och knuffat sin dotter. Han tycker också att Eva är ouppfostrad och uppkäftig. Skolan har vid två tillfällen anmält familjen till Individ- och familjeomsorgen (IFO). Parallellt har skolsköterskan och specialläraren stöttat flickan och till dem har Eva uttryckt sin besvikelse över föräldrarna och berättat att hon inte vill bo kvar hemma. En termin senare kontakter IFO skolan och berättar att Eva använder alkohol. Därefter accelererar Evas destruktiva beteende. Hon rymmer hemifrån, skolkar mycket och föräldrarna tar helt avstånd från dottern. Eva placeras på ett ungdomshem. Stadsdelens samverkansgrupp hjälps åt för att stötta Eva. I samarbetsgruppen ingår bland annat representanter för IFO och skolan.

Eva är en av många elever som varje år blir föremål för skolors elevvårdsarbete. I det föregående kapitlet byggde resultaten på skolpersonalens beskrivningar av samtliga elever med problem. I det här kapitlet görs en fördjupad analys av skolans arbete med eleverna. De resultaten baseras på de 148 slumpvis utvalda eleverna från respektive år. I motsats till de tidigare resultaten som byggde på enkätsvar baseras detta kapitel på strukturerade intervjuer med skolpersonalen.

Problemen upptäcks

Intervjuerna visade att skolpersonalen många gånger informerats om elevernas problem redan innan eleverna kom till klassen. År 1995 uppgav skolpersonalen att det skett i drygt en tredjedel av fallen (34%) och år 1998 hade det ökat till mer än hälften (59%) av fallen. Vanligast var att informationen kom från avlämnande organisation (förskola, annan skola eller annat stadium i samma skola). Det förekom också, om än mindre ofta, att IFO informerat att familjen var aktuell för en utredning med fokus på barn. Det hade skett i 8% av fallen år 1995 och 9% år 1998. Det ska i det sammanhanget observeras att information från IFO inte upphäver anmälningskyldigheten om skolpersonalen upptäcker att barn far illa vid ett senare tillfälle.

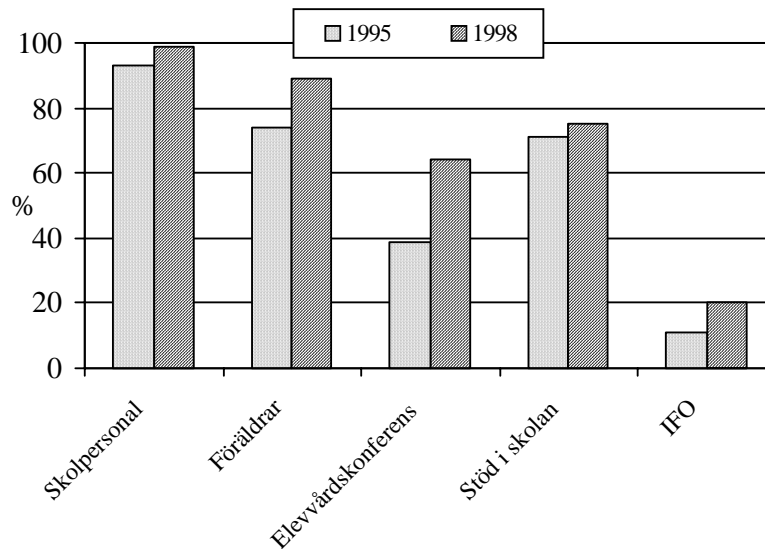
När skolpersonalen inte hade någon anledning att tro att barnen hade problem när de började i klassen tog det i genomsnitt bara någon enstaka månad innan skolpersonalen bedömde att eleven hade problem (två månader 1995 och en månad 1998). Det betyder att skolpersonalen i de allra flesta fall omedelbart förstod att eleven hade någon form av problematik. Det fanns dock några fall där eleven gick nästan tre år i klassen innan skolpersonalen bedömde att eleven hade problem.

Aktualiserad inom skolan

År 1995 hade skolpersonalen diskuterat elevens situation med någon inom skolan (kollega, klasskonferens, elevvårdsteam) i 93% av fallen (figur 7:1). Tre år senare hade den delen ökat till 99%, vilket är en statistiskt säkerställd ökning⁹⁴. Det betyder att skolpersonalen diskuterat elevernas problem med någon inom skolan i så gott som samtliga fall.

---

⁹⁴ $\chi^2(1) = 6,51, p < .01$

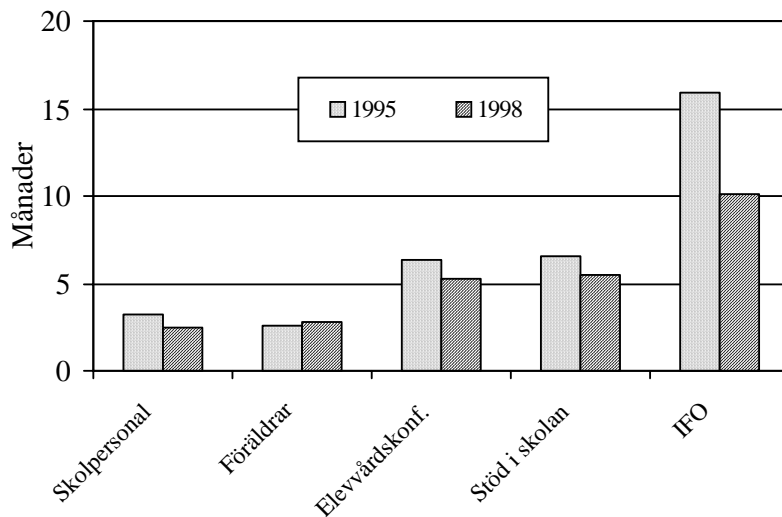
Figur 7:1 Grupper som informerats om problemeleverna

Den genomsnittliga tiden från det att problemen upptäcktes till att läraren talade med någon i skolan var närmare tre månader vid båda undersökningstillfällena (figur 7:2).

Elever som aktualiserats vid elevvårdskonferens. År 1995 hade knappt fyra av tio dessutom varit aktuella vid en elevvårdskonferens (EVK). År 1998 hade den andelen ökat till drygt 60% (figur 7:1). Ökningen var statistiskt säkerställd⁹⁵. Tiden från det att skolpersonalen först bedömde att eleven hade problemen till att en elevvårdskonferens hölls var i båda fallen ungefär sex månader (figur 7:2).

⁹⁵ $\chi^2(1) = 18,50, p < .001$

Figur 7:2 Genomsnittligt antal månader från misstanke om att eleven hade problem till att olika kontakter tagits

Med hjälp av en statistisk analysmetod som kallas logistisk regressionsanalys⁹⁶ undersöktes om det gick att förklara vilka elever som aktualiserats vid en elevvårdskonferens. År 1995 var det vanligare när eleven var oppositionell och bråkig, när eleven var en flicka, när eleven inte hade kamratproblem, när skolan låg i en socialt utsatt miljö samt när elevvården var bättre organiserad (tabell 7:1). År 1998 var

⁹⁶ Logistisk regressionsanalys ger möjlighet att undersöka hur flera möjliga förklaringsvariabler tillsammans påverkar en effektvariabel. Regressionsanalysen ger både svar på frågan hur stor del av den totala variansen som förklaras av förklaringsvariablerna (R^2) och vilka av förklaringsvariablerna som har det största förklaringsvärdet. Den förklarade variansen kan i princip uppgå till 100% men överstiger sällan 50% inom samhällsvetenskap. De förklaringsvariabler som är statistiskt säkerställt relaterade till effektvariabeln har markerats med bokstäverna a – d och där a innebär att relationen är svagare och d starkare. Relationerna anges som standardiserade korrelationskoefficienter, vilka kan variera mellan -1 och 1 (se kolumnerna i tabell 7:1). När relationen är stark närmar sig den 1.0 (perfekt positivt samband) eller -1.0 (perfekt negativt samband) och när relationen är svag närmar den sig 0 .

det vanligare att elever aktualiserades när de hade psykiska problem, när de var pojkar, när de hade invandrarbakgrund, ju lägre årskurs de gick i samt när eleven vare sig hade kamratproblem eller ett problem som borde föranlett en anmälan till IFO.

Tabell 7:1 Förklaring till att eleven aktualiserats för en elevvårdskonferens		
	År:	
	1995 (N = 148)	1998 (N = 148)
Inlärningssvårigheter	-.07	-.02
Kamratproblem	-.33 ^c	-.29 ^c
Oppositionell och bråkig	.69 ^d	.17
Psykiska problem	.06	.73 ^d
Omfattas av anmälningskyldighet	.00	-.24 ^c
Pojke	-.34 ^c	.32 ^c
Invandrare	.02	.42 ^d
Årskurs	.17	-.45 ^d
Skolan har en utsatt sociala närmiljö	.33 ^c	-.14
Elevvårdsindex	.19 ^a	.07
Förklarad varians (R ² -adj)	.42 ^d	.55 ^d

^a $p < .05$; ^b $p < .01$; ^c $p < .001$; ^d $p < .0001$

Elever som erhållit specialpedagogisk hjälp. Någon form av stöd från skolan hade utgått för ungefär tre av fyra elever vid båda tillfällena (figur 7:1 – 2). Det handlar blanda annat om specialundervisning, anpassad skolgång och särskilda undervisningsgrupper (terapiskolor, skoldaghem). Den genomsnittliga tiden från misstanke till hjälp var i båda fallen ungefär ett halvår.

Det var vanligare att eleverna erhållit specialpedagogisk hjälp år 1995 när de bedömdes ha psykiska problem (tabell 7:2). Det var den enda statistiskt säkerställda förklaringsfaktorn. År 1998 var det vanligare med specialpedagogisk hjälp när eleven hade inlärningssvårigheter, var oppositionell och bråkig, var flicka, hade invandrarbakgrund, gick i en högre årskurs, skolan låg i ett socialt bättre område samt när elevvärden hade något sämre kvalitet. Totalt sett gick det bättre att förklara vilka som erhållit hjälp år 1998 än 1995.

Tabell 7:2 Förklaring till att eleven erhållit särskild hjälp i skolan		
	År:	
	1995 (N = 148)	1998 (N = 148)
Inlärningssvårigheter	.05	.29 ^b
Kamratproblem	-.18	.14
Oppositionell och bråkig	.14	.27 ^b
Psykiska problem	.50 ^d	-.17
Omfattas av anmälningsskyldighet	-.01	-.07
Pojke	-.13	-.46 ^d
Invandrare	-.04	.26 ^c
Årskurs	.02	.24 ^b
Skolan har en utsatt sociala närmiljö	.09	-.54 ^d
Elevvårdsindex	.11	-.19 ^b
Förklarad varians (R ² -adj)	.28 ^d	.45 ^d

^a $p < .05$; ^b $p < .01$; ^c $p < .001$; ^d $p < .0001$

Kontakt med föräldrarna

I knappt var femte fall hade föräldrarna informerat skolpersonalen om sina barns problem. Andelen var ungefär densamma både 1995 och

1998. Dessutom hade skolpersonalen talat med 74% av föräldrarna år 1995 och 89% år 1998. Ökningen var statistiskt säkerställd⁹⁷. Den genomsnittliga tiden från misstanken väcktes till att läraren talade med föräldrarna var närmare tre månader (figur 7:1 – 2). År 1995 var det dessutom 12 föräldrar som inte informerats om att deras barn varit aktuella för en elevvårdskonferens. Det motsvarar var femte barn som varit aktuell för en elevvårdskonferens. År 1998 var det endast ett barn vars föräldrar inte hade informerats om elevvårdskonferensen.

År 1995 hade skolpersonalen oftare kontaktat föräldrarna när eleverna inte var oppositionella och bråkiga och hade helsvensk bakgrund (tabell 7:3).

Tabell 7:3 Förklaring till att läraren kontaktat föräldrarna		
	År:	
	1995 (N = 148)	1998 (N = 148)
Inlärningssvårigheter	.16	-.35 ^c
Kamratproblem	.00	.24 ^a
Oppositionell och bråkig	.40 ^d	.43 ^d
Psykiska problem	.14	.49 ^d
Omfattas av anmälningsskyldighet	.04	-.19 ^a
Pojke	.05	-.27 ^a
Invandrare	-.21 ^a	.14
Årskurs	.02	.01
Skolan har en utsatt sociala närmiljö	.11	.00
Elevvårdsindex	.00	-.08
Förklarad varians (R ² -adj)	.30 ^b	.32 ^d

^a $p < .05$; ^b $p < .01$; ^c $p < .001$; ^d $p < .0001$

⁹⁷ $\chi^2(1) = 11,83, p < .001$

År 1998 var det vanligare att skolpersonalen hade kontaktat föräldrarna när eleven hade kamratproblem, var oppositionell och bråkig, när eleven hade psykiska problem, när det var en flicka samt när problematiken inte handlade om vare sig inlärningsproblem eller sådant som ska anmälas till IFO.

Kontakt med Individ- och familjeomsorgen

Skolpersonal har en obligatorisk anmälningskyldighet till socialnämnden om de bedömer att en elev far illa. Det hade skett i 11% av fallen år 1995 och 20% år 1998 (figur 7:1). Det handlar således om ungefär en fördubbling, en ökning som också var statistiskt säkerställd⁹⁸. Det kan noteras att andelen som anmälts till IFO i det slumpvisa urvalet är ungefär densamma som i totalmaterialet som baserades på alla misstänkta fall i de 23 grundskolorna (jfr figur 6:6). Den genomsnittliga tiden som gått från att misstanken väckts till att IFO kontaktats nästan halverades från 1995 till 1998, från 17 till tio månader⁹⁹.

År 1995 var det vanligare att eleverna anmäldes till IFO när de inte hade inlärningsproblem, när de omfattades av anmälningskyldigheten samt när de var pojkar (tabell 7:4).

År 1998 var det vanligare att eleverna anmäldes när de inte hade inlärningsproblem, inte var oppositionella och bråkiga, när de omfattades av anmälningskyldigheten, när skolan inte låg i en utsatt social närmiljö samt när elevvårdsindexet höll lägre kvalitet.

Exempel på elev som anmäls. Redan i årskurs 1 var Bertil extremt pratig, forcerad, stressad, okoncentrerad och hade lätt att brista i gråt. Modern var lika forcerad som Bertil medan fadern

---

⁹⁸ $\chi^2(1) = 5,05, p < .05$

⁹⁹ $F(1,31) = 4,93, p < .05$

Tabell 7:4 Förklaring till att eleven anmälts till IFO		
	År:	
	1995 (N = 148)	1998 (N = 148)
Inlärningssvårigheter	-.32 ^c	-.20 ^a
Kamratproblem	-.07	.00
Oppositionell och bråkig	.08	-.26 ^b
Psykiska problem	.10	.06
Omfattas av anmälningskyldigheten	.31 ^c	.50 ^d
Pojke	.28 ^c	-.18
Invandrare	.11	.00
Årskurs	.03	.00
Skolan har en utsatt sociala närmiljö	.01	-.27 ^c
Elevvårdsindex	.12	-.21 ^b
Förklarad varians (R ² -adj)	.21 ^d	.37 ^d

^a $p < .05$; ^b $p < .01$; ^c $p < .001$; ^d $p < .0001$

var lugn. Pojken fick talträning i årskurs 1 och skolpsykologen observerade pojken i klassen. Problemen kvarstod under hela årskurs 2. När Bertil började i årskurs 3 hade han ofta huvudvärk. Föräldrarna reagerade negativt då pojken vill gå och tala med skolpsykologen. Modern uppträdde maniskt på föräldramöte. Det framkom att modern är sjukpensionerad av psykiska skäl. Psykologen rådde fadern att ta kontakt med PBU. Parallellt tog skolan kontakt med IFO, varvid det visade sig att familjen var känd av dem sedan tidigare.

Exempel på elev som inte anmälts. När Tom började i årskurs 1 separerade hans föräldrar. Föräldrarna är unga och upplevdes av skolpersonalen som omogna. Det fanns också en misstanke om att föräldrarna agade Tom. Vid skolstarten var Tom liten

och rädd. Han avvisade alla kontakter med lärare och klasskamrater, satt aldrig stilla och kunde inte koncentrera sig. Vid ett föräldrasamtal kom det fram att pojken kissade och bajsade på sig hemma. Det fanns också misstankar om att mamman missbrukade alkohol. Skolpsykologen kopplades in som stöd för läraren och föräldrarna. I början på årskurs 3 började pojken locka med sig sina kamrater på "dumheter". Skolpsykologen kontaktade PBU och läraren blev inbjudna till PBU på samtal. I årskurs 4 börjar pojken i en särskild undervisningsgrupp.

Från misstanke till handling

Vissa mönster tycks ha gått igen när det gäller hur skolpersonalen hanterat elevernas problem. Något förenklat innebar det att den som blev varse problemen först talade med en kollega, att elevvårdsteamet därefter informerades om problemet, alternativt att misstankarna diskuterades på en klasskonferens. Därefter fick eleven någon form av stöd. Om elevens problem kvarstod togs elevens problem upp på en elevvårdskonferens. Ett nytt försök gjordes att hjälpa eleven inom skolans ram och när det misslyckades kontaktades ibland IFO. År 1995 anknöt 76% till detta mönster medan andelen var 77% år 1998.

I så gott som alla andra fall kom elevens problem att direkt behandlas på en elevvårdskonferens utan att gå omvägen över en klasskonferens. Om problemen inte löstes därefter kontaktades IFO. Detta är den väg som 23% följde år 1995 och 21% år 1998. År 1995 innebar denna arbetsgång att elevvårdskonferensen kom till stånd snabbare än den första alternativet ovan. År 1998 fanns det inte någon skillnad¹⁰⁰. Där- emot ledde inte denna arbetsgång till att IFO kontaktades snabbare¹⁰¹. Resultatet blev istället det omvända.

---

¹⁰⁰ År 1995 tog det i genomsnitt 4 månader mot 9,7 för "huvudmönstret" och år 1998 5,7 mot 5,0 månader.

¹⁰¹ År 1995 tog det i genomsnitt 19 månader mot 15,2 för "huvudmönstret" och år 1998 14,6 mot 8,1 månader.

Till sist fanns det några enstaka fall (1% vid vardera tillfället) där en klasskonferens direkt följdes av kontakter med IFO. Till en viss del är ovanstående arbetsgång fullt rimlig, det vill säga att börja med enkla insatser och successivt öka resurserna för att hjälpa eleven. Det finns dock en viktig invändning och det handlar om vid vilken tidpunkt som IFO blir inkopplad. I så gott som samtliga fall kontaktade skolpersonalen IFO först efter att de försökt lösa elevens problem inom skolans ram; först när skolans möjligheter var uttömda anmäldes problemen till IFO. Det är ett olyckligt förhållningssätt om eleven har både skolrelaterade problem (t ex svårigheter med inläring) och problem som direkt berör IFO genom att falla under 71 § Socialtjänstlagen (t ex ungdomars missbruk, föräldrar som begår fysiska övergrepp mot eleven).

Sammanfattning

Det här kapitlet har innehållet en fördjupad beskrivning av hur skolpersonalen hanterade misstankar om att eleverna hade psykosociala problem. Resultaten baseras på de specialstuderade eleverna. I de flesta fall hade skolpersonalen diskuterat elevernas problem med någon inom skolan. Ungefär hälften hade dessutom varit aktuella vid en elevvårdskonferens. De allra flesta föräldrar var också informerade. Däremot hade skolpersonalen sällan fullgjort sin anmälningsplikt och när det skett först efter relativt lång tid. Det hade emellertid skett en förändring över tid, något som främst visade sig i att skolpersonalen år 1998 i högre utsträckning kontaktade annan skolpersonal, föräldrar och IFO samt att det oftare genomfördes elevvårdskonferenser för dessa elever.

Kapitel 8

INDIVID- OCH FAMILJEOMSORGENS ARBETE MED FAMILJERNA

Karin går i mellanstadiet. Hon klagar ofta över magont och huvudvärk. Flickan har berättat för läraren att det är jobbigt hemma. Hon får ta ett mycket stort ansvar för sina syskon. Hon berättar att hon är besviken på sina föräldrar och vill ha hjälp. Misstankar finns om att äldre syskon har slagit Karin. Läraren uppfattar att Karin gärna vill vara i centrum, hon har lätt för att spela "pajas" och förstår inte när andra tröttnar på henne. Karin kan överreagera med ångest och panik i påfrestande situationer. I skolan har Karin varit aktuell på flera elevvårdskonferenser. Ett syskon till Karin går på samma skola och har också varit aktuell inom elevvården. Skolan vet att familjen sedan flera år tillbaka har kontakt med IFO. Karin har fått stöd från sin klassföreståndare och vet att hon kan vända sig till klassföreståndaren eller skolpsykologen om hon behöver någon att prata med. Sedan ungefär ett halvår pågår en barnvårdsutredning om Karin och hennes syskon. I familjens personakt finns sammanlagt sex anmälningar, varav tre från skolan. Av personakten framgår att mamman missbrukar alkohol, som varvas med slutten psykiatrisk vård. Karin och hennes syskon får ofta sköta sig själva, handla och laga mat, tvätta och så vidare. Det finns också misstankar om att Karin börjat röka hasch. Socialsekreteraren har vid flera tillfällen kontaktat skolan om Karin.

Socialnämnden har ett övergripande ansvar för barn och ungas uppväxt. I det här kapitlet undersöks hur vanligt det är att elever med problem i skolan samtidigt är aktuella inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg (IFO).

Resultaten baseras på de 148 specialstuderade eleverna från respektive år och deras eventuella kontakter med socialtjänstens IFO. Information har samlats in om samtliga kontakter som skett, såväl det aktuella undersökningsåret som tidigare år. De 148 specialstuderade ungdomarna från 1995 har också följts fram till 1998 för att se om nya kontakter skett mellan 1995 och 1998. Resultaten baseras främst på den information som funnits dokumenterad i ungdomarnas personakter vid IFO. Det sista är viktigt att hålla i minnet eftersom mycket talar för att alla insatser inte dokumenterats. Som ett komplement har också information samlats in om eventuellt förekommande öppenvårdsinsatser till eleverna och deras föräldrar¹⁰². Det senare har skett genom telefonintervjuer med socialsekreterare som arbetar med förebyggande verksamheter (t ex råd- och stödsamtal, grupper för barn till föräldrar med missbruksproblem och familj- och nätverksmottagning).

Barn som fått hjälp

År 1995 fanns det en personakt inom IFO för drygt hälften (57%) av eleverna eller deras familjer (tabell 8:1). År 1998 hade den andelen ökat till drygt två tredjedelar (69%). Av dem var en del endast kända för att föräldrarna uppburit ekonomiskt bistånd (socialbidrag) eller på grund av andra familjemedlemmars problem¹⁰³ och utan att det specialstuderade barnets situation utretts specifikt. Det fanns också en del som varit aktuella vid tidigare tillfällen men som inte var aktuella för någon form av pågående barnavårdsutredning eller bistånd till följd av en nyligen avslutad barnavårdsutredning. Under det första halvåret 1995 då skolpersonalen besvarade enkäterna var 42 av de 148 då specialstuderade eleverna aktuella för pågående barnavårdsutredning eller sociala barnavårdsinsatser. Den siffran var så gott som densamma tre

---

¹⁰² De uppgifter om öppenvårdsinsatser som finns ska betraktas som ett minimum eftersom det är svårt att få säkra uppgifter då dessa verksamheter inte generellt dokumenterar beslut om insatser.

¹⁰³ Exempelvis att ett syskon utretts på grund av kriminalitet. Om föräldrars omsorgsförmåga utretts har det dock betraktats som en barnavårdsutredning.

år senare, 41. Det motsvarar 28%. Dessutom finns uppgifter om öppenvårdsinsatser för ytterligare fyra elever år 1995 och sju år 1998. Om dessa elever medräknas blir andelen som fått sociala insatser 31% (1995) respektive 32% (1998).

Andelen elever från hem som uppbar ekonomiskt stöd under 1995 respektive 1998 var också densamma medan andelen som vid ett tidigare tillfälle varit aktuell för social barnavård var mer än dubbelt så vanligt 1998 jämfört med 1995.

Tabell 8:1 IFO:s kontakt med de specialstuderade familjerna (%)		
	<i>Undersökningsår:</i>	
	1995 (<i>N</i> = 148)	1998 (<i>N</i> = 148)
Okända inom socialtjänsten	43	31
Tidigare endast ekonomiskt stöd	11	14
Tidigare social barnavård (+ ev ek. stöd)	7	15
Aktuell endast ekonomiskt stöd	11	12
Aktuell social barnavård (+ ev ek. stöd)	28	28
<i>Totalt</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

Ökning av problem över tid. Annan forskning har visat att psykosociala problem utanför skolan (t ex kriminalitet, övergrepp i hemmet) ofta upptäcks i ett senare skede än vad skolrelaterade problem gör (t ex skolk, koncentrationsproblem). Det som skolpersonalen upplever som typiska skolproblem kan alltså dölja betydligt allvarigare problem. Därför undersöktes vad som hände de 148 specialstuderade eleverna från 1995 till och med 1998. Var det exempelvis så att elever som inte var kända för psykosociala problem utanför skolan år 1995 kom att bli det under perioden fram till år 1998? Av de 101 elever som skolpersonalen inte bedömde hade psykosociala problem under 1995 var det redan då 20 som var aktuella för social barnavård men utan att

skolpersonalen informerats om det och ytterligare sju som hade varit aktuella före 1995 men inte längre var det. Tre år senare var 25 av eleverna från 1995 aktuella för social barnavård. Resultaten visar således att:

- flera elever som skolpersonalen endast ansåg hade skolrelaterade problem också hade psykosociala problem
- skolrelaterade problem ibland upptäcktes före psykosociala problem, men att det handlar om en mindre andel

Exempel på elever som var aktuella för socialtjänstens insatser utan skolpersonalens kunskap var okoncentration, inlärningssvårigheter och disciplinproblem. Ett konkret exempel på ovanstående är Johan som vid det aktuella tillfället gick i årskurs 3. Läraren tyckte att Johan hade koncentrationsproblem, ofta hade huvudvärk, hade hög ogiltig frånvaro samt att Johan lätt blev förnärad eller störd av andra. Johans personakt visade att han hade en helt annan problematik utanför skolan. Johans situation hade utretts vid fyra olika tillfällen av IFO. Det handlade i tur och ordning om misstänkta sexuella övergrepp, att Johan led av psykisk sjukdom, att han skolkade samt att han utsatts för fysisk misshandel. Lotta, 12 år, är ett annat exempel. Hennes lärare upplevde att hon hade koncentrationsproblem, dålig självkänsla, att hon lätt förlorade humöret och kom i bråk med sina kamrater och att hon ofta bråkade med föräldrarna. Av Lottas personakt framgår att hon vid två tillfällen utretts för misstänkta sexuella övergrepp och vid ett för fysisk misshandel. Ett sista exempel är Anna, åtta år. Hennes lärare beskrev henne som tyst och inåtvänd med problem att visa känslor, ofta sjuk, svårt att lyda, omogen och ofta i bråk med föräldrarna. Enligt personakten hade hennes mamma utsatts för misshandel av pappan. Familjen var känd sedan många år då bland annat ett system förekommit för barnavårdsutredningar på grund av vanvård.

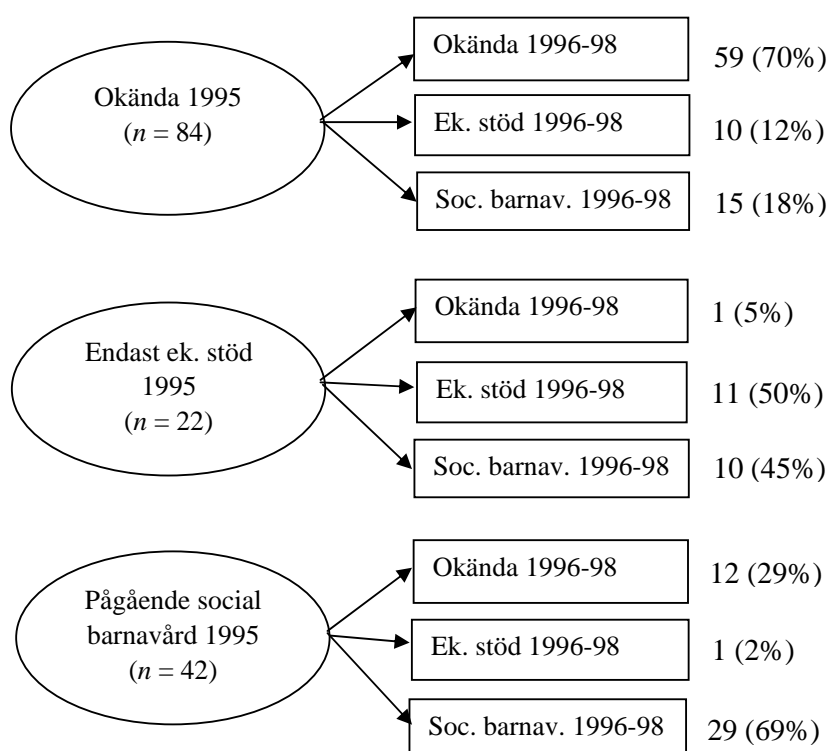
En närmare granskning av vad som hände de 148 specialstuderade eleverna från 1995 fram till och med 1998 visar att (figur 8:1)¹⁰⁴:

---

¹⁰⁴ Analysen baseras endast på information i IFO:s personakter (exkl. öppenvård).

- ungefär var femte av de som var okända av IFO 1995 har därefter aktualiserats för social barnavård.
- nästan hälften av barnen som kom från familjer som endast uppbar ekonomiskt stöd 1995 har aktualiserats för social barnavård därefter.
- två av tre av de som var aktuell för en barnavårdsutredning 1995 fortsatte att vara det under perioden 1996-1998.

Formaterat: Indrag: Vänster: 0,11 cm, Punktlista + Nivå: 1 + Justerad vid: 0 cm + Tabbar efter: 0,63 cm + Indrag vid: 0,63 cm, Tabbar: 0,74 cm, Listflik + Inte vid 0,63 cm

Figur 8:1 Eleverna från 1995 och deras kontakt med IFO år 1998

Till sist visar granskningen av personakter att exakt hälften av barnen från 1995 hade varit aktuella för social barnavård vid åtminstone ett

tillfälle under barndomen; 74 av 148¹⁰⁵. Ytterligare 26 barn (18%) kom från familjer där föräldrarna erhållit ekonomiskt bistånd. Det var således endast 48 (32%) där både barn och föräldrar var helt okända av socialtjänsten. Dessa resultat stärker bilden av att det är vanligt att elever med skolproblem också har problem utanför skolan.

Skolpersonalens misstankar och utredningar. Enligt skolpersonalens beskrivningar var det minst 47 elever som skulle ha anmälts år 1995. Det betyder att de hade sådana problem att de enligt 71 § Socialtjänstlagen borde ha anmälts till IFO. Av dem hade tio också anmälts¹⁰⁶, alternativt att skolpersonalen fått sådan information från IFO att de visste att de var aktuella för en pågående barnavårdsutredning eller att en insats redan var aktuell¹⁰⁷. Andelen anmälda motsvarar således var femte (21%). Av de 37 som inte skolan anmält hade nio aktualiserats av andra och 28 var okända inom IFO. Det betyder att ungefär en fjärdedel av de som borde ha anmälts blivit föremål för barnavårdsutredningar, trots skolornas underlåtenhet att fullfölja anmälningsskyldigheten¹⁰⁸. Totalt var 40% av de eleverna aktuella för social barnavård.

Vid uppföljningen 1998 framkom att ytterligare fyra av de 28 okända eleverna hade aktualiserats mellan 1995 och 1998, varav en genom en

---

¹⁰⁵ Eftersom det handlar om en tvärsnittstudie (dvs. ett urval av elever i olika åldrar som vid en viss tidpunkt misstänktes ha problem) är det troligt att andelen kommer att öka i och med att yngre elever blir äldre och därmed får större "möjlighet" att aktualiseras inom IFO.

¹⁰⁶ Av de tio var två okända inom IFO. Om det beror på anmälningarna inte dokumenterats eller på att skolpersonalen felaktigt angett att en anmälan gjorts går inte att avgöra i efterhand. Av de återstående åtta personakternas aktnoteringarna framgick att endast fyra hade initierats av skolpersonalen (i tre fall angavs polisen ha stått för den anmälan som inledde utredningen och i ett fall saknades information om hur utredningen startats). Det senare beror troligen på en bristfällig dokumentation.

¹⁰⁷ Visserligen ska en pågående utredning eller insats inte hindra nya anmälningar. Det är dock förståeligt om skolpersonalen underlåter att anmäla en sådan elev.

¹⁰⁸ Utöver dessa elever hade skolpersonalen anmält ytterligare sex elever 1995 fast deras problem inte tydligt reglerades av 71 § Socialtjänstlagen. I fem fall gjordes anmälan efter att både arbetsenhets- och elevvårdskonferens hade hållits och det gått i genomsnitt 16 månader. Fyra av eleverna hade ett oppositionellt beteende.

anmälan från skolan. Det betyder att ungefär tre år efter skolpersonalen misstänkte de 47 eleverna för att ha sådana problem att de borde ha anmälts var fortfarande 24 elever (51%) okända inom IFO. Av de som skolan aldrig anmält var två av tre fortfarande okända av IFO.

Av de specialstuderade eleverna år 1998 var det 44 som skolpersonalen beskrev hade sådana problem att de borde ha anmälts. Av dem hade skolpersonalen anmält 17 (39%). Av de 27 som skolan inte anmält hade sju anmälts av andra. Det var således 24 av de 44 som borde ha anmälts som också var utredda av IFO. Jämfört med situationen år 1995 var situationen år 1998 således något bättre vad gäller andelen elever vars situation hade utretts av IFO; 40% år 1995 och 55% år 1998¹⁰⁹.

Vem anmälde eleverna? Av de 148 barn som specialgranskades för år 1995 hade 42 utretts för social barnavård. År 1998 var motsvarande antal 41. I de 42 personakterna från 1995 fanns totalt 79 anmälningar registrerade (exklusive utredningar som initierats genom föräldrar och barn). Av dem hade skolan stått för anmälan i 22 fall (28%). År 1998 fanns det 100 utredningar om de då aktuella 40 eleverna. Av dem kom 26 från skolan. Andelen var med andra ord i princip densamma de båda åren. Den grupp som ansvarat för flest anmälningar var polisen; 38 anmälningarna i personakterna från år 1995 och 43 från år 1998. Det handlar alltså om knappt hälften av alla anmälningar. Andra som initierat utredningarna var socialtjänsten själv (7 resp. 8), landstingsanställd (5 resp. 5), grannar, (4 resp. 2) samt barnomsorgen (3 resp. 5). Andra som initierat utredningar var advokater, flyktingbyrå, kronofogde samt anonyma.

Typ av problematik. I personakterna fanns många olika typer av problem nämnda (tabell 8:2). Den vanligaste problemet som var kopp-

---

¹⁰⁹ Dessutom hade skolpersonalen anmält ytterligare 14 elever vars problematik inte tydligt berördes av 71 § Socialtjänstlagen. Av dem var det åtta vars problematik innefattade oppositionellt beteende och 11 psykiatriska problem. Den genomsnittliga anmälningstiden var nu nio månader efter att misstanken väcktes.

lat till barnen var problem i skolan. Den andelen ökade från 1995 till 1998, något som eventuellt kan vara en avspegling av ett utvecklat samarbete mellan skolan och IFO, vilket i ökad grad gjort IFO medveten om skolproblem. Totalt sett angav 57% av barnen ha någon form av direkt problem år 1995 och 78% år 1998.

Tabell 8:2 Barnen och familjernas problem enligt personakterna (%) (flera alt. Möjliga)				
		År:		Säkerst. Skilln. $\chi^2(1)$
		1995 (n=42)	1998 (n=41)	
Barn	Skolproblem	40	63	4,37 ^a
	Kriminalitet	26	24	0,36
	Aggressivitet	17	22	0,37
	Missbruk	14	5	2,10
	Bristande hälsa	0	5	2,10
Föräldrar	Bristande försörjningsförmåga	64	56	0,57
	Familjetvist / relationsproblem	48	44	0,11
	Vanvård	29	10	4,72 ^a
	Psykisk ohälsa	19	39	4,02 ^a
	Barnmisshandel	24	12	1,89
	Kvinnomisshandel	12	32	4,79 ^a
	Missbruk	12	15	0,13
	Kriminalitet	10	17	1,03
	Sexuella övergrepp	7	7	0,00
	Dödsfall i familjen	5	7	0,24
	Övrigt ¹¹⁰	19	36	5,95 ^a
	Genomsnittligt antal problem		3,6	4,1

^a $p < .05$

¹¹⁰ T ex flyktingrelaterade problem, språkproblem, handikapp.

Det vanligaste problemet som var kopplat till föräldrarna var bristande försörjningsförmåga och relationsproblem mellan föräldrarna. En ovanlig problematik var sexuella övergrepp. En typ av problem minskade i förekomst, vanvård. Däremot blev det vanligare att föräldrars psykiska ohälsa och kvinnomisshandel nämndes i personakterna. Totalt beskrevs 90 respektive 88% av föräldrarna ha någon form av tydligt problem.

Socialtjänsten insatser. Utredningstiden minskade signifikant mellan 1995 och 1998, från i genomsnitt 10,7 månader ($SD = 11,4$) till 4,9 ($SD = 3,1$)¹¹¹.

Av de drygt 40 elever som utreddes respektive år blev ungefär hälften föremål för någon form av formellt beslutade insatser (tabell 8:3). Elevernas föräldrar fick också hjälp i ungefär samma omfattning. I det fallet skedde dock en minskning över tid. År 1995 var det totalt sett i nio av tio fall som någon form av bistånd utgick till barn eller föräldrar och sju av tio år 1998. Minskningen var statistiskt säkerställd.

Den vanligaste typen av insats var ekonomiskt stöd, något som en tredjedel fick 1995 och en fjärdedel 1998. Det var således ganska vanligt att ekonomiskt stöd betraktades som en lösning på elevernas psykosociala problem. I själva verket var det sju familjer år 1995 och två år 1998 där ekonomiskt bistånd var det enda familjerna fick¹¹². Ett exempel på det är en 13-årig flyktingpojke som aktualiserades för svåra anpassningssvårigheter i skolan. Bland annat var pojken mycket aggressiv mot alla i sin omgivning och började få ”dåliga kamrater” utanför skolan. Familjen hade varit tre år i Sverige och under barnavårdsutredningen berättade mamman att hon regelbundet utsatts för misshandel av maken, något som pappan förnekade. Pappan drack mycket alkohol och en stor del av familjens pengar gick till sprit.

---

¹¹¹ $F(1,45) = 4,12$, $p < .05$ (i 19 fall hade barnavårdsutredningarna inte avslutats år 1998 och i 17 fall saknas uppgift om när utredningen inleddes eller avslutades).

¹¹² frånvaron av andra insatser kan bero på att föräldrarna motsatt sig andra insatser.

Tabell 8:3 Socialtjänstens insatser (%) till familjerna (flera alt. möjliga)				
		År:		Säkerst. Skilln. $\chi^2(1)$
		1995 (n=42)	1998 (n=41)	
Barn	Stödsamtal	14	2	3,77
	Terapi	5	7	0,24
	Kontaktfamilj/person	19	27	0,71
	Placering utom hemmet	12	7	0,50
	Missbruksbehandl. vid Maria Ungdom	0	2	1,02
	Barn/ungdomsgrupp	19	7	2,48
	Insatser till barn oavsett typ	55	44	0,32
Föräldrar	Socialbidrag	36	24	1,26
	Stödsamtal	19	10	1,45
	Terapi	9	7	0,13
	Familjeassistent/familjebehandling	19	7	2,48
	Kontaktperson	2	0	0,98
	Kontaktperson vid umgänge	0	2	1,02
	Insatser till föräldrar oavsett typ	67	39	6,36 ^a
Insatser till föräldrar och/eller barn		90	71	5,19 ^a

^a $p < .05$

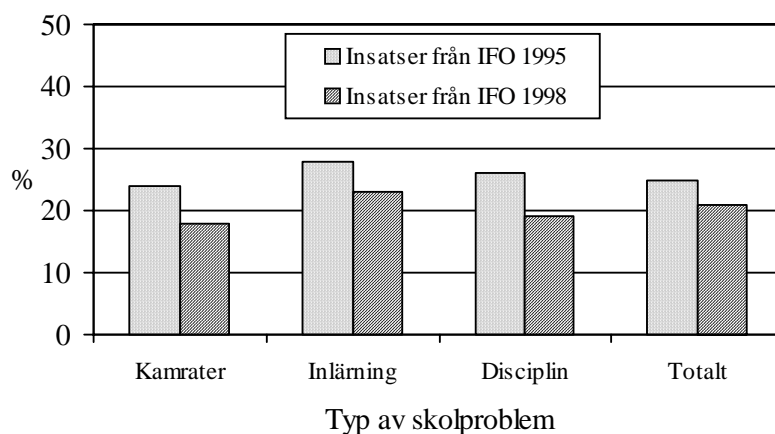
Ett annat exempel är en femtonårig pojke där föräldrarna ansökte om kontaktperson. Pojken var mycket svagpresterande i skolan. Han hade också dåligt självförtroende och visade flera psykosomatiska symtom. Mamman hade psykiska besvär och pappan missbrukade alkohol periodvis. Föräldrarna hade separerat och flyttat ihop flera gånger.

Den näst vanligaste insatsen är kontaktfamilj eller kontaktperson till eleven. I övrigt förekom rad olika insatser, av vilka de flesta var relativt ovanliga. Det var endast en statistiskt säkerställd förändring mel-

lan de två åren; andelen föräldrar som fick någon form av bistånd minskade från 1995 till 1998.

Anmälningar och insatser. Något som kan påverka skolpersonalens anmälningsbenägenhet är vad en anmälning resulterar i; leder anmälningen till att eleven får en insats kan det öka motivation att göra nya anmälningar i framtiden, medan en barnavårdsutredning som inte resulterar i en insats kan minska motivationen. Av de 16 elever som anmäldes 1995 kom tio (63%) att resultera i någon form av insats till elev eller föräldrar. År 1998 kom 18 av 31 (58%) att bli föremål för insatser. Sannolikheten att en anmälan ska resultera i en insats är alltså ungefär 60%.

Problematik och insatser. Ungefär var fjärde elev som bedömdes ha någon form av skolrelaterade problem (inlärnings- kamrat- eller disciplinproblem) var samtidigt aktuell för insatser från IFO (figur 8:2).

Figur 8:2 Andel av eleverna med skolrelaterade problem som samtidigt var aktuella för insatser från IFO

Omvänt var det så gott som samtliga elever (87% resp. 95%) som var aktuella inom IFO som skolpersonalen bedömde hade skolproblem¹¹³.

Förklaring till vilka som erhöll hjälp

Avslutningsvis undersöktes om det gick att förklara varför vissa elever blivit föremål för social barnavård med hjälp av elevernas problematik, skolans närmiljö och elevvårdsindexet (tabell 8:4).

	År	
	1995	1998
Inlärningssvårigheter	-.36 ^c	.13
Kamratproblem	-.39 ^d	-.36 ^d
Oppositionell och bråkig	.40 ^d	-.04
Psykiska problem	.41 ^d	.02
Socialpsykologiska problem utanför skolan	.16	.47 ^d
Pojke	.16	.00
Invandrare	.31 ^c	.19 ^a
Årskurs	-.03	-.11
Skolan har en utsatt sociala närmiljö	-.12	-.09
Elevvårdsindex	.09	.00
Förklarad varians (R ² -adj)	.29 ^d	.26 ^d

^a $p < .05$; ^b $p < .01$; ^c $p < .001$; ^d $p < .0001$

¹¹³ Det betyder inte automatiskt att alla barn som är aktuella för insatser från IFO samtidigt har skolproblem. Undersökningen baseras på elever som skolpersonalen bedömde hade någon form av problem. Det finns rimligen barn som skolpersonalen inte bedömt hade problem men som ändå är aktuella för insatser från IFO.

År 1995 hade det oftare skett när eleven inte hade vare sig inlärningsproblem eller kamratproblem i skolan men väl var oppositionell och bråkig, respektive hade psykiska problem. Det var också vanligare när eleven hade invandrabakgrund. År 1998 var eleverna oftare föremål för insatser från IFO när de hade en sådan problematik att han eller hon borde anmälas till IFO (enligt 71 § SoL), när de inte hade kamratproblem i skolan samt när de hade invandrabakgrund.

Det betyder alltså att, givet allt annat lika, var det större sannolikhet att de med invandrabakgrund skulle anmälas än elever utan invandrabakgrund. Kamratproblem i skolan tycks också hanteras på andra sätt än genom att kontakta IFO. Däremot kunde inte elevvårdsindexet förklara om eleven blivit föremål för en utredning eller ej.

Sammanfattning

Av de specialgranskade eleverna var ungefär en fjärdedel aktuella för social barnavård både år 1995 och 1998. En ytterligare grupp hade varit aktuella vid ett eller flera tidigare tillfällen och flera skulle också visa sig bli aktuella längre fram i tiden; av de som specialgranskades 1995 kom flera att bli aktuella för social barnavård fram till och med 1998. Det betyder att hälften av eleverna var eller hade varit aktuella för social barnavård. Detta resultat stärker bilden av att det är vanligt att elever med skolproblem också har problem utanför skolan.

Av de elever som blivit föremål för social barnavård hade ungefär en fjärdedel anmälts av skolpersonal.

HJÄLP TILL ELEVERNA

Marja går i mellanstadiet. Hon började nyligen i en ny skola. Den nya skolpersonalen upptäckte snabbt att Marja hade problem. Hon ser ofta bekymrad ut och har få kamrater. Hon äter mycket dåligt och ser nästan undernörd ut. Marja har också ständiga bekymmer med sin mage, har ofta huvudvärk och biter mycket på naglarna. Hon kommer ofta smutsig och dåligt klädd till skolan. Hon har en bristande tillit till sig själv och behöver en hel del stöd och uppmuntran för att orka genomföra uppgifter. Skolan uppfattar vidare att Marja har svårt att säga ifrån till andra. Hon är lättsårad och uppfattas som allmänt känslig och ängslig. Hon är ofta frånvarande. Skolan vet att föräldrarna ligger i skilsmässa och att en vårdnadstvist pågår. Föräldrarna kommer från två olika kulturer och två språk talas hemma. Marja är aktuell inom elevvårdsteamet och har tagits upp på elevvårdskonferenser. Hon får specialundervisning i något enstaka ämne. Skolan har inte varit i kontakt med socialtjänsten.

Familjen har varit aktuell inom IFO vid två tillfällen. Det har båda gångerna gällt att pappan har misshandlat mamman. I samband med det har socialsekreteraren varit orolig för Marjas situation. Mamman i familjen har även psykiska problem. Familjen har till och från haft en stödkontakt vid IFO:s familjegrupp. Under de utredningar som har gjorts har kontakter tagits med Marjas tidigare skolor. I personakten beskrivs Marja som spröd, spänd och skör. Det har även framkommit att hon har hög frånvaro i skolan, att hon inte vill vara med på gymnastiken och att hon ofta klagat över magont. Marja har också kommit efter i skolarbetet. Vid hembesök framkommer att Marja är orolig för sin mamma. Under den senaste utredningen blev mam-

man mycket svårt misshandlad av pappan. Marjas föräldrar är nu skilda och pappan har fått vårdnaden om Marja.

Marja hade en tid kontakt med PBU. Den har dock avslutats med motiveringen att "...föräldrarnas konfliktfyllda äktenskap har påverkat Marja, men att föräldrarna trots detta har lyckats tillgodose flickans grundläggande behov av skydd och omsorg."

Marja är ett exempel på en elev som fått hjälp från flera håll samtidigt. I det här kapitlet beskrivs hur många av eleverna som skolpersonalen menade hade problem som fick någon form av hjälp. Analyserna utgår från de sammanlagt 296 specialgranskade eleverna fått från skolan, individ- och familjeomsorgen samt Psykiska barn- och ungdomsvården (PBU) och Barn- och ungdomspsykiatriska vården (BUP).

Hjälp från skolan

Totalt sett erhöll 105 elever någon form av stöd från skolan år 1995 och 111 år 1998. Det handlar om drygt 70% av eleverna för respektive år.

Hjälp från socialtjänsten

Av eleverna var det 42 respektive 41 som utretts av individ- och familjeomsorgen. Av dem var 37 respektive 29 som också fått bistånd från socialtjänsten. Det motsvarar 25 respektive 20% av eleverna.

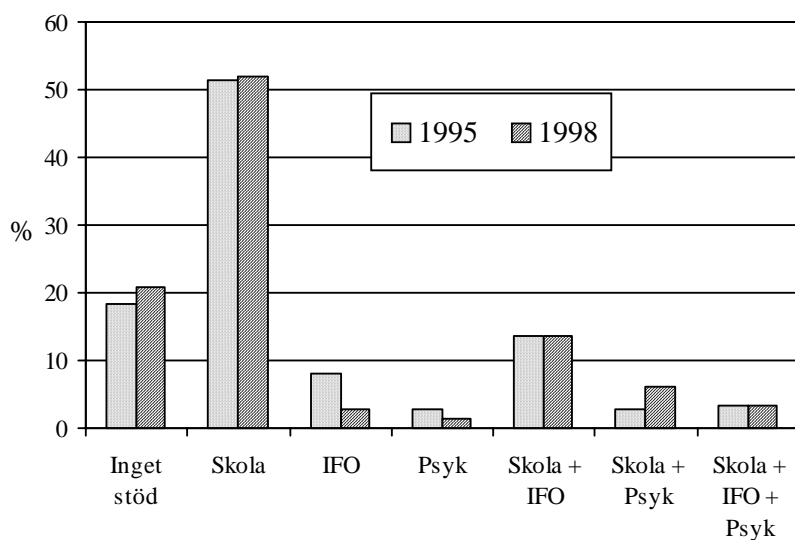
Hjälp från PBU och BUP

Under 1995 hade 11 av de 148 eleverna varit aktuella vid den Psykiska barn- och ungdomsvården (PBU). Det motsvarar 7% av eleverna. Under 1998 var 16 av de 148 (11%) då undersökta eleverna aktuella

vid PBU. Ökningen var inte statistiskt säkerställd. År 1995 var ytterligare två elever aktuella för vård vid någon av Stockholms Barn- och Ungdomspsykiatriska kliniker (BUP). För 1998 saknas uppgift om hur många elever som då var aktuella vid BUP¹¹⁴. Det betyder att det sammanlagt fanns 13 elever som hade varit aktuella för psykiatriskt stöd år 1995 och minst 16 år 1998. Det handlar alltså om ungefär var tionde elev med någon typ av problem.

Samlad bild av stödet till eleverna

Totalt sett var det endast 27 elever år 1995 och 31 år 1998 som inte erhållit hjälp från någon av de tre organisationerna. Det motsvarar ungefär var femte elev (figur 9:1). Som helhet såg bilden mycket lika ut vid båda tillfällena.

Figur 9.1 Stöd och hjälp till de specialgranskade eleverna

¹¹⁴ Eftersom det endast var två barn som var aktuella 1995 bedöms bortfallet av information 1998 inte förändra resultaten påtagligt.

Det vanligaste alternativet av hjälp var att eleverna endast fick hjälp från skolan. Det gällde för närmare hälften av eleverna respektive år. Det vanligaste alternativet därefter var att eleven inte fick hjälp från någon. Som tredje vanligaste alternativ var hjälp från både skolan och socialtjänsten. Det förekom i ungefär var sjunde fall. Övriga kombinationer var förhållandevis ovanliga.

Sammantaget var det förhållandevis ovanligt att eleverna fick hjälp från mer än en organisation. Det förekom bara i ungefär var femte fall, 20 respektive 23% för de två åren. Av de 37 som fått bistånd från socialtjänsten 1995 var det exempelvis 68% som samtidigt fick stöd från andra organisationer. År 1998 var motsvarande andel 86% av 29 elever. För dessa elever finns således ett behov av en utvecklad samverkan mellan de inblandade organisationerna.

Med utgångspunkt från skolpersonalens bedömningar om problematiken hade ungefär tre av fyra av de med skolrelaterade problem fått hjälp från skolan (71 resp. 76%), en av tre (36 resp. 30%) av de som borde ha anmälts till socialtjänsten samt ungefär en av tio (7 resp. 12%) av de med psykiska problem. Av de med psykiska problem är det dock troligen många vars problematik inte kräver en kontakt med PBU eller BUP.

Sammanfattning

Av de specialgranskade eleverna fick fyra av fem någon form av hjälp från antingen skolan, individ- och familjeomsorgen eller PBU/BUP. Det betyder att skolpersonalens bedömning av elevernas problem i allmänhet har bekräftats. Det var relativt ovanligt att eleverna fick hjälp från mer än en organisation.

Kapitel 10

SOCIALSEKRETERARES UPPLEVELSER AV SAMVERKAN MED SKOLAN

David går i mellanstadiet. Ända sedan David började skolan har man varit oroade för hans situation. David beskrivs som ängslig och svår att nå. Han berättar inte mycket om sig själv. Istället för att visa ilska, gråter han. Han är ofta frånvarande från skolan. När han är i skolan är han rastlös och har svårt att få något gjort. Föräldrarna är skilda och David bor mestadels hos sin mamma. Han har vid upprepade tillfällen tagits upp på elevvårdskonferenser. Mamman har bjudits in att delta men har alltid uteblivit. Det finns misstankar om att mamman har alkoholproblem. Skolan har inte varit i kontakt med socialtjänsten. Ovetande om skolans oro över Davids situation har Socialtjänsten under flera år haft kontakt med mamman angående hennes missbruk av alkohol. Hon har också svår ångest och har vid upprepade tillfällen försökt ta livet av sig. David finns mycket lite omnämnd i personakten på socialtjänsten. Socialtjänsten uppfattar att David bor hos sin pappa när mammans missbruk blir omfattande. Pappan bedöms som stabil.

I kapitel 5 presenterades resultat som visade att skolpersonalen hade lägre förväntningar på positiva effekter av en anmälan till Individ- och familjeomsorgen (IFO) än på information till föräldrar och elevvården. I det här kapitlet beskrivs hur en grupp socialsekreterare upplevt kontakten med skolorna i samarbetet kring elever som anmälts till IFO.

Resultaten baseras på intervjuer om de 35 barnavårdsutredning som ingår i undersökningen från 1995 och de 40 från 1998. Intervjuerna utgick från de konkreta barnavårdsutredningarna men inkluderade

också socialsekreterarnas allmänna upplevelser om samverkan med skolan på en mer övergripande nivå.

Kontakt med skolorna

För år 1995 uppgav socialsekreterarna att de hade varit i kontakt med skolan i 28 av de 35 barnavårdsutredningarna. Det motsvarar 80%. I de flesta fall, 22 av 28, hade fler än en kontakt tagits och i hälften av fallen (50%) hade minst fem kontakter tagits. År 1998 hade socialsekreterarna kontaktat skolan i 23 av de 40 ärendena. Det motsvarar 58%, vilket är signifikant färre än 1995 (tabell 10:1). Även om minskningen är statistiskt säkerställd bör resultatet betraktas med en viss försiktighet, dels eftersom urvalet är selektivt (de enda barnavårdsutredningar som ingår är de som rör barn som skolpersonalen bedömt hade problem), dels eftersom antalet är relativt lågt.

Tabell 10:1 Socialsekreterarnas upplevelser av samarbetet med skolpersonalen			
	År:		$\chi^2(1)$
	1995 (n=35)	1998 (n=40)	
Skolpersonalen kontaktad (%)	80	58	4,34 ^a
Socialsekr. initierade kontakt (%)	54	35	1,80
Samarbetet fungerade bra (%)	75	48	3,99 ^a
Sekretessproblem (%)	65	73	0,52
Rutinmässigt samarbete (%)	74	83	0,87

^a $p < .05$

I 18 av de 23 fallen hade kontakterna tagits vid minst två tillfällen och i drygt hälften av fallen (61%) var det minst fem gånger. Kontakterna bestod för det mesta av både möten och telefonsamtal men i vissa fall endast av telefonsamtal. Socialsekreterarna fick ange vem som tagit

initiativet till samarbetet. Ungefär hälften vardera hade tagits av skolan respektive IFO. I det fallet fanns ingen statistiskt säkerställd skillnad mellan de två åren.

Klassföreståndaren var den person på skolan som socialsekreteraren oftast hade kontakt med (71 resp. 57%), följt av rektor (71 resp. 48%) och elevvårdspersonalen (61 resp. 57%). I dessa fall fanns inte någon statistiskt säkerställd skillnad mellan de två åren. Det gjorde det däremot vad gäller kontakter med andra lärare än klassläraren (ämnes- och speciallärare) samt med fritidspersonal. Där ökade andelen som kontakts från 18 till 52%¹¹⁵.

Socialsekreterarna menade att det viktigaste i kontakten med skolan var att få information till utredning, viktig kunskap om barnet och för att etablera ett bra samarbete. I flera av dessa kontakter uppgav man att samarbetet med skolan underlättade att barnet fick rätt hjälp.

”Skolan förväntar sig att socialtjänsten ska kontakta dem vid en anmälan. I detta fall var det en klar och positiv genomgång, ett bra möte. Skolan var respektfull mot föräldrarna.”

”Jag har fått mycket och bra information om pojkens skolsituation och den oro som finns omkring honom i skolan.”

Att reda ut missförstånd hade varit aktuellt i några fall. Det handlade om problem som skolan, enligt socialsekreteraren, hade kunnat reda ut själva med föräldrarna om de inte haft så bråttom.

”Det är inte bra när skolan anmäler innan de pratat med föräldrarna. I detta fall har det rätt ut sig ändå, men det är underligt när skolan gör egna utredningar. Föräldrarna känner sig överkörda.”

---

¹¹⁵ $\chi^2(1) = 6,69, p < .01$

”Rektorn mindes inte vilka namn som varit inblandade trots att han anmält till polisen och pojkens namn fanns med där. Rektorn var ointresserad av kontakten.”

Värdering av samarbetet. Socialsekreterarna fick gradera samarbetet med skolan med hjälp av en femgradig skala där 1 stod för dåligt och 5 för bra. Andelen som ansåg att det fungerat bra¹¹⁶ minskade från 1995 (75%) till 1998 (48%). Minskningen var statistiskt säkerställd (tabell 10:1).

”Det är ett väl fungerande samarbete som vi arbetat upp under ett antal år. Det är lätt att ordna med tider och är ett minimum av tjafs. Vi har ett intensivt samarbete.”

”Samarbetet ger oss en helhetsbild. Skolan har viktiga kunskaper och ett annat perspektiv. Jag har fått bra information om hur barnen fungerar i en strukturerad situation.”

”Vi känner varandra. Skolan är engagerad, det finns ett starkt engagemang för familjen. De är måna om att ringa mig och jag dem. Vi har bra kontakt.”

De som var kritiska till samarbetet motiverade det framför allt med att de skulle ha haft tätare kontakt och att skolan inte använt sina egna resurser och omformulerat skolproblem till sociala problem.

”Det var en förhastad anmälan. Frågor som handlar om inlärningsproblem ska skötas av skolan. Så småningom fick han en liten undervisningsgrupp.”

Annan kritik handlade om att skolpersonalen hade svårt att hantera vissa föräldrar och att skolan handlagt ärendet på ett onödigt komplicerat sätt.

---

¹¹⁶ Avser de två svarsalternativen 4 + 5.

”Mötena i sig var bra. Men handläggningen från skolan, och till viss del från vår sida var klumpig. Det kunde ha gjorts annorlunda. Skolan kunde varit tydligare. Föräldrarna tappade förtroendet för skolan.”

”De hade inte pratat med mamman. Allt verkade impulsstyrt. De tog tillbaka anmälan på mötet. Jag förstår inte hur de tänkte.”

Några nämnde också att de haft stora problem med samarbetet när den aktuella skolan tillhört en annan stadsdel. Även om de flesta socialsekreterare hade positiva upplevelser av samarbetet med skolan var det flera som påpekade att det var svårt att få tag i folk och att få till stånd möten. Skolan ville ofta ha med fler människor med på möten än vad socialsekreterarna ansåg rimligt.

”Skolan blandar in för många personer. Det gör det svårt att få ihop möten. Jag förstår inte vad alla har där att göra.”

Ej kontakt med skolorna

I sammanlagt 24 fall från de båda åren (sju från 1995 och 17 från 1998) hade socialsekreterarna alltså inte haft någon direkt kontakt med skolan ; den vanligaste förklaringen till att så inte skett (16 av 24) var att socialsekreterarna inte ansett sig behöva någon information om hur barnet hade det i skolan. Den informationen hade de redan fått, vanligtvis från föräldrarna eller på grund av tidigare utredningar om syskon till eleven. Förklaringen att socialsekreteraren redan kände till elevens situation kompletterades i allmänhet med förklaringen att skolpersonalen inte heller hört av sig, vilket alltså betraktades som ett motiv att inte kontakta skolan. I fem fall hade socialsekreteraren inte fått föräldrarnas medgivande att kontakta skolan, varför de inte heller gjort det. I tre fall menade socialsekreterarna att de inte haft tid eller

att barnavårdsutredningen både hade startat och avslutats under sommarlovet, vilket förklarar att ingen kontakt tagits.

Vilka var då eleverna som socialsekreterarna inte kontaktade skolorna om? Uppgifter från barnens personakter som socialsekreterarna själva fört visade att problematiken i dessa fall många gånger varit både komplex och allvarlig. Det går dock inte att avgöra om problematiken i det enskilda fallet varit av det slaget att en kontakt borde ha tagits. De sju fallen år 1995 handlade bland annat om ungdomars kriminalitet ($n = 4$), föräldrars missbruk, vanvård samt misstänkta sexuella övergrepp ($n = 1$). År 1998 rörde de 17 fallen föräldrars psykiska ohälsa ($n = 8$), ungdomars kriminalitet och/eller missbruk ($n = 6$), föräldrars missbruk ($n = 3$), vanvård ($n = 3$), kvinnomisshandel ($n = 2$) samt misstänkta sexuella övergrepp ($n = 1$). Flera problem kunde förekomma i samma familj.

Sekretess

Vid samtal med skolpersonal nämns ofta att sekretesslagstiftningen lägger hinder i vägen för samarbetet kring barn i riskzonen. Den upplevelsen bekräftades vid intervjuerna med socialsekreterarna. Vid båda tillfällena var det ungefär två av tre socialsekreterare som menade att det fanns problem som rörde sekretess (tabell 10:1). I allmänhet menade socialsekreterarna att skolpersonalen hade problem med den men inte de själva. Dessa problem försvann så fort föräldrarna gav tillstånd till att häva sekretessen. När så inte skedde kunde det uppstå konflikter beroende på att skolan och socialtjänsten har olika sekretess.

”Skolan ska lämna information men socialtjänsten kan inte alltid ge samma information. Det skapar svårigheter.”

”I dessa fall blir skolan ofta förbannad på socialtjänsten. De upplever att de bara får svara på frågor men inte får svar på sina egna frågor.”

”Skolan är ofta lite väl vidlyftiga. de vill ha mer information än vad vi kan ge. De har svagare sekretess, vilket märks. Från skolan kan det uppfattas som att vi inte säger något. Oftast har vi inga problem.”

I andra fall framgick att socialsekreterarna ansåg att både de och skolpersonalen upplevde att det fanns sekretessproblem. Andelen var ungefär oförändrad mellan de båda undersökningstillfällena. I ett avseende fanns dock en skillnad över tid. Andelen socialsekreterare som ansåg att skolpersonalen upplevde att det fanns problem hade ökat från 18% år 1995 till 53% år 1998¹¹⁷. Exempel på problem var att skolpersonalen fick för lite information eller feedback efter anmälningarna. Ökningen behöver inte betyda att problemen ökat utan kan också tolkas som att socialsekreterarna fått ökad insikt om de svårigheter som finns med samarbete och anmälningskyldigheten.

”Vi har samverkansgrupper med alla skolor. Skolorna vill prata om enskilda ungdomar, vilket vi inte kan och vi blir anklagade för att inte vilja samarbeta. De förstår inte vår hållning, att vilja skydda familjerna.”

Flera socialsekreterare upplevde också att det fanns skolpersonal som var rädda för socialtjänsten, att de hade förutfattade meningar om vad socialtjänsten gör och inte gör. Det uppfattades som en anledning till att skolpersonalen väntar alldeles för länge med att höra av sig när det blir problem. Öppenheten och förtroenden varierar mycket mellan olika skolor. Många socialsekreterare hade dock bra kontakter med personalen i skolorna och då framför allt elevvårdspersonalen

”När man jobbat länge är man mer öppen för barnens bästa. Det är lättare att samarbeta med elevvårdspersonal än med lärare.”

---

¹¹⁷ $\chi^2(1) = 9,63, p < .01$

*”Inget problem. Vid en anmälan och utredning ska jag få alla uppgifter. Skolan vet det och tycker att det är bra. Elevvårds-
teamet har kännedom om anmälningsplikten och sekretessen.”*

Flera nämnde spontant att de var medvetna om att skolpersonal ofta upplever sekretessen som ett problem, att de exempelvis inte får någon feedback från IFO efter en anmälan. De brukar uppmana skolan att själva prata med föräldrarna för att få veta vad som händer.

”Det är ganska vanligt att skolan inte vet om att de måste lämna upplysningar när vi ber om det. De ifrågasätter vad vi ska göra med uppgifterna. De känner inte till att de ska lämna uppgift, utan undrar hur det kommer sig att jag inte kan svara på deras frågor.”

”Jag tycker att vi oftast kan utbyta information. Har vi öppnat en utredning och tar kontakt så är det vi som ställer frågor. Oftast är det ett bra samarbete. Vi har en annan sekretess än skolan. Det har varit problem tidigare men idag är vi mer medvetna om det. Skolan är idag mycket mer informerad om vårt arbete.”

Samverkansrutiner

År 1995 fanns enligt socialsekreterarna i tre av fyra fall (74%) ett rutinmässigt samarbete med skolorna. Tre år senare hade det ökat till 83%. Ökningen var inte statistiskt säkerställd. Formen för samarbetet varierade dock mellan de olika socialdistrikten/stadsdelarna. Det vanligaste var att det fanns någon form av samverkansgrupp (41 resp. 35%). Samverkansgrupper var vanligast på högstadieskolor men de förekom även på låg- och mellanstadiet. I samverkansgrupper ingick skola, polisen, fältassistenter, fritidsgårdspersonal och socialtjänst.

Det näst vanligaste alternativet var att speciella socialsekreterare var avdelade som kontaktmän till skolorna (24 resp. 38%) samt att socialsekreterarna regelbundet fanns med vid elevvårdsteamets sammanträden där det bland annat behandlades om anmälningar skulle göras eller inte (21 resp. 28%). Andra alternativ var skolforum med representanter från IFO (12 resp. 30%), att socialsekreterare var placerade i skolorna som en länk mellan socialtjänsten och skolan (12 resp. 10%).

Även om samverkan var formaliserad hade socialsekreterarna i vissa fall kritik. År 1995 nämnde exempelvis socialsekreterarna i två socialdistrikt att det möjligen förekom samarbete på högre nivåer men att det inte gällde dem. Andra menade att samverkansgrupper hade förekommit tidigare. Omorganisationer hade gjort samarbetet knykigt och fått samverkansgrupperna att läggas ner. I ett socialdistrikt upp-gavs att kontakter med skolan endast kunde ske när det fanns tillräckliga personalresurser, något som det sällan var fallet. Samverkan kunde också förekomma kring ungdomar men inte kring yngre barn. År 1998 beskrev socialsekreterarna i en stadsdel att det inte fanns något rutinmässigt samarbete med skolan i den stadsdelen. De trodde att det hade funnits tidigare, men inte under den tid de arbetat där.

Båda åren hade så gott som alla (86 resp. 90%) önskemål om förändringar när det gällde samarbetet med skolan. Det som flest nämnde år 1995 var att skolpersonalen oftare skulle betrakta IFO som en resurs och inte som en akutinstitution (54%). Det nämndes av närmare en tredjedel år 1998. Det som socialsekreterarna främst (68%) önskade var en mer kontinuerlig kontakt med skolpersonalen. Flera av dem tyckte att det redan fanns bra samarbete eller att de var på rätt väg, men att det behövde utvecklas än mer. Det nämndes endast av var fjärde år 1995. Den skillnaden var statistiskt säkerställd¹¹⁸.

Andra saker som ofta nämndes var behovet av ett ökat förtroende för varandra (31 resp. 41%), mer tid eller resurser för förebyggande arbete

---

¹¹⁸ $\chi^2(1) = 13,03, p < .001$

(23 resp. 40%), gemensam syn på samverkan (14 resp. 35%), samt speciellt ansvariga för samverkan, till exempel i form av en samordnare eller en samverkansgrupp (17 resp. 28%).

”Jag vill ha mer tid till att vistas ute på skolorna, mer tid till förebyggande arbete, men arbetsbelastningen är för hög för att hinna med det. Utredningarna tar all tid.”

Andra kommentarer handlade om att det sker för många och okoordinerade omorganiseringar. Är det inte socialtjänsten som omorganiseras så är det polisen, skolan eller barnomsorgen, vilket betyder att personer som man är van att samarbeta med försvinner. Det menade att det tar tid att bygga upp ett fungerande kontaktnät.

Stadsdelsreformen

Stadsdelsreformen som genomfördes 1997 bidrog till att arbetet inom skola, barnomsorg och socialtjänst i många stadsdelar genomgick en organisatorisk förändring. Bland annat kom vissa socialdistrikt att delas och bli två nya stadsdelar. Vi frågade socialsekreterarna år 1998 om de upplevde att stadsdelsreformen inneburit några förändringar för dem i deras arbete. I sju fall kunde socialsekreterarna varken uttala sig positivt eller negativt om stadsdelsreformen då de hade arbetat för kort tid i sin stadsdel för att kunna göra någon jämförelse. Ungefär var fjärde ($n = 11$) upplevde inte någon skillnad.

”Jag söker upp den jag måste, oberoende av organisation. Vi har en uppdelning med skola och barnomsorg för sig och socialtjänsten för sig, vilket upprätthåller rättssäkerheten. Det för-sämrar inte samarbetet och vi har gemensamma föreläsningar och utbildningar så att vi lär känna varandra.”

Knappt hälften ($n = 18$) tyckte att stadsdelsreformen i huvudsak varit positiv. Övervägande delen av dessa angav att den nya organisationen

med barn, ungdom och skola innebar en större närhet mellan de olika organisationerna. Hur organisationen såg ut varierade mellan stadsdelarna med denna typ av organisation, men i huvudsak var det IFO, skola och barnomsorg som ingick. Den nya närheten mellan skola och socialtjänst upplevdes som positiv i flera bemärkelser: (1) det blev lättare att få kontakt med rätt person som kan skolfrågor och barnomsorgsfrågor, vilket bland annat underlättar resursfördelningen till barn med särskilda behov; (2) samarbetet innebar fler gemensamma föreläsningar och utbildningar än vad som förekommit tidigare; samt (3) att den ökade närheten bidrog till att fler barn aktualiserades tidigare genom att skolan och barnomsorgen inte väntar med att rådfråga och anmäla. Just den gemensamma fortbildningen betraktades av många som mycket positivt eftersom det upplevdes leda till större förståelse, ökad kunskap och gemensamma synsätt i vissa frågor.

Fyra socialsekreterare var negativa till reformen. Tre menade att deras möjlighet att göra ett bra arbete hade minskat. I en stadsdel skar de ned både på chefer, kollegor och administrativ personal, vilket resulterat i ett allmänt kaos från vilket de ännu inte har hämtat sig. I en annan stadsdel berodde den negativa förändringen inte enbart på genomförandet av stadsdelsreformen, utan även att andra organisationer omorganiserade med följderna att upparbetade kontakter bröts. I den tredje stadsdelen tyckte socialsekreteraren att de haft ett bra samarbete med skolan innan omorganisationen men att det var svårt att få något att fungera när nya geografiska områden tillkom som tidigare arbetat anorlunda. Den fjärde negativa kommentaren om reformen var att det i den stadsdelen hade blivit otydligare vad som var skolans och vad som var socialtjänstens ansvar. Detta gällde speciellt ekonomiska resurser till barn med särskilda behov.

Överensstämmelse med skolpersonalens beskrivning

Till sist gjordes en jämförelse mellan skolpersonalens bild av samarbetet med IFO (se kapitel 5) och socialsekreterarnas bild av samar-

tet med skolan. Resultaten visar att överensstämmelsen bara delvis var god. År 1995 var det en relativt stor grupp skolpersonal som var missnöjda med samarbetet när socialsekreterarna var tillfreds; i de 20 fall där socialsekreterarna var mer eller mindre tillfreds¹¹⁹ var skolpersonalen i elva fall missnöja. Det var dock inte i något fall som skolpersonalen var tillfreds och där socialsekreteraren var missnöjd. År 1998 var situationen något bättre. I de åtta fall där socialsekreteraren var tillfreds var skolpersonalen endast missnöjda i två fall. Samtidigt fanns tre fall där skolpersonalen var tillfreds men där socialsekreterarna var missnöjda. Att överensstämmelsen var bättre 1998 bekräftas av en korrelationsanalys¹²⁰. Det betyder att socialsekreterare och skolpersonal bara delvis bekräftar varandras upplevelser.

Sammanfattning

Intervjuer med de socialsekreterare som ansvarat för barnavårdsutredningar om de specialstuderade eleverna visade att andelen som kontaktat skolan minskade från 80% år 1995 till 58% år 1998. Socialsekreterarnas tillfredsställelse ned samarbetet minskade också något över tid, från att tre av fyra var tillfreds år 1995 till knappt hälften år 1998. Ett vanligt problem handlade om sekretess och att socialsekreterarna upplevde att skolpersonalen fann det problematiskt.

I de fall socialsekreterarna inte kontaktat skolan motiverades det främst med att det inte funnits något behov eftersom socialsekreterarna redan haft den nödvändiga kunskapen genom bland annat kontakt med elevens föräldrar. I de flesta av de fallen handlade det emellertid om problem av allvarlig art där skolpersonalen rimligen skulle kunnat bidra med relevant information, alternativt där det skulle kunnat underlätta för skolan att ge eleverna ett relevant skolstöd.

---

¹¹⁹ En 5-gradig skala har använts i analyserna. Läge 4 + 5 betraktas som tillfreds.

¹²⁰ År 1995: $r(n = 26) = .30, p > .05$; År 1998: $r(n = 18) = .56, p < .05$

Kapitel 12

DISKUSSION

Syftet med denna studie var att undersöka hur många elever som av skolpersonal bedöms ha psykosociala problem, hur problemen hantearats och vilken hjälp eleverna får. Med psykosociala problem avses inlärningsmässiga, sociala, beteendemässiga, psykiska och psykiatriska problem. Undersökningen avser 1995 och 1998 och utgår från elever i 23 slumpvis valda grundskolor i Stockholm. Av skolorna drevs 18 av kommunen medan fem var friskolor. Data har samlats in genom enkäter till skolpersonal, intervjuer med skolpersonal och socialsekreterare, genom granskning av Individ- och familjeomsorgens (IFO) personakter samt genom uppgifter från PBU och BUP.

I det här avslutande kapitlet sammanfattas först resultaten med hjälp av de frågor som ställdes i slutet av kapitel 1. Därefter diskuteras resultatens tillförlitlighet och allmängiltighet. Slutligen diskuteras undersökningsresultaten utifrån eventuella förändringar över tid samt möjliga vägar att förbättra stöd och hjälp till barn med psykosociala problem.

Sammanfattning av resultaten

Elevvårdens organisation (frågeställning 1). Samtliga skolor hade skolsköterskor anställda och de flesta hade också antingen psykolog eller kurator. I samtliga skolor förekom elevvårdskonferenser medan klasskonferenser förekom i tre av fyra skolor. Drygt hälften av rektorerna uppgav att de hade en regelbunden kontakt med IFO. Ungefär lika många var tillfreds med samarbetet. En anledning till bristande samarbete var olika syn på sekretess. Andra problem handlade om tidsbrist samt svårigheter att komma i kontakt med rätt person. Elevvården var bättre organiserad i kommunala skolor än i friskolor.

Kunskap om anmälningsskyldighet (frågeställning 2). Kunskap om anmälningsskyldighet varierade bland skolpersonalen. Om det som de hade sämre kunskap var framför allt att anmälningsskyldigheten även gäller när misstankar ännu inte är klarlagda, att det är IFO som ska utreda misstankarna samt att anmälningsskyldigheten inte kan delegeras. Från 1995 till 1998 ökade dock andelen som kände till det. De som hade bäst kunskap var elevvårdspersonalen. De som arbetade i små skolor hade delvis bättre kunskap om anmälningsskyldigheten jämfört med de som arbetade i större skolor.

Förväntade konsekvenser av information och anmälan (frågeställning 3). Skolpersonalen förväntade sig i första hand att en elevvårdskonferens skulle gynna eleven och i andra hand att ett föräldrasamtal skulle göra det. En anmälan till IFO förväntades inte i samma utsträckning gynna eleven. Som grupp betraktad förändrades inte skolpersonalens inställning på något avgörande sätt mellan 1995 och 1998. Inte heller fanns det någon avgörande skillnad i förväntningar mellan olika yrkesgrupper i skolan. Endast till viss del kunde skolpersonalens förväntningar förklaras statistiskt.

Elever med problem (frågeställning 4). Skolpersonalen i de 23 grundskolorna bedömde att 11% av eleverna hade någon form av psykosocial problematik. Andelen var densamma både 1995 och 1998. Det är ungefär samma resultat som i några svenska tvärsnittsstudier¹²¹ och en lägre andel jämfört med i andra studier¹²². Andelen elever med problematik var ungefär lika stor i alla årskurser från ettan till nian. Däremot varierade andelen kraftigt mellan olika skolor, från att ingen elev bedömdes ha problem till över 30% i vissa skolor. Pojkar var överrepresenterade, liksom de med invandrarbakgrund och barn som växte upp i enföräldershushåll. År 1995 fanns det också en klar koppling till skolans sociala närmiljö, medan det sambandet inte längre fanns 1998. Det sista är något överraskande, men kan eventuellt förklaras av föräldrars ökade valfrihet vad gäller valet av skolor till sina

---

¹²¹ Edlund, 1999; Kers & Persson, 1995; Lagerberg m fl, 1994.

¹²² Cederblad & Höök, 1991; Nordström, 1995.

barn, något som rimligen gjort att skolans närmiljö fått mindre förklaringsvärde.

Elevernas problem var av flera slag. De flesta var på ett eller annat sätt skolrelaterade. Om resultaten är tillförlitliga innebär det att ungefär var tionde Stockholmslev vid ett visst tillfälle har inlärningsproblem¹²³. Många av eleverna – till stor del samma elever som har inlärningsproblem – bedömdes också vara oppositionella och bråkiga (8%)¹²⁴ och ha kamratproblem (5%).

Hur stor andel av eleverna som hade en sådan problematik att de borde ha varit aktuella för stöd från andra än skolan är svårt att uppskatta, bland annat eftersom det handlar om bedömningar av problem som är vaga. Ett konkret exempel på denna vaghet återfinns i Socialtjänstlagens formuleringar om samhällets skyldighet att stödja ”barn som far illa”. En försiktig uppskattning är att mellan en fjärdedel och en tredjedel borde ha anmälts till IFO. Det var ungefär lika stor andel båda åren, vilket motsvarar uppskattningsvis 3% av alla elever. Det är samma andel som redovisats i undersökningar från förskolan¹²⁵.

Slutligen talar resultaten för att ungefär 9% av Stockholms elever har psykiska problem av något slag.

Fyra av fem elever hade problem som enligt skolpersonalen berörde minst två organisationer (t ex inlärningsproblem och omsorgssviktande föräldrar). Situationen var likartad vid båda tillfällena. Det talar tydligt för behovet av samarbete mellan olika myndigheter och organisationer. Exakt hur inlärningsproblemen och de psykosociala problemen utanför skolan hänger ihop ger dock inte denna studie något svar på. Vi kan alltså inte säga psykosociala problem leder till inlä-

---

¹²³ Det är nästan samma andel Stockholmslever (11%) som inte uppnått kursmålen i engelska, matematik och svenska i årskurs 9 (Stockholms stad, 1999).

¹²⁴ I Norge och Danmark är andelen elever med beteendeproblem ungefär 10% (Ogden, 1999).

¹²⁵ Sundell, 1997; Sundell & Colbiörnsen, 1999b; Sundell & Flodin, 1997.

ningsproblem, lika lite som vi kan säga att det är andra bakomliggande problem som både leder fram till inlärningsproblem och psykosociala problem utanför skolan (t ex elevens genetiska disposition).

Skolornas hjälp till eleverna (frågeställning 5)? Skolpersonalens bedömningar av elevernas problem byggde framför allt på egna observationer kombinerat med information från klasskamrater eller deras föräldrar, eller elevens föräldrar. Enligt personakterna hade socialsekreterarna informerat skolorna om drygt hälften av de elever de utrett, men den informationen kände de intervjuade i skolorna sällan till. Det var endast i 4% av fallen respektive år som skolpersonalen uppgav att IFO informerat skolorna.

Rent allmänt hade skolpersonalen blivit bättre på att hantera elevernas problem 1998. I de flesta fall hade de diskuterat elevernas problem med någon inom skolan. Den andelen ökade från 1995 till 1998. Andelen som varit aktuell vid en elevvårdskonferens ökade också från knappt 40% till drygt 60%. De allra flesta föräldrar var informerade. Även den andelen ökade över tid. Det var ganska ovanligt att skolpersonalen anmält sina misstankar till IFO; av elever som borde ha anmälts var det endast ungefär en av tio elever som anmälde år 1995 och en av fyra år 1998. Ökningen var statistiskt säkerställd. I allmänhet togs alla kontakter ganska snabbt efter att misstankarna väckts, med undantag för kontakten med IFO. Även det gick snabbare år 1998, i genomsnitt 10 månader jämfört med 17 månader år 1995.

Skolornas reaktion på problemen följde ungefär ett och samma mönster. Först behandlades eleven på klasskonferens, därefter fick eleven stöd (t ex av speciallärare). När problemen kvarstod aktualiserades eleven på en elevvårdskonferens. Först efter att det stöd som då beslutades om inte hjälpt kontaktades eventuellt IFO.

IFO:s arbete med eleverna (frågeställning 6). Av de specialgranskade eleverna var ungefär en fjärdedel aktuella för social barnavård respektive år. Oftast handlade problematiken om föräldrarnas bristan-

de omsorgsförmåga. En ytterligare grupp hade varit aktuell vid ett eller flera tidigare tillfällen och flera skulle också visa sig bli aktuella längre fram i tiden; av de som inte var kända för social barnavård år 1995 kom nästan var fjärde att bli aktuell för social barnavård fram till och med 1998. Det bekräftar tidigare undersökningar¹²⁶ som visat att elever som endast upplevs ha skolproblem många gånger också har en psykosocial problematik utanför skolan. Det kan alltså finnas anledning för skolpersonalen att vara extra uppmärksam på sociala problem även i fall där det till exempel endast förefaller handla om inlärningsproblem. Totalt var knappt hälften av alla specialstuderade elever från 1995 aktuella för social barnavård, alternativt hade varit det. Detta resultat stärker bilden av att det är vanligt att elever med skolproblem också har problem utanför skolan. Om det omvända förhållandet också gäller (dvs. att barn som blir föremål för social barnavård också generellt sett har skolproblem) ger inte vår undersökning något svar på eftersom utgångspunkten är skolpersonalens definition av problem.

Av de elever som blivit föremål för social barnavård hade ungefär en fjärdedel anmälts av skolpersonal.

Hjälp till eleverna (frågeställning 7). De flesta (ungefär 80%) av eleverna som bedömdes ha någon form av problematik har också fått någon form av hjälp. Vanligast var hjälp från skolan, något som drygt sju av tio fått. Näst vanligast var hjälp från IFO. Det hade varit fjärde fått år 1995 och var femte år 1998. Slutligen hade ungefär var tionde varit aktuella vid PBU/BUP år 1995 och ungefär lika många vid PBU år 1998. Vad gäller den sista siffran ska det observeras att information i det fallet saknas från BUP för 1998.

Med utgångspunkt från skolpersonalens bedömningar om problematiken hade ungefär tre av fyra av dem med skolrelaterade problem fått hjälp från skolan, en av tre av dem som borde ha anmälts till IFO samt ungefär en av tio av dem med psykiska problem.

---

¹²⁶ T ex Kendall-Tackett & Eckenrode, 1996; Ohlsson, 1993.

Socialsekreterarnas upplevelser (frågeställning 8). Intervjuer med de socialsekreterare som ansvarat för barnavårdsutredningar visar att andelen som kontaktat skolan minskade från 80% år 1995 till 58% år 1998. Minskningen är statistiskt säkerställd men bör betraktas med viss försiktighet eftersom underlaget är litet och dessutom endast bygger på barnavårdsutredning om barn som skolpersonalen bedömt hade problem. Kontakten hade i samtliga fall handlat om informationsinhämtande under utredningen och i inget fall om samverkan kring beslut om insatser. Socialsekreterarnas tillfredsställelse med samarbetet minskade också något över tid, från att tre av fyra var tillfreds år 1995 till knappt hälften år 1998.

De socialsekreterare som inte kontaktat skolan motiverade det oftast med att det inte funnits något behov eftersom socialsekreterarna redan ansåg sig ha tillräcklig kunskap genom bland annat kontakt med elevens föräldrar. I de flesta av de fallen handlade det emellertid om problem av allvarlig art där skolpersonalen rimligen skulle kunnat bidra med relevant information, alternativt där det skulle kunnat underlätta för skolan att ge eleverna ett relevant skolstöd.

Tillförlitlighet och allmängiltighet

Undersökningsresultaten bedöms ha relativt stor allmängiltighet för situationen i Stockholm. De 23 skolor som ingår i undersökningen har valts ut slumpmässigt från samtliga grundskolor som fanns i Stockholm år 1995. Samtliga som arbetar i dessa skolor och som kom i daglig kontakt med eleverna ombads besvara en enkät, något som de flesta också gjorde. Bortfallet av svar bedöms dessutom vara av mindre betydelse eftersom de elever som bedömdes ha psykosociala problem bör ha rapporterats av andra lärare i samma skola. Från de närmare ett tusen elever som respektive år bedömdes ha psykosociala problem valdes 148 ut slumpmässigt från varje undersökningsår. Dessa elever

har sedan undersökts mer noggrant genom information från skolpersonalen och i förekommande fall från IFO:s personakter samt från PBU och BUP. Det talar för att resultaten bör vara relativt allmängiltigt för Stockholms skolor. Det ska dock noteras att det skett en klar ökning av friskolor i Stockholm under 1990-talet sista år. Av de 23 grundskolorna var fem friskolor, i vilka ungefär 800 elever gick. Det betyder att andelen elever som gick i friskolor var ungefär 10%, vilket väl motsvarar situationen i Stockholm 1998 men var väl högt för 1995. Det är oklart hur allmängiltiga resultaten är för hela Sverige. Enligt offentlig statistik har exempelvis Stockholm en högre andel barn som är aktuella för social barnvård än vad som är normalt i Sverige¹²⁷.

Den exakta innebörden av psykosocial problematik är omdiskuterad; det en lärare anser är ett problem kan en annan betrakta som inom det normalas gränser. En undersökning av en så vag företeelse kan därför aldrig bli bättre än den definition som används. Det är därför viktigt att vara medveten om att skolpersonalens bedömning av elevernas problematik kan diskuteras och att det troligen finns direkta felaktigheter. I denna studie har skolpersonalen fått utgå från ett 30-tal konkreta problembeteenden eller symtom på problem. Dessa beteenden och symtom har valts för att täcka in en vid definition på barn och ungas psykosociala problem, det vill säga inte bara sådant som rör skolan (t ex elever med inlärningsproblem), utan även sådant som rör andra delar av barns liv, till exempel en otrygg hemmiljö och psykologiska problem vars ursprung inte behöver finnas i skolsituationen. Tanken har varit att olika typer av problem påverkar varandra och att det är viktigt att ha ett helhetsperspektiv på barns situation. Valet av en vid definition tycks ha blivit bekräftat eftersom många elever med skolproblem också hade problem som berörde IFO. Den vida definitionen har således gett oss en ökad kunskap om sambanden mellan en allvarlig social problematik och andra typer av problem som exempel-

---

¹²⁷ Det ska observeras att vi inte vet om den högre andelen beror på mer problem i Stockholm, att det finns mer resurser i Stockholm vilket gör att barnen upptäcks eller om det avspeglar en annan ideologi bland socialsekreterarna om vilka som bör få hjälp.

vis inlärnings svårigheter. Något som talar för att resultaten har hög trovärdighet är att ungefär samma resultat erhållits både 1995 och 1998. Det faktum att de flesta (ca 80%) av eleverna var aktuella för någon form av hjälp från någon verksamhet vid respektive undersökningstillfälle talar också för att skolpersonalens bedömning var förhållandevis tillförlitliga.

Undersökningen har dock en rad begränsningar som är viktiga att vara medveten om. En första handlar om urvalet av skolpersonal som besvarat frågor om anmälningsskyldighet och förväntningar på en anmälan. Endast de som haft elever som hade psykosociala problem har intervjuats. Det gör att resultaten om skolpersonalens kunskap om anmälningsskyldighet och attityder till att informera inte kan generaliseras till alla som arbetar i skolan; det är möjligt att personalen som inte rapporterat att de hade någon elev med problem hade bättre eller sämre kunskap om anmälningsskyldigheten. En annan undersökning¹²⁸ av ett representativt urval lärare och fritidspersonal från fem Stockholmsstadsdelar ger dock ett likartat resultat som i denna undersökning.

En andra begränsning är att resultaten inte säger något om hur många elever som generellt sett är aktuella för insatser från IFO. Det kan finnas fler elever som varit aktuella för utredning eller bistånd än de som skolpersonalen bedömde ha problem och som varit registrerade vid IFO (dvs. som det funnits en personakt om).

En tredje begränsning är att endast en skolpersonal har intervjuats om de specialstuderade eleverna. Det är teoretiskt möjligt att just den som valts ut haft sämre kunskap om elevens situation. För att undvika denna felkälla har vi i första hand valt ut elevens klasslärare och i andra hand skolkurator eller skolpsykolog, det vill säga de som rimligen har bäst kunskap om elevernas psykosociala situation. Jämförelser av intervjuer med olika skolpersonal om samma elev som redovisas av

---

¹²⁸ Sundell & Colbiörnsen, 1999b.

Sundell och Colbiörnsen (1996) från datainsamlingsåret 1995 talar för att skillnaderna är små.

En fjärde begränsning är att beskrivningen av IFO:s insatser till eleverna bygger på den information som finns i barnens personakter. Som framgått av kapitel åtta var det minst ungefär 4% av barnen som var aktuella för ”öppenvård” och för vilka det inte fanns en personakt. Vidare har den dokumentation som finns i personakter ofta visat sig vara selektiv¹²⁹. För att försöka hantera den bristen har vi fokuserat på övergripande fakta i personakterna (t ex om eleven varit aktuell eller inte). Ändå finns det två viktiga invändningar mot tillförlitligheten i resultaten som bygger på personakterna. Det första är att alla beslut inte finns dokumenterade personakten. Det andra handlar om oklarheten i vad vissa typer av hjälp egentligen innebär. Ett konkret exempel på det är samtalsstöd, något som kan pågå vid ett tillfälle eller regelbundet under flera år.

Till sist ska det konstateras att undersökningen har ett tydligt myndighetsperspektiv, där utgångspunkten varit skolpersonalens bedömningar av elever med behov av särskilt stöd. Däremot beskrivs inte hur eleverna upplever sin situation eller hur föräldrarna gör det. Det finns undersökningar som visat att det finns tydliga skillnader i uppfattning mellan ungdomar och olika tjänstemannagrupper. En kanadensisk studie jämförde uppfattningen hos socialarbetare, forskare och ungdomar som bedömts fara illa¹³⁰. Socialarbetare och forskare var oftast eniga medan överensstämmelsen var lägre mellan ungdomarna och socialsekreterarna respektive forskarna. Det var vanligare att socialsekreterarna och forskarna uppfattade att det förekommit övergrepp eller omsorgssvikt än vad ungdomarna uppgav. Det var relativt ovanligt att ungdomarna nämnde problem utan att socialsekreterarna och forskarna också gjorde det.

---

¹²⁹ Se Sundell & Egelund (2000) för en forskningsgenomgång.

¹³⁰ McGee, Wolfe, Yuen, Wilson & Carnochan, 1995.

Med dessa reservationer menar vi att undersökningen tillför viktig kunskap till ett område där kunskapen är bristfällig. I återstoden av detta kapitel kommer vi att diskutera ett antal frågor som berör elever med olika typer av problem.

Förändringar mellan 1995 och 1998

Eftersom samma 23 grundskolor undersökts med tre års mellanrum finns förutsättningar att diskutera förändringar över tid.

Förekomsten av problem. Båda åren bedömdes ungefär 11% av eleverna ha någon form av problem i eller utanför skolan. Ingenting i resultaten talar alltså för att andelen elever med problem har förändrats under de tre åren. Det kan tyckas överraskande eftersom många har varnat för att lågkonjunkturen under 1990-talet första hälft och de åtföljande kommunala besparingarna har gjort att flera barn far illa. Barns situation skulle ha förvärrats dels genom den stress som föräldrar kan känna vid långtidsarbetslöshet, dels genom att samhället skurit ner på resurserna för stöd och hjälp till barn i en utsatt position. Att lågkonjunkturen medfört ett kraftigt ökat antal arbetslösa föräldrar är väl dokumenterat. Det finns också internationella undersökningar¹³¹ vars resultat kan tolkas som att en ekonomiskt utsatt position ökar stressen inom familjen och därmed också vissa föräldrars omsorgsförmåga. Det är dock inte självklart att resultat som är giltiga i andra länder också gäller för Sverige. Långtidsarbetslösa i Sverige har fortfarande en förhållandevis god ekonomisk standard jämfört med långtidsarbetslösa i andra länder.

Det är inte heller klarlagt att de kommunala besparingar som skett verkligen gått ut över verksamheter som rör barn och unga. De besparingar som skett inom grundskolan är relativt marginella i ett historiskt perspektiv; trots besparingarna under 1990-talet har skolan ändå enligt

---

¹³¹ Se till exempel Lundström & Wiklund (2000) för en genomgång av forskning.

Skolverket (1998) ungefär samma resurser som år 1980. Det ska också noteras att det fanns mer skolpersonal¹³² per elev år 1998 än 1995 i de 23 undersökta grundskolorna. Det är därför inte direkt överraskande att resultaten talar för en likartad andel elever med problem de båda åren 1995 och 1998.

Det ska noteras att vår undersökning inte ger något underlag för att diskutera situationen före 1995 och efter 1998. Det är alltså möjligt att det skett en ökning av problem från 1980-talets slut till 1995, liksom efter 1998. Det kan dock konstateras att andelen elever med problem vår undersökning inte kan betraktas som anmärkningsvärt hög när en jämförelse görs med andra undersökningar från 1970- och 80-talen.

Skolornas elevvård. Resultaten talar för att organisationen av skolornas elevvård såg ungefär lika ut både 1995 och 1998. Elevvårdspersonalen var nästan lika omfattande båda åren, liksom också förekomsten av klass- och elevvårdskonferenser. Samtidigt tycks arbetet med elevers problem ha förbättrats mellan 1995 och 1998. Det blev exempelvis nästan dubbelt så vanligt att elevernas problem aktualiserats av personal från elevens tidigare skola eller förskola. Vidare kom skolpersonalen oftare att diskutera elevernas problem med föräldrarna, eleverna aktualiserades oftare till en elevvårdskonferens, IFO kontaktades oftare och fler elever erbjöds stöd. Man blev även snabbare med att kontakta IFO. Flera bland skolpersonalen upplevde också att elevvården gynnade eleverna.

Handläggningen av elevernas problem följde ungefär samma väg båda åren, något som innebar att det i genomsnitt tog sex månader innan eleverna fick specialpedagogisk hjälp. I allmänhet upptäcktes elevens problem snabbt. I ungefär hälften av fallen informerades skolpersonalen redan av avlämnande lärare och innan eleven började i klassen. I övriga fall upptäcktes problemen i allmänhet inom någon månad sedan eleven börjat i klassen. Elevens problem diskuterades sedan

---

¹³² Exklusive administrativ personal.

snabbt på en klasskonferens, alternativt att elevvårdspersonal informerades. Problemet var alltså inte att skolpersonalen undvek att diskutera elevernas svårigheter med andra. Istället förefaller det som att problemen börjar först därefter. Det var nämligen inte alltid som dessa konferenser resulterade i hjälp, i varje fall inte som avhjälppte problemen. När elevens problem kvarstod blev nästa steg att ta upp elevens problem på en elevvårdskonferens. Efter att ett nytt försök att hjälpa eleven inom skolans ram misslyckats, kontaktades till sist IFO. Då har det år 1998 gått i genomsnitt tio månader sedan misstanken väcktes.

Den stegvisa gången med successivt mer engagemang från skolans sida är inte fel i sig, eftersom en grundprincip i allt stöd och hjälp bör vara att söka lösningar så nära elevens vardag som möjligt och att inte använda mer resurser än nödvändigt. Ett problem blir det först om eleven har andra behov än de som skolan kan tillgodose. Av eleverna med angivna skolproblem hade tre av fyra samtidigt, enligt skolpersonalen, sociala eller psykiska problem. Konsekvensen av skolans otillräckliga försök att lösa problemen blir alltså att det inträffar en förse-ning, som inte är obetydlig. Det ska noteras att ovanstående inte handlar om att ersätta skolans hjälp med andra myndigheters hjälp. Det handlar om att komplettera skolornas hjälp med annan hjälp. I annat fall blir följden att skolorna försöker lösa elevernas beteendeproblem och otrygga hemtillvaro genom att erbjuda extra inlärningsstöd. Det är naturligtvis otillräckligt¹³³. Ett exempel på det är Emil som beskrivs i inledningen av kapitel fyra. Emil beskrivs som orolig och okoncentrerad. Han är störande på lektionerna och struntar i undervisningen. En bidragande orsak till det är troligen hans hemsituation med en missbrukande mamma som inte förmår se sonens behov. Kanske kan specialundervisning hjälpa Emil lära sig engelska men det löser inte hans oro över mammans situation. Ett annat exempel är Eva som beskrivs i inledningen av kapitel sju. Hon blev regelbundet slagen av sin alkoholo-

---

¹³³ Resultatet av enskild undervisning kan dock bli att det uppstår en nära och förtroendefull relation mellan pedagog och elev, något som kan leda till att eleven berättar om sin situation både i och utanför skolan.

liserade pappa. Hennes koncentrations- och inlärningsproblem försvinner knappast med hjälp av specialundervisning. Sammanfattningsvis är det bra att skolan klarar att ge hjälp inom sitt område, men ibland behövs också hjälp från annat håll.

Även om ett huvudresultat är att elevvården har förbättrats finns det samtidigt delar som behöver åtgärdas. Trots förbättringen från 1995 till 1998 var det bara en av fyra barn som anmäldes till IFO. Den frågan behandlas i nästa avsnitt. Ett annat resultat som reser frågor om hur elevvården fungerat är att faktorer som elevens kön, föräldrarnas civilstånd och familjens etniska bakgrund påverkade vilka kontakter som togs. Det var exempelvis vanligare att föräldrarna skulle kontaktas när eleven var en pojke och när familjen inte hade invandrarbakgrund. Det var också vanligare att IFO kontaktades om eleven var en flicka och föräldern var ensamstående. Det är naturligtvis möjligt att det finns rationella förklaringar till ovan nämnda resultat, men samtidigt antyder det att elevvården till en del baseras på fördomar.

Samarbete mellan skola och IFO. Undersökningen visar att de flesta elever hade problem som berörde minst en organisation utöver skolan. Bland annat fick var fjärde elev med inlärningsproblem samtidigt hjälp från socialtjänstens IFO. Behovet av samarbete är med andra ord stort. Våra resultat talar för att samarbetet mellan skola och IFO till vissa delar förbättrades mellan 1995 och 1998. Skolpersonalens fick till exempel bättre kunskaper om anmälningsskyldigheten. De anmälde oftare och snabbare de elever som borde anmälas. I andra viktiga avseenden tycks ingen direkt förändring ha skett. Skolpersonalens förväntningar på vad en anmälan skulle medföra var ungefär desamma vid båda tillfällena. Det var bara varannan som ansåg att en anmälan till individ- och familjeomsorgen skulle gynna eleverna medan ungefär var tredje tyckte att det vore att svika elevens förtroende och närmare hälften trodde att det skulle försvåra föräldrasamarbetet. Det är därför inte direkt överraskande att det år 1998 fortfarande bara var ungefär var fjärde elev som borde ha anmälts till IFO som också blivit det. Det är en lägre andel än vad undersökningar om förskolepersonals

anmälningsbenägenhet visat; mellan var tredje och hälften av förskolebarn anmäls¹³⁴.

Bilden för IFO:s handläggning av anmälningar talar också för att vissa förbättringar skett medan andra inte förändrats i grunden. Till det positiva hör att utredningstiden i det närmaste halverades, från i genomsnitt elva till fem månader. I de flesta fall kom utredningen också att leda till någon form av insats för elev eller föräldrar. Att barnavårdsutredningarna gick snabbare 1998 än 1995 är troligen en viktig faktor för att förbättra skolpersonalens förtroende för IFO:s försök att hjälpa eleverna. De tidigare utredningarna som kunde pågå både ett och två år kan knappast ha bidragit till ett ökat förtroende för IFO:s förmåga att hjälpa eleverna. Däremot kvarstår ett annat möjligt problem i samarbetet mellan skolan och IFO. I de fall eleverna blivit föremål för en barnavårdsutredning inom IFO så var det inte självklart att socialsekreterarna skulle kontakta skolpersonalen. Det hade skett i ungefär två av tre fall och var mindre vanligt år 1998 än 1995¹³⁵. Socialsekreterarna tycks också främst ha betraktat skolan utifrån deras egna behov och i första hand sett skolpersonalen som informationslämnare. Däremot tycks de inte sett skolpersonalen som en självständig agent, som med den rätta informationen från IFO, själva skulle kunna hjälpa eleverna. De höll sällan uppgiftslämnarna informerade om pågående utredningar. Intervjuerna antyder också att många socialsekreterare inte hade ett helhetsperspektiv på barnen utan betraktade skolan och socialtjänsten som två av varandra oberoende verksamheter. Ett vanligt problem enligt socialsekreterarna var att skolpersonalen upplevde problem med sekretessen.

---

¹³⁴ Sundell, 1997; Sundell & Colbiörnsen, 1999b; Sundell & Flodin, 1997.

¹³⁵ Det finns naturligtvis fall då en kontakt med skolan inte behöver tas. Det ska också noteras att antalet barnavårdsutredningar som resultaten baseras på bara är ungefär 40 per år och att urvalet är selektivt (dvs att utgångspunkten är att skolpersonalen ansåg att barnet hade problem).

Det har visat sig vara viktigt att socialsekreterare fortsätter att hålla kontakt med dem som anmäler misstankar om att barn far illa¹³⁶. En möjlig förklaring till att socialsekreterarna inte haft bättre kontakt med skolpersonalen är att de låter metoder i socialt arbete styra kontakten med skolpersonalen snarare än de sekretessregler som gäller. Flera av de intervjuade socialsekreterarna motiverade bristande kontakt med att utredningen bedrevs med föräldrarnas samtycke, något som gav föräldrarna rätt att bestämma vilka som socialsekreteraren fick informera om barnavårdsutredningen. Det är dock ett missförstånd att föräldrar kan påverka socialsekreterarens kontakter under utredningen. Som framgår av 50a § Socialtjänstlagen får socialsekreteraren ”konsultera sakkunniga samt i övrigt ta de kontakter som behövs” för att utreda om socialnämnden behöver ingripa till en underårigs skydd eller stöd. Det gäller alltså oberoende av vad barnets föräldrar anser eftersom barnets behov av skydd alltid går före föräldrars rätt till integritet. Den som utreder barnets sociala situation kan därför alltid ta kontakt med exempelvis skolpersonal under utredningen om det behövs för att kunna utreda barnets situation. En rimlig utgångspunkt är att skolpersonal alltid har viktig kunskap eftersom de träffar barnet så gott som dagligen och kan jämföra dess agerande mot det normala och mot hur barnet uppträtt tidigare. Socialsekreteraren däremot träffar i bästa fall barnet i en för barnet ny och stressfull situation.

Samarbete mellan skola och föräldrar. Glädjande nog ökade andelen föräldrar som informerats om sina barns problem. År 1998 var det nio av tio som skolpersonalen varit i kontakt med om problemen. Den genomsnittliga tiden som gick från misstanke till kontakt var vid båda tillfällena tre månader. I dessa genomsnittliga siffror döljs dock en stor variation, allt från att föräldrarna kontaktats omedelbart till att det tagit två år eller mer. Det sista kan knappast betraktas som acceptabelt. Som Ståhle (2000) har visat är föräldrar så gott som alltid mycket engagerade i sina egna barn och vill vara delaktiga i deras skolsituation. Eftersom de flesta föräldrar kan hjälpa sina barn förutsätter det att de informeras om problem som uppstår kring eleverna.

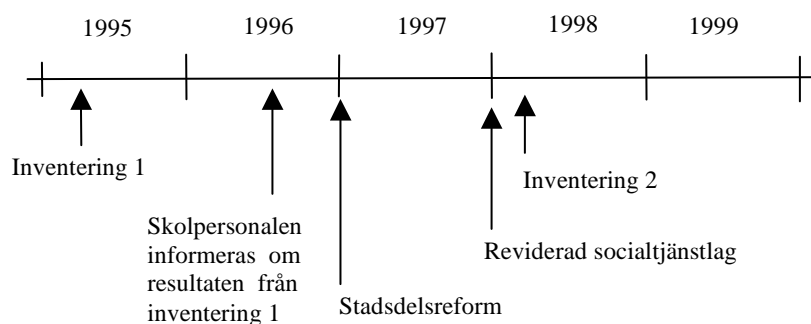
¹³⁶ Hallett, 1995; Sundell, 1997; Sundell & Flodin, 1997.

Hjälp till eleverna

Undersökningen visar sammanfattningsvis att skolornas elevvård till en del förbättrats från 1995 till 1998. Samtidigt kvarstår allvarliga brister i både skolans och IFO:s handläggning av elever med psykosociala problem. Framför allt var det bara var fjärde elev som borde ha anmälts till IFO som också hade blivit det år 1998. Inte heller har skolpersonalens och socialsekreterarnas inställning till varandra förändrats i något väsentligt avseende.

Vår undersökning ger inget säkert svar på varför vissa förändringarna skett medan andra inte gjort det. Det är åtminstone tre viktiga förändringar som ägt rum mellan de två inventeringarna 1995 och 1998 (figur 11:1):

- (1) dåvarande Stockholms skolförvaltning informerade skolpersonalen under hösten 1996 om de brister som framkom i undersökningens första inventering.
- (2) stadsdelsreformen i januari 1997 som bland annat syftade till att utveckla samarbetet mellan olika verksamheter.
- (3) revideringen av socialtjänstlagen som trädde i kraft i januari 1998 och som tydligare betonar tjänstemäns anmälningsskyldighet.

Figur 11:1 Förändringar mellan de två inventeringarna

Dessutom har det under lång följd av år skett förändringar inom skolan som kan antas gynna samarbete. Bland annat kan införandet av arbetslag antas gynna samarbete.

Eftersom samtliga 23 skolor blivit föremål för samtliga förändringar går det inte att logiskt avgöra om en eller flera haft effekt¹³⁷. I rapportens avslutande avsnitt får vi därför nöja oss med att föra en mer allmän diskussion om vad som kan göras för att bättre hjälpa elever med psykosociala problem.

Utvecklat samarbete mellan myndigheter. Att samarbete mellan skolan och IFO inte var mer utvecklad än vad resultaten ger bild av är egentligen inte förvånande. Samarbete som organisationsform bygger till stor del på frivillighet från de samverkande parternas sida. Det finns inte några färdiga modeller för hur samarbete mellan myndigheter ska bedrivas och inga färdiga roller för aktörerna att kliva in i. Det skapar problem som berör gränsdragningar, bland annat vad gäller juridiska, ekonomiska och organisationskulturella faktorer. För att utveckla samarbetet krävs förmodligen förändringar på flera olika plan¹³⁸.

Utbildning. För det *första* tror vi att grundutbildning och fortbildning av skolpersonal och socialsekreterare behöver ses över. Det handlar både om mer kunskap om varandras respektive arbetsuppgifter, om aktuell lagstiftning och allmän kunskap om samarbete och dess förutsättningar. Ett exempel på något som kan få skolpersonal besviken över IFO:s arbete är att en anmälan inte garanterar att barnet får en insats. I vår studie var det drygt hälften av barnen som anmäldes som

---

¹³⁷ Man ska komma ihåg att när den andra datainsamlingen gjordes våren 1998 hade det bara gått några månader sedan den nya Socialtjänstlagen trätt i kraft och bara ett drygt år sedan stadsdelsreformen genomfördes. Det är möjligt att effekterna av dessa förändringar visar sig längre fram.

¹³⁸ Jfr Macdonald, 1998.

fick det. I en studie av samarbete i fem Stockholmsstadsdelar¹³⁹ efterlyste ungefär hälften av skolpersonalen mer kunskap om barn i riskzonen och om anmälningsskyldighet, en tredjedel ville veta mer om sekretesslagen och var femte hur samarbete ska kunna utvecklas. Även om information och utbildning är viktigt menar vi att det inte räcker med det för att åstadkomma förändringar i framtiden.

Rutiner. För det *andra* menar vi att både skolan och IFO behöver se över sina rutiner för hur samarbetet dem mellan ska se ut. Vem sköter kontakten med IFO? Hur ska en anmälan från skolan tas emot? Vilken återkoppling av information kan och bör ges till skolan? När bör inte skolan kontaktas för informationsinhämtning? Båda yrkesgrupperna behöver också fortlöpande diskutera vilka barn som tillhör respektive målgrupp och vilka kriterier som måste vara uppfyllda för att respektive verksamhet ska ingripa. Förutom att en sådan diskussion kan ge bättre förutsättningar att hjälpa eleverna kan det förhoppningsvis också bidra till en mer ödmjuk inställning till varandras arbete och därmed även underlätta samarbetet.

Av den ovan nämnda studien av samarbete i fem Stockholmsstadsdelar framgick också att de sektionschefer som fått ansvaret för att utveckla samarbete kände sig osäkra om vilken målsättningen egentligen var eller vilka ramar de hade att röra sig inom. Det berodde inte på att samarbete var lågprioriterat av respektive stadsdels nämndordförande och stadsdelschef. Vi menar därför att samarbetet behöver ha ett konkret mål och avgränsad tidsplan för att ges en förutsättning att bli något annat än möten mellan tjänstemän. Tydlighet är för övrigt inte bara viktigt för den egna verksamheten utan även för andra verksamheter som samarbetet ska bedrivas tillsammans med så att de vet vilket uppdrag som respektive verksamhet har.

Vi tror också att det är av största vikt att alla parter som samarbetar fortlöpande ges en möjlighet att se värdet av samarbetet. Den som inte

---

¹³⁹ Sundell & Colbiörnsen, 1999b.

ser vinsten med det merarbete som samarbete på kort sikt alltid innebär, förlorar annars snabbt motivationen att samarbeta. Därför är det viktigt att socialsekreterare fortsätter att hålla kontakten med skolpersonal efter att en anmälan gjorts. Det är också viktigt elevens närmaste skolpersonal hålls informerad. Utifrån våra intervjuer tycks exempelvis elevassistenter och fritidspersonal uppleva att de sällan får relevant information. Enligt uppgift från juridisk expertis ska detta vara möjligt för socialsekreterare att hålla till exempel skolpersonal informerad om vissa fakta inom ramen för gällande lagstiftning¹⁴⁰. Samtidigt är sekretessproblem något som ständigt förs fram som ett hinder för samarbete. Kanske är det dags att börja diskutera förändringar av sekretesslagen för att underlätta samarbetet kring barn i behov av särskilt stöd?

Det är viktigt att vara medveten om att samarbete kräver tid och resurser för att kunna utvecklas. När det finns speciellt avdelade projektledare som driver samarbetet blir också resultatet bättre.

Några skolor hade socialsekreterare som arbetade i skolan. Det kan vara en väg för att överbrygga misstro mellan olika yrkesgrupper och att förbättra samarbetet. Samtidigt kan en sådan form av fysisk integrering leda till andra problem, något som Sjöblom (1996) fann i en utvärdering av en försöksverksamhet där en socialsekreterare fick sin arbetsplats förlagd till polisens lokaler. I det fallet förbättrades samarbetet mellan socialsekreteraren och polisen, samtidigt som det uppstod nya samarbetsproblem mellan socialsekreteraren och kollegorna inom IFO.

Forskning. För det *tredje* behövs mer och bättre forskning om hur samarbete kan utvecklas och vilka specialpedagogiska insatser som bäst hjälper elever. I det sammanhanget har det från flera håll förts

---

¹⁴⁰ Huvudregeln är alltid att få föräldrarnas tillstånd att mobilisera alla goda krafter till elevens stöd. Om det skulle visa sig omöjligt har exempelvis socialarbetare ändå möjlighet att ge viss information till skolpersonal, t ex att en utredning fortfarande pågår eller att den avslutats.

fram behovet av evidensbaserad kunskap¹⁴¹. Därmed avses att klinisk kunskap integreras med systematisk vetenskap. Med det sista avses framför allt randomiserade undersökningar. En randomiserad undersökning innebär att slumpen får avgöra vilken som får exempelvis behandling A och vilken som får behandling B. Genom den slumpmässiga fördelningen kontrolleras för skillnader som annars kan uppstå på grund av olikheter i bakgrund och problematik. Randomiserade undersökningar ger säkrare kunskap än andra utvärderingsstrategier som exempelvis klinisk kunskap eller sambandsstudier. Det betyder inte att klinisk kunskap eller processkunskap är irrelevant. Att söka kunskap om en viss förändring i arbetsledning, organisation eller resurser utvecklar samarbetet innebär inte att man samtidigt är ointresserad av hur och varför förändringen är effektiv.

Kunskapssammanställning. För det *fjärde* behöver den vetenskapliga kunskapen sammanställas och presenteras på ett sådant sätt att skolpersonal och socialsekreterare enkelt kan ta den till sig. För forskare är det idag svårt att hålla sig uppdaterad med forskningsfronten eftersom den vetenskapliga produktionen är så omfattande och hela tiden i ökande. Mycket av forskningen blir också allt mer specialiserad där endast en liten del undersöks åt gången. Därmed minskar också överblickbarheten. Inför denna enorma kunskapsproduktionen är det inte konstigt om enskilda tjänstemän känner sig osäkra och inte prioriterar att ta del av forskningen.

Ovanstående fyra punkter ska inte betraktas som en färdig lista. Ordningen vi presenterat dem på utgör inte heller någon prioriteringslista utan snarare en tidsmässig ordning från utbildning, över handläggning till forskning.

Anmälningsskyldighet. Den anmälningsskyldighet som finns för alla som arbetar med barn (71 § Socialtjänstlagen) kan ses som en form av

---

¹⁴¹ T ex Boruch, 1997; Macdonald, 1998; Pettersson & Wigzell, 1999; Rossi & Freeman, 1993

samarbete. Skolpersonalens benägenhet att anmäla misstankar till IFO har i det närmaste fördubblades från 1995 till 1998. Samtidigt var det bara en av fyra elever med en problematik som borde ha anmälts som också blev det under 1998. Här finns uppenbarligen ett viktigt område för skolorna att arbeta vidare med.

I det sammanhanget är det oväsentligt att många av eleverna – skolpersonalen ovetande – redan var kända av IFO. Anmälningsskyldigheten är en tvingande lag och är naturligtvis inte beroende av skolpersonalens prioriteringar. En konsekvens av att skolorna inte anmälde eleverna är att IFO får en sämre kunskap om elevernas situation, något som rimligen minskar förutsättningarna att hjälpa eleverna.

Det är dock inte bara skolorna som behöver bli bättre på att informera IFO om elever med misstänkta eller konstaterade problem. Resultaten visar att socialsekreterarna bara kontaktade skolorna i sex av tio barnvårdsutredningar. Frånvaron av kommunikation mellan skola och IFO gör att båda organisationerna får en begränsad bild av elevens behov. Det kan få olyckliga konsekvenser som exemplet med David i kapitel 10 visar. Ända sedan David börjat skolan hade skolpersonalen varit oroad för hans situation. Hans frånvaro från skolan var också hög. Oron har resulterat i ett flertal elevvårdskonferenser, men ingenting därutöver vad gäller åtgärder från skolans sida. Samtidigt visar IFO:s personakt att David har varit aktuell inom IFO sedan födelsen då det övervägdes om han skulle tvångsomhändertas på grund av mammans missbruk. Under årens lopp har familjen varit föremål för ett otal insatser, liksom att mamman periodvis vårdats för depressioner. Mycket talar för att Davids höga frånvaro i skolan beror på att han varit rädd att mamman skulle begå självmord och att han därför stannade hemma med henne. Det tragiska med Davids öde är att skolan och IFO arbetat helt oberoende av varandra. Med den samlade kunskapen från IFO och skolan skulle David och hans mamma kunnat få relevant hjälp.

Elevvård. Andelen elever som hade psykosociala problem varierade kraftigt mellan de olika skolorna, mellan 0 och 30%. De skolor som hade många elever med problem år 1995 hade det i allmänhet också 1998. Förekomsten kunde främst förklaras av faktorer som ligger utanför skolans kontroll (barnets kön, nationalitet och föräldrarnas civilstånd). Det talar i sin tur för en flexibel elevvård som är avpassad efter de problem som finns bland eleverna. Elevvården varierade också mycket riktigt i de undersökta skolorna, men inte utifrån förekomsten av problem eller utifrån närområdets sociala status. Det var alltså inte skolor med många problemelever eller med förutsättningen för många (i form av en socialt belastad närmiljö) som hade en bättre elevvård. Resultatet är logiskt eftersom elevvårdsanslaget baseras på en schablon per inskriven elev. Skolan får alltså lika mycket resurser oberoende av om eleven har speciella behov eller om den inte har det. Det kan leda till att elevvårdspersonalen får mycket olika förutsättningar. I skola R fanns exempelvis 500 elever, varav nästan en tredjedel hade hemspråks- eller svenska 2-undervisning och 140 bedömdes ha någon form av psykosocial problematik. I skola L fanns 400 elever varav 25 hade hemspråks- eller svenska 2-undervisning och 20 bedömdes ha psykosociala problem. I båda skolorna fanns en heltidsanställd skolpsykolog och en skolsköterska som arbetade ungefär 15 timmar i veckan. Även om elevvårdspersonalen i skola L haft bättre förutsättningar för sitt arbete kan man ändå ifrågasätta deras förutsättningar att uträtta ett rimligt arbete. Sedan kan man naturligtvis diskutera om elevvårdsbudgeten är avgörande. Kanske handlar det också om hur resurserna utnyttjas. Dagens skolledare i Stockholm kan dessutom disponera om skolans resurser så att elevvården förstärks eller tvärtom.

LITTERATUR

- Achenbach, T. M. & Edelbrock, C (1983). Manual for the Child Behavior Checklist. Burlington: University Associates in Psychiatry, 1983:56.
- Benda, B. B. & Tollett, C. L. (1999). A study of recidivism of serious and persistent offenders among adolescents. Journal of criminal justice, 27, 111-126.
- Boklund, A. (1995). Olikheter som berikar? Möjligheter och hinder i samarbetet mellan socialtjänstens äldre- och handikappomsorg, barnomsorg samt individ- och familjeomsorg (Rapport i socialt arbete 71 - 1995). Stockholms universitet: Socialhögskolan.
- Boruch, R. (1997). Randomized experiments for planning and evaluation. A practical guide. Thousand Oaks, ca: Sage, Applied Social Research Methods Series, Vol. 44.
- Cederblad, M. & Höök, B. (1991). Östgötastudien. Stressreaktioner och beteendestörningar hos barn på 80-talet i Östergötland (Rädda barnens rapportserie 1991:1). Stockholm: Rädda barnen.
- Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. Psychometrika, 16, 297-334.
- Davén, E. & Sundell, K. (1998). Samverkan i riskzonen. Samverkan inom sektorsövergripande barn- och ungdomsprojekt i Stockholm 1996-1997 (FoU-rapport 1998:3). Resursförvaltningen för skola och socialtjänst: FoU-enheten.
- De Vellis, R. F. (1991). Scale development: Theory and applications. Beverly Hills: Sage.
- Edlund, E. (1999). Barn som behöver extra. Pilotstudie i Maria-Gamla stan 1998. Stockholms stadsledningskontor: Avdelningen för samhällsservice.
- Farmer, E. & Owen, M. (1995). Child protection practice: Private risks and public remedies. London: HMSO.
- Garbarino, J., Dubrow, N., Kostelny, K. & Pardo, C. (1992). Children in danger. Coping with the consequences of community violence. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

- Gibbons, J., Conroy, S. & Bell, C. (1995). Operating the child protection system. London: HMSO.
- Glisson, C. & Hemmelgarn, A. (1998). The effects of organizational climate and interorganizational coordination on the quality and outcomes of children's service systems. Child abuse & neglect, *22*, 401-422.
- Hallett, C. (1995) Interagency coordination in child protection. London: HMSO.
- Hallett, C. & Birchall, E. (1992). Coordination and child protection. A review of the literature. London: HMSO.
- Jöreskog, K. G. & Sörbom, D. (1993). New features in LISREL 8. Chicago: Scientific Software International.
- Kendall-Tackett, K. A. & Eckenrode, J. (1996). The effects of neglect on academic achievement and disciplinary problems: a developmental perspective. Child abuse & neglect, *20*, 161-170.
- Kers, C. & Persson, K. (1995). Hur mår barnen i Gävle Grundskolor (Utvecklingsenhetens rapportserie 1995:2). Gävle Grundskolor.
- Lagerberg, D. (1998). Barn som far illa – ett dilemma för barnhälsovården? Landstinget i Uppsala län: Akademiska sjukhuset.
- Lagerberg, D., Mellbin, T., Sundelin, C. & Vuille, J-C. (1994). Growing up in Uppsala: The "new morbidity" in the adolescent period. A longitudinal epidemiological study based on school data and some external sources. Acta paediatrica, *83*, supplement 398.
- Lundström, T. & Wiklund, S. (2000). Att växa upp i familjer med långvarigt försörjningsstöd. En forskningsöversikt om barns uppväxtvillkor i familjer med socialbidrag och små ekonomiska resurser (FoU-rapport 2000:3). Stockholms Socialtjänstförvaltning: FoU-enheten.
- Macdonald, G. (1998). Promoting evidence-based practice in child protection. Clinical child psychology and psychiatry, *3*, 71-85.
- Mallander O. (1998). Samverkan. Ingår i V. Denvall & T. Jacobson (Red.), Vardagsbegrepp i socialt arbete. Ideologi, teori och praktik (s. 133-156). Stockholm: Norstedts Juridik.
- Malmström, U. (1993). Missbruk och samhällsåtgärder i ett flergenerationsperspektiv (Rapport i socialt arbete nr 63). Stockholms universitet: Socialhögskolan.
- Nordström, B. (1995). Rinkebybarnen i vårdens grottekvarn - en studie av problem, samverkan och åtgärder (magisteruppsats). Karo-

- linska institutet: Institutionen för internationell hälsa och social-
medicin.
- Ogden, T. (1999). Barn og ungdoms levekår i Norden. Marginalise-
ring av barn og unge i Norden – en kunnskapsstatus (temaNord
1999:547). Köpenhamn: Nordisk Ministerråd.
- Ohlsson, J. (1993). I gränslandet. Skolserviceenheten i Vällingby-
Hässelby (FoU-rapport 1993:9). Stockholms socialförvaltning:
FoU-byrån.
- Persson, B. (1998). Specialundervisning och differentiering (special-
pedagogiska rapporter 10). Göteborgs universitet: Institutionen
för pedagogik och didaktik.
- Pettersson, L. & Wigzell, K. (1999). Hjälptill svaga, bara en chans-
ning. Dagens nyheter (6 oktober 1999).
- Rossi, P. & Freeman, H. (1993). Evaluation. A systematic approach.
Newbury Park, Ca: Sage Publications, 5th edition.
- Rutter, M. (1985). Resilience in the face of adversity. Protective factors
and resistance to psychiatric disorder. British journal of psychiatry,
598-611.
- Sjöblom, Y. (1996). Ju tidigare desto bättre? Ett brottsförebyggande
projekt för unga lagöverträdare (FoU-rapport 1996:24). Stock-
holms socialförvaltning: FoU-byrån.
- Skolverket (1998). Elever i behov av särskilt stöd (rapport 98:389).
- Statens offentliga utredningar (1997). Röster om barn och ungdomars
psykiska hälsa. Delbetänkande av Barnpsykiatrikommittén (SOU
1997:8). Regeringskansliet: Socialdepartementet.
- Statens offentliga utredningar (1998). Det gäller livet. Stöd och vård till
barn och ungdomar med psykiska problem (SOU 1998:31). Reger-
ingskansliet: Socialdepartementet.
- Statens offentliga utredningar (2000). Från dubbla spår till elevhälsa i en
skola som främjar lust att lära, hälsa och utveckling (SOU 2000:19).
Regeringskansliet: Utbildningsdepartementet.
- Stattin, H. & Magnusson, D. (1995). Onset of official delinquency. Its
co-occurrence in time with educational, behavioral, and interper-
sonal problems. Brit J Criminol, 35, 417-449.
- Stattin, H. & Magnusson, D. (1996). Antisocial development: a holistic
approach. Development and psychopathology, 8, 617-645.
- Stockholms stad (2000). Slutbetyg och nationella ämnesprov för skolår
9. Utbildningsförvaltningen och Utrednings- och statistikkontoret.

- Ståhle, Y. (2000). Föräldrainflytande i skolan. Behov eller politisk viljeyttring? En studie kring föräldrainflytande i Stockholms skolor (FoU-rapport 2000:2). Stockholms socialtjänstförvaltning: FoU-enheten.
- Sundell, K. (1997). Child care personnel's failure to report child maltreatment: Some Swedish evidence. Child abuse & neglect, 21, 93-105.
- Sundell, K. & Colbiörnsen, M. (1996). Hand i hand. Samhällets stöd till elever med psykosociala behov (FoU-rapport 1996:14). Stockholms socialförvaltning: FoU-byrån.
- Sundell, K. & Colbiörnsen, M. (1999a). De bortvalda barnen. Kamraters betydelse i grundskolans årskurs två (FoU-rapport 1999:10). Stockholms socialtjänstförvaltning: FoU-enheten.
- Sundell, K. & Colbiörnsen, M. (1999b). Samarbete kring barn i riskzonen (FoU-rapport 1999:24). Stockholms socialtjänstförvaltning: FoU-enheten.
- Sundell, K. & Colbiörnsen, M. (2000). Kamraters betydelse i grundskolans årskurs två och fem. Stockholms socialtjänstförvaltning: FoU-enheten (under färdigställande).
- Sundell, K. & Egelund, T. (2000). Barnavårdsutredningar – en kunskapsöversikt (under utgivning).
- Sundell, K. & Flodin, B. (1997). Att samverka kring barn i riskzonen. Ett mullvadsarbete som tar tid. Svenska Kommunförbundet.
- Sundell, K., Nyman, M, & Alvasdotter, A. (2000). Mellanvård för kriminella ungdomar. En studie av 133 kriminella ungdomar fem år efter avslutad mellanvård (FoU-rapport 2000:1). Stockholms Socialtjänstförvaltning: FoU-enheten.
- Wikström, E., Löfström, M., Jansson, L. Mühlenbock, Y & Siverbo, S. (1998). Flerpartssamverkan i missbruksvården. Försöksprojekt i Umeå, Kristianstad och Göteborg (KFI-rapport 45). Göteborg: Bokförlaget BAS.
- Vinnerljung, B. (1996). Hur vanligt är det att ha varit fosterbarn. Socialvetenskaplig tidskrift, 3, 166-179.

Bilaga 1. Enkät till skolpersonalen i de 23 skolorna

Nytt forskningsprojekt!

Socialtjänstens byrå för Forskning och Utveckling, FoU, har de senaste åren behandlat förutsättningarna för familjer i kris. Bristen på samverkan inom Socialtjänsten har inneburit att barn hamnat mellan stolarna och inte fått stöd och hjälp i tid. Skolförvaltningen och Socialförvaltningen kommer tillsammans att under 1995 undersöka skolans och Socialtjänstens samverkan kring barn som har psykosociala problem

Er skola är en av 24 slumpvis uttagna skolor som kommer att ingå i undersökningen. Som ett första steg kommer all personal som har kontakt med eleverna få fylla i en enkät.

Syftet med de här enkäterna är att samla kunskap om hur vanligt det är att elever behöver ett kompletterande stöd och skydd för sin psykosociala utveckling. Efter att vi fått Era svar väljer vi ut ett mindre antal skolor för uppsökande intervjuer. Det är därför viktigt att Ni anger skolans telefonnummer och Ert namn. För att undvika att eleverna dubbelräknas är det viktigt att fylla i elevens ålder och klasstillhörighet. Det är också viktigt att Du fyller i enkäten enskilt. Självklart kommer alla svar att behandlas konfidentiellt - **vi är de enda som kommer att läsa svarsenkäten**. Svaren bearbetas så att enskilda individer eller klasser inte går att identifieras.

Frågorna i enkäten berör endast elever som finns i skolan detta läsår (94/95). Vi är både intresserade av elever med dokumenterade psykosociala problem och de elever som Du misstänker vistas i en olämplig uppväxtmiljö. Även vaga misstankar vill vi få kännedom om. Om det är flera elever som är eller varit aktuella under läsåret vill vi att Du fyller i **en enkät för varje elev**. Vi skickar tre exemplar av enkäten till var och en. Behöver Du fler kan Du kontakta oss eller göra egna kopior. Även om Du inte misstänker att någon har psykosociala problem under läsåret så är det viktigt att Du besvarar de första frågorna. Annars går det inte att bedöma hur vanligt förekommande dessa barn är.

Kontakta oss om Du undrar över något. Du kan också i enkäten skriva egna erfarenheter som inte fångats upp i våra svarsalternativ. **Ditt svar vill vi ha senast den 15 maj 1995.**

Tack på förhand

Ditt namn..... **Skola**.....

- 1 **Vilken är Din profession?**   klassföreståndare
    övriga lärare
    fritidspersonal
    övrig (ange).....
- 2 **Hur många år har Du arbetat i denna skola?.....år.**
- 3 **Har Du misstankar om att någon av Dina elever har/haft psykosociala problem under läsåret 94/95?**
 NEJ (om misstanke inte förekommit ska Du inte besvara flera frågor)
 JA
- 4 **I vilken klass går eleven (t ex 5a)?.....**
- 5 **Kön**   Flicka   Pojke
- 6 **Elevens språksituation**   enbart svensktalande
    två eller flerspråkig
- 7 **Födelseår och månad .....**
- 8 **Är eleven**   överårig
    underårig
    rätt biologisk ålder för sin klass
- 9 **Bor elevens föräldrar tillsammans?**   Ja   Nej   Vet ej

10 Vilka kännetecken eller beteenden hos eleven bygger dina misstankar på (flera svar är möjliga)?

- Dålig självkänsla
- Svårigheter att uttrycka sig och visa känslor, tyst och inåtvänd
- Smutsigt och/eller dåligt med kläder
- Utan tillsyn efter skoltid

- Inlärningsproblem
- Koncentrationssvårigheter
- Rastlös, svårt att sitta stilla

- Spår eller skador efter fysisk misshandel
- Magont
- Huvudvärk
- Ogiltig frånvaro
- Hög frånvaro
- Kamratproblem
- Mobbad

- Kriminalitet, stöld
- Missbruk
- Ljuger ofta
- Förstör medvetet andras ägodelar (t ex klotter)
- Grym mot djur
- Startar ofta slagsmål
- Grym mot människor

- Förlorar ofta humöret
- Bråkar ofta med vuxna
- Vägrar ofta följa vuxnas uppmaningar
- Retar ofta andra
- Skyller ofta på andra vid egna misstag
- Blir lätt förnärad eller störd av andra
- Är ofta arg och stött
- Är ofta skadeglad och hämndlysten
- Använder ofta svordomar, obscen språk
- Bråkar med föräldrarna
- Annat (ange) .....

11 Hur väcktes/uppkom misstankarna (flera svar möjliga)?

- Eleven antyder i ord eller beteende om något den varit med om
- Elevens föräldrar visade att de var oroliga
- Andra föräldrar gjorde Dig uppmärksam på eleven
- Kamraters oro.
- Samtal från Socialförvaltningen (Socialsekreterare)
- Information från överlämnande (förskola, låg- eller mellanstadielärare)
- Egna observationer i skolan.
- Annat(ange).....

12 Har Du öppet vidarebefordrat misstankarna till någon (flera svar möjligt)?

- Elevens föräldrar
- Elevvårdspersonal
- Rektor
- S:t Örjans specialenhet
- Kolleger, arbetskamrater
- Personal vid Socialförvaltningen(soc.sekr.)
- PBU
- Polisen
- Annan (ange) .....
- Nej

13 Får eleven särskild hjälp i skolan

- Nej
- Ja med undervisningen
- Ja pga psykiska- eller beteendeproblem
- Ja, annat (ange) .....

Tack för att Du tog Dig tid att svara på frågorna.

Formaterat: Indrag: Vänster:
0 cm, Första raden: 0 cm,
Numrerad lista + Nivå: 1 +
Numreringsformat: 1, 2, 3, ... +
Starta vid: 1 + Justering:
Vänster + Justerad vid: 0 cm
+ Tabbar efter: 0,63 cm +
Indrag vid: 0,63 cm, Tabbar:
Inte vid 0,63 cm

(6) **Bilaga 2.** Intervjufrågor om ett slumpvis urval av eleverna.

Ta ställning till följande påstående om följderna av en anmälan till SOCIALTJÄNSTEN. Utgångspunkten är den elev som vi just talat om. Markera vad som skett alternativt vad du tror kommer att ske genom att ringa in någon av siffrorna enligt följande alternativ. Om du är helt övertygad om att en anmälan till socialtjänsten skulle gynna eleven, så ringa in en etta, om du är ganska säker ringa in en tvåa osv.

- 1 = Instämmer
- 2 = Instämmer nog
- 3 = Tveksam
- 4 = Instämmer nog inte
- 5 = Instämmer inte alls

En anmälan till *socialtjänsten* om *denna* elevs psykosociala problem:

(1) gynnar eleven	1	2	3	4	5
(2) sviker elevens förtroende	1	2	3	4	5
(3) innebär att föräldrasamarbetet kommer att skadas	1	2	3	4	5
(4) ger mig obehag	1	2	3	4	5
(5) förstör skolans möjligheter att hjälpa eleven	1	2	3	4	5
(6) bryter mot sekretessreglerna	1	2	3	4	5
(7) förbättrar möjligheterna att ge hela familjen stöd	1	2	3	4	5
(8) gör att socialtjänsten informerar om sitt arbete med eleven	1	2	3	4	5
(9) ger skolan mer resurser att arbeta med eleven	1	2	3	4	5
(10) skapar samverkan mellan socialtjänst och skola kring eleven	1	2	3	4	5

Bilaga 3. Faktoranalys (Promax rotering) av problemen år 1995 ($N = 837$). (faktor-laddningar $\geq .40$)

%	<i>Kännetecken</i>	<i>Faktorer</i>		
22	Bråkar ofta med vuxna	.65	.	.
32	Retar ofta andra	.66	.	.
34	Förlorar ofta humöret	.65	.	.
36	Skyller ofta på andra vid egna misstag	.64	.	.
28	Är ofta arg och stött	.64	.	.
39	Vägrar ofta följa vuxnas uppmaningar	.59	.	.
38	Blir lätt förnärad eller störd av andra	.59	.	.
21	Använder ofta svordomar / obscant språk	.59	.	.
14	Startar ofta slagsmål	.55	.	.
12	Är ofta skadeglad och hämndlysten	.52	.	.
24	Ogiltig frånvaro	.	.60	.
25	Hög frånvaro	.	.48	.
7	Kriminalitet, stöld	.	.49	.
21	Ljuger ofta	.	.40	.
58	Dålig självkänsla	.	.	.62
33	Tyst och inåtvänd	.	.	.51
40	Inlärningsproblem	.	.	.40
65	Koncentrationsvårigheter	.	.	.
47	Kamratproblem	.	.	.
19	Huvudvärk	.	.	.
17	Magont	.	.	.
16	Bråkar med föräldrarna	.	.	.
13	Smutsigt och/eller dåliga kläder	.	.	.
11	Förstör medvetet andras ägodelar	.	.	.
9	Mobbningsoffer	.	.	.
9	Utan tillsyn efter skoltid	.	.	.
7	Grym mot människor	.	.	.
5	Missbruk	.	.	.
2	Spår efter fysisk misshandel	.	.	.

Bilaga 4. Faktoranalys (Promax rotering) av problemen år 1998 ($N = 904$). (faktor-laddningar $\geq .40$)

%	<i>Kännetecken</i>	<i>Faktorer</i>		
20	Bråkar ofta med vuxna	.63	.	.
33	Retar ofta andra	.63	.	.
30	Förlorar ofta humöret	.70	.	.
30	Skyller ofta på andra vid egna misstag	.59	.	.
22	Är ofta arg och stött	.58	.	.
32	Vägrar ofta följa vuxnas uppmaningar	.60	.	.
33	Blir lätt förnärad eller störd av andra	.59	.	.
23	Använder ofta svordomar/obscent språk	.60	.	.
16	Startar ofta slagsmål	.56	.	.
10	Är ofta skadeglad och hämndlysten	.56	.	.
7	Grym mot människor	.47	.	.
22	Ogiltig frånvaro	.	.60	.
24	Hög frånvaro	.	.48	.
14	Magont	.	.	.54
14	Huvudvärk	.	.	.56
27	Ängslig	.	.	.63
24	Ledsen	.	.	.54
61	Koncentrationssvårigheter	.	.	.
55	Dålig självkänsla	.	.	.
41	Kamratproblem	.	.	.
41	Inlärningsproblem	.	.	.
26	Tyst och inåtvänd	.	.	.
16	Ljuger ofta	.	.	.
14	Bråkar med föräldrarna	.	.	.
11	Smutsigt och/eller dåliga kläder	.	.	.
9	Förstör medvetet andras ägodelar	.	.	.
8	Mobbningsoffer	.	.	.
6	Kriminalitet, stöld	.	.	.
5	Utan tillsyn efter skoltid	.	.	.
3	Missbruk	.	.	.
1	Spår efter fysisk misshandel	.	.	.

Bilaga 5. Indelningsgrund för olika typer av problematik

Inlärningsproblem	Inlärningsproblem Koncentrationsvårigheter Rastlös, svårt att sitta stilla
Kamratproblem	Kamratproblem Mobbad
Oppositionellt och bråkigt beteende	Ljuger ofta Grym mot djur Startar ofta slagsmål Grym mot människor Förlorar ofta humöret Bråkar ofta med vuxna Vägrar ofta följa vuxnas uppmaningar Retar ofta andra Skyller ofta på andra vid egna misstag Blir lätt förnärad eller störd av andra Är ofta arg och stött Är ofta skadeglad och hämndlysten Använder ofta svordomar, obscen språk Bråkar med föräldrarna Ogiltig frånvaro
Psykiska problem	Dålig självkänsla Ofta ledsen, olycklig, tårögd eller nedslagen Ängslig, ofta bekymrad Tyst och inåtvänd Magont Huvudvärk Hög frånvaro
IFO	Smutsig och/eller dåligt klädd Utan tillsyn efter skoltid Spår eller skador efter fysisk misshandel Kriminalitet, stöld Missbruk Förstör medvetet andras ägodelar (t ex klotter)

Bilaga 6. Samband mellan olika typer av problem utifrån skolpersonalens bedömningar

År 1995 ($N = 837$)

Problem	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Kamrater	1.0								
2. Inläring	.07	1.0							
3. Oppositionell	.38	.31	1.0						
4. Psykologiska	.20	.10	-.04	1.0					
5. IFO	.19	.09	.31	.05	1.0				
6. Kön	.00	.31	.36	-.19	.09	1.0			
7. Ensamstående	.03	.13	-.04	-.04	-.16	.07	1.0		
8. Invandrare	.02	-.05	.03	-.07	.06	.03	.15	1.0	
9. Årskurs	-.29	-.00	-.09	-.03	.02	-.08	-.10	-.08	1.0

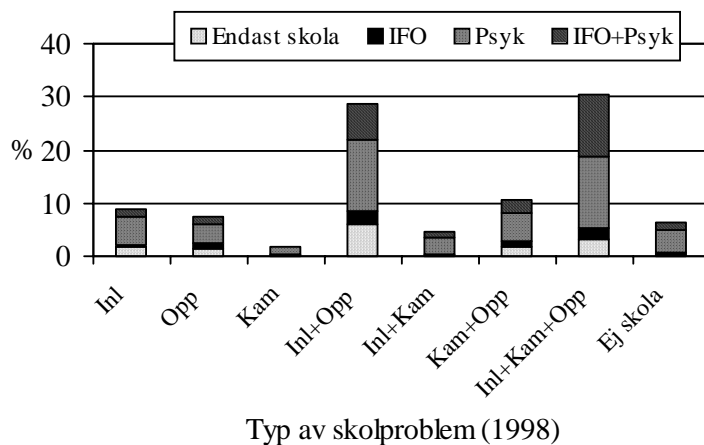
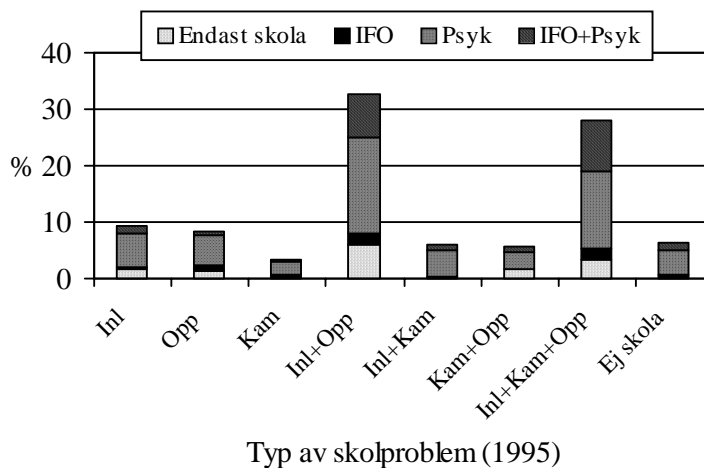
År 1998 ($N = 904$)

Problem	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Kamrater	1.0								
2. Inläring	.16	1.0							
3. Oppositionell	.14	.41	1.0						
4. Psykologiska	.09	-.06	-.14	1.0					
5. IFO	.17	.20	.30	-.00	1.0				
6. Kön	.19	.47	.36	-.33	.08	1.0			
7. Ensamstående	.05	.00	-.03	-.10	-.09	.07	1.0		
8. Invandrare	.07	-.07	-.05	-.01	.11	-.06	.13	1.0	
9. Årskurs	-.39	-.16	-.20	.01	-.07	-.19	.01	.04	1.0

/bilaga 7/

Bilaga 8. Kombination av olika typer av skolproblem (Inl = inlärningsproblem; Opp = oppositionell; Kam = kamratproblem) samt andra problem (IFO = problem som omfattas av 71 § Socialtjänstlagen; Psyk = psykologisk problematik)

Bilaga 9. Bakgrund till misstankarna. Promax rotering (faktorladdningar $\geq .40$)

1995 ($N = 837$)

<i>Kännetecken</i>	<i>Faktorer</i>		
Andra föräldrars information	.56	.	.
Kamraters oro	.56	.	.
Information från överlämnande organisation	.	.42	.
Egna observationer i skolan.	.	.	.
Elevens föräldrar visade att de var oroliga	.	.	.
Elevens egen berättelse	.	.	.
Samtal från Socialtjänsten	.	.	.

År 1998 ($N = 904$)

Andra föräldrars information	.64	.	.
Kamraters oro	.60	.	.
Information från överlämnande organisation	.	.73	.
Egna observationer i skolan.	.	.	.
Elevens föräldrar visade att de var oroliga	.	.	.
Elevens egen berättelse	.	.	.
Samtal från Socialtjänsten	.	.	.

Bilaga 10. Kontaktade grupper. Promax rotering (faktor-laddningar $\geq .40$)

1995 ($N = 837$)

<i>Kännetecken</i>	<i>Faktorer</i>		
Elevens föräldrar	.63	.	.
elevvårdsteamet	.42	.	.
S:t Örjans	.	.50	.
Kollegor	.	.	.69
IFO	.	.	.
PBU	.	.	.
Polis	.	.	.

År 1998 ($N = 904$)

Elevens föräldrar	.79	.	.
elevvårdsteamet	.45	.	.
S:t Örjans	.	.77	.
Kollegor	.	.	.
IFO	.	.	.60
PBU	.	.	.
Polis	.	.	.

